

T.C.
KONYA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MİRAS VE KÜLTÜREL TURİZM
BAĞLAMINDA KENT: KARAMAN
ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Rumeysa TOPBAŞ ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

NİSAN-2023
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Rumeysa TOPBAŞ ÇELİK tarafından hazırlanan “Miras Ve Kültürel Turizm Bağlamında Kent: Karaman Üzerinden Bir Değerlendirme” adlı tez çalışması 18/05/2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan

Doç. Dr. Fatih CANAN

Danışman

Doç. Dr. S. Armağan GÜLEÇ KORUMAZ

Üye

Doç. Dr. Fatih SEMERCİ

İmza

.....

.....

.....

Yukarıdaki sonucu onaylıyorum.

Prof. Dr. Saadettin Erhan KESEN
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Rumeysa TOPBAŞ ÇELİK

Tarih:

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİRAS VE KÜLTÜREL TURİZM BAĞLAMINDA KENT: KARAMAN ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Rumeysa TOPBAŞ ÇELİK

**Konya Teknik Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı**

Danışman: Doç. Dr. S. Armağan GÜLEÇ KORUMAZ

2023, 115 Sayfa

Jüri

Doç. Dr. S. Armağan GÜLEÇ KORUMAZ

Doç. Dr. Fatih CANAN

Doç. Dr. Fatih SEMERCİ

Sektörler arasında önemli bir paya sahip olan turizm, yüzyıllardır süregelen bir deneyimdir. İnsanlık bu süreçte değişen ve gelişen turizm algısıyla alternatif turizm çeşitlerine yönelmiştir. Alternatif turizm çeşitlerinin en gözdesi olarak karşımıza çıkan kültürel turizm ise ekonomik, sosyal, kültürel boyutlarıyla; tarihsel süreci belgeleyen hayatın vazgeçilmez bir parçası olan kültürel miras alanlarını koruma çalışmalarında fırsatlar yaratan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte turizmde gerçekleşen inovasyon ise koruma çalışmalarını farklı boyutlara taşımış ve yeni model arayışlarına girişilmiştir. Bu noktada rotalar, arayışlara cevap niteliğinde olmuş ve tekil olarak değil bileşenlerden oluşan bir sistem olarak kabul görmüştür.

Kültürel mirasın daha iyi anlaşılmasını sağlayan rotalar, seyahat modellerini bu yönde şekillendirirken özellikle miras açısından zengin fakat geri kalmış alanları güzergâha dâhil ederek gelişime de katkı sağlamaktadır. Karmaşık bir yapıya sahip olan rotaların etkilerini ve değerlerini iyi değerlendirmek, uygulanacak olan politikalara yön verebilmektedir. Bu kapsamda yeni bir değerlendirme modeli olan “CREM” rotaların mevcut veya potansiyel değerlerini, oluşturduğu göstergeler üzerinden açıklamakta ve rotaların amaçlarına daha iyi ulaşmasını sağlayacak politikaların tasarlanmasında öncü bir model olarak ele alınmaktadır.

Çalışmada, çok katmanlı kültürel yapısıyla birden fazla medeniyete ev sahipliği yapmış, kültürel turizm bağlamında potansiyele sahip Karaman ili seçilmiştir. Bizans, Selçuklu, Karamanoğulları, Osmanlı Dönemi'nden kalan birçok yapı Karaman'ın zengin tarihinin yansımasıdır. Çalışma, bu denli geniş yelpazede tarihi geçmişini olan yerleşimdeki mevcut potansiyelleri turizme kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda; literatür araştırması, alana ait fotoğraflama ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca alana ait rota önerisi geliştirilmiş, bu rotanın değerlendirilmesi için uzman kişilerin görüşlerine başvurulmuştur. Değerlendirmeler CREM modeli kapsamında incelenmiş ve rotanın mevcut ve potansiyel konumu ortaya konulmuştur. Bu çalışmalar doğrultusunda bölüm değerlendirmesi yapılarak sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karaman, Kültürel Miras, Turizm, Kültürel Turizm, Kültürel Yollar, Rota, CREM

ABSTRACT**MS THESIS****THE CITY IN THE CONTEXT OF HERITAGE AND CULTURAL TOURISM:
AN ASSESSMENT ON KARAMAN****Rumeysa TOPBAŞ ÇELİK****Konya Technical University
Institute of Graduate Studies
Department of Architecture****Advisor: Associate Prof. Dr. S. Armağan GÜLEÇ KORUMAZ****2023, 115 Pages****Jury****Associate Prof. Dr. S. Armağan GÜLEÇ KORUMAZ****Associate Prof. Dr. Fatih CANAN****Associate Prof. Dr. Fatih SEMERCİ**

Tourism, which has an important share among the sectors, is an experience that has been going on for centuries. In this process, humanity has turned to alternative tourism types with the perception of changing and developing tourism. Cultural tourism, which is the most popular of alternative tourism types, with its economic, social and cultural dimensions; It emerges as a tool that creates opportunities in the work of protecting cultural heritage sites, which are an indispensable part of life that documents the historical process. Innovation in tourism with globalization has carried conservation studies to different dimensions and new models have been sought. At this point, the routes have been in response to the quests and have been accepted as a system consisting of components, not singular.

Routes, which provide a better understanding of cultural heritage, shape travel models in this direction, while also contributing to development by including heritage-rich but underdeveloped areas on the route. Evaluating the effects and values of the routes, which have a complex structure, can guide the policies to be implemented. In this context, "CREM", a new evaluation model, explains the current or potential values of the routes through the indicators it creates, and is considered as a leading model in designing policies that will enable the routes to reach their goals better.

In the study, the province of Karaman, which has hosted more than one civilization with its multi-layered cultural structure and has a potential in the context of cultural tourism, has been selected. Many buildings from the Byzantine, Selçuk, Karamanoğulları and Ottoman Periods are reflections of Karaman's rich history. The study aims to bring the existing potentials of the settlement, which has such a wide range of historical background, to tourism. In accordance with this purpose; literature research, photographing and documentation of the area were carried out. In addition, a route proposal for the area was developed, and the opinions of experts were consulted for the evaluation of this route. Evaluations were examined within the scope of the CREM model and the current and potential location of the route was revealed. In line with these studies, a section evaluation was made and the result was reached.

Keywords: Karaman, Cultural Heritage, Tourism, Cultural Tourism, Cultural Ways, Route, CREM

ÖNSÖZ

“Miras Ve Kültürel Turizm Bağlamında Kent: Karaman Üzerinden Bir Değerlendirme” adlı çalışma Konya Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalına Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Tez çalışmam, Karaman’ın önemli tarihi merkezlerden biri olmasıyla birlikte, doğup büyüdüğüm kentin değerlerini turizm çalışmalarıyla tanıtmak ve turizm rotalarına dâhil etmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışma sürecinde emeği geçen danışmanım Doç. Dr. Saadet Armağan GÜLEÇ KORUMAZ’ a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca kent için önerilen rotanın kurgusunun değerlendirilmesi kapsamında görüşleri alınan değerli uzmanlara katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Her zaman arkamda duran, kız babası olmanın hakkını layıkıyla yerine getiren babam Osman TOPBAŞ’ a, hayatımdaki en büyük destekçim annem Ayşe TOPBAŞ’ a, bilgisiyle yolumu bulduğum, konuşma sürecimde ilk onun adını zikrettiğim abim Hasan TOPBAŞ’ a ve değerli eşi, Uzman Öğretmen Gamze TOPBAŞ’ a; hayatıma dokunan, çalışmamı katkısı olan herkese desteklerinden dolayı minnettarım.

Son olarak her anımda yanımda olan, bana güç veren, meslektaşım, hayat arkadaşım Bayram... İyi ki hayatımdasın. Her şey için teşekkür ederim.

Bu çalışmamı eşim ve ailemle göreceğim güzel günlere ithaf ediyorum.

Rumeysa TOPBAŞ ÇELİK

KONYA-2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET	1
ABSTRACT.....	2
ÖNSÖZ	3
İÇİNDEKİLER	4
SİMGELER VE KISALTMALAR	6
1.GİRİŞ	7
1.1. Çalışmanın Amacı	8
1.2. Çalışmanın Kapsamı	9
1.3. Materyal ve Yöntem.....	10
2. KÜLTÜREL ROTA VE ROTA TABANLI TURİZM.....	12
2.1. Kültürel Rota ve Turizm	13
2.1.1. Kültürel Rota.....	15
2.1.2. Kültürel Turizm	19
2.1.3. Kültürel Turizmin Kültürel Yapı ve Rota Oluşumuna Etkisi	21
2.2. Kültürel Turizm Politikaları ve Rotalar	24
2.2.1. Kültürel Turizm Politikaları.....	25
2.2.2. Kültürel Turizm İle İlgili Kurum ve Kuruluşlar	28
2.2.3. ICOMOS Kültürel Turizm Tüzüğü.....	29
2.2.3.1. Kültürel Turizm Tüzüğü'nün Amaçları	30
2.2.3.2. Kültürel Turizm Tüzüğü İlkeleri.....	31
3. KÜLTÜREL ROTA DEĞERLENDİRME MODELİ.....	37
3.1. CREM Tanımı.....	37
3.2. CREM Amaçları	37
3.3. CREM Kriterleri	38
3.4. CREM Model Örneği.....	45
4. KARAMAN KÜLTÜREL ROTA DEĞERLENDİRME MODELİ VE ANALİZLER.....	50
4.1. Karaman İli Öneri Kültür Rotası	55
4.2. Öneri Kültür Rotası Analizleri.....	83
4.3. Değerlendirme	91
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	95
5.1 Sonuçlar	95
5.2 Öneriler	97

KAYNAKLAR	99
EKLER	107

SİMGELER VE KISALTMALAR

AIT: Uluslararası Turizm Birliği

ÇEKÜL: Çevre ve Kültürel Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

ICOMOS: Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi

KTB: Kültür ve Turizm Bakanlığı

MÖ: Milattan Önce

TÜRSAB: Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği

UIA: Uluslararası Mimarlık Birliği

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

1.GİRİŞ

Dünyanın en büyük ve en popüler hizmet endüstrisi olarak karşımıza çıkan turizm; teknolojik, sosyal ve mekânsal değişimlerin etkisiyle farklı arayışlara yönelmiştir. Ekonomik katkının ön planda olduğu turizm algısı değişmiş, artık ülkeler turizmin ekolojik, sosyal ve kültürel etkilerine de yönelmiştir. Bu noktada yıl boyu turizm faaliyetlerini canlı tutmak adına kültür bir araç olarak kullanılmıştır. Kültürü deneyimlemek adına yapılan ziyaretler ise kültürel turizm kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu turizm faaliyetinin yarattığı fırsatlar, turizmi ulusal ve uluslararası boyutta kültürel yönlü gelişme sürecine sokmuştur. Kültürel turizm, kültürel cazibe merkezlerine ve etkinliklere yapılan ziyaretleri içermektedir. Kültürel miras unsurları ise söz konusu turizm çeşidinin ana unsurunu oluşturmaktadır. Kültürel turizmin temalı rotalarla gerçekleştirilmesi ise son yıllarda önem kazanmıştır. Bunun başlıca nedeni, farklı deneyim arayan ziyaretçilerin artan eğilimleri ve rotaların yeni ürünler oluşturmaya ya da mevcut alanların etkin bir biçimde kullanılmasına olanak sağlamasıdır. Rotaların temel konsepti, yerel turizmi canlandırmak için çeşitli cazibe merkezlerini birbirine bağlayarak ziyaretçileri bir yerden bir yere seyahat etmeye teşvik etmektir. Rotalar, belli bir kurgu altında miras varlıklarının yönetimini, korunmasını geliştirmek ve daha etkin bir şekilde pazarlamak için daha az bilinen, ziyaretçi çekme potansiyeline sahip olmayan çeşitli cazibe merkezlerini bile bir araya getirebilmektedir. Kısacası kültürel varlıklara sahip az gelişmiş bölgeler için rotalar bir fırsattır.

Rotanın kapsamı, coğrafi özellikleri ve kendine özgü yapısı bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Kültür rotası, belirli bir çevrede, doğal ve kültürel faktörlerin etkileşimi ile şekillenip geliştiğinden, zamanla değişime uğraması beklenir. Sosyal ve ekonomik faktörler, hızlı modernleşme ve kitle turizminin gelişmesi nedeniyle kültürel kimliğini kaybetme riski olan rotaların korunması için koordineli faaliyetlerden oluşan bir sisteme, özel bir yasal çerçeveye ve ardından mevcut koruma durumunun analiz edilmesi gibi prosedürlere ihtiyacı vardır (Božić; Tomić, 2015). Daha geniş bir kültürel varlıklar kümesi anlamında ve kültürel rotaları karakterize eden kültürel değerlerin; politik, ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik veya sanatsal çerçeve açısından incelenmesi ve yönetimi disiplinler arası bir yaklaşımı gerektirir. Bu amaçla Avrupa Konseyi ve ICOMOS gibi kurum ve kuruluşlar bölgesel veya uluslararası düzeyde

kültür rotalarının tanınması, yönetimi ve geliştirilmesi için kurallar ve programlar geliştirmiş, bilimsel toplantılar düzenlemiştir.

Araştırmalar gösteriyor ki mirasın değerlendirilmesi son yıllarda popüler bir konu haline gelmekte ve konuyla ilgili paydaşlar, zaman geçtikçe güncellenen ve iyileştirilen çeşitli miras değerlendirme modelleri oluşturmaktadır. Bu olgudan ve Karaman'da bulunan derin geçmişe sahip kültürel mirasın varlığından yola çıkılarak araştırma çalışmaları için tezin konusu "Miras Ve Kültürel Turizm Bağlamında Kent: Karaman Üzerinden Bir Değerlendirme" olarak belirlenmiştir.

Geçmişin tanıklığını yapan kültürel miras varlığının sürdürüldüğü kentlerden biri de Karaman'dır. Karaman; doğal ve tarihi güzellikleri, konumu, tarıma elverişli iklim yapısı ve topoğrafyasıyla sürekli bir yerleşim yeri olmuştur. Evrensel değerleriyle farklı uygarlıkların izlerini bünyesinde barındıran Karaman, çok katmanlı kültürel bir yerleşim yeridir. Helenistik, Bizans, Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'ne ev sahipliği yapması ve bu dönemlere ait farklı kültürel varlıkları bünyesinde barındırmasıyla dikkat çekici bir nitelik taşımaktadır. Tarihsel süreçte oluşan kültür birikimi ise turizm için kaynak niteliğindedir. Farklı dönemlerden kalma dini, su, eğitim, ticaret yapıları ve geleneksel konut dokusu ile turizm bağlamında ulusal ve uluslararası çekim gücüne sahiptir. Karaman'ın sahip olduğu kültürel miras, somut kültürel varlıklarıyla sınırlı olmayıp somut olmayan değerleri de bünyesinde barındırmaktadır. Karaman'daki bu denli önemli kültürel değerler, rota planlarına dâhil olup açığa çıkarılarak turizme kazandırılmayı beklemektedir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Türkiye, kültürel miras kapsamında deneyimlenmesi gereken önemli ülkelerden biridir. Özellikle tarihi çevre dokusuna sahip alanlar kültürel turizm bağlamında kaynak niteliğindedir. Turizmde miras değeri taşıyan alanların-değerlerin korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması, üzerinde durulması gereken konulardandır. Kültürel varlıkların korunması noktasında en geçerli yöntemin ise yaşatılarak koruma olduğu birçok tüzükte belirtilmektedir. Yapıların mimari özelliklerine uygun yeni veya mevcut işlevleriyle kullanılması koruma adına yapılacak önemli adımlardandır. Bu durum koruma çalışmalarının yanı sıra turizme de katkı sağlamaktadır. Özellikle

kültürel turizmin son yıllarda önem kazanması ve turizm rotalarıyla ilişkilendirilmesi miras alanlarının kullanımını arttırmıştır. Bu popülerlik rotalarla ilgili çalışmaları da beraberinde getirmiştir. Kültürel turizmin rotalarla gerçekleştirilmesi fikri, güncel ve koruma çalışmalarını farklı bir boyutta ele aldığından çalışma konusu, bu kapsamda belirlenmiştir.

Anadolu'nun çok katmanlı kentlerinden biri olan Karaman, geçmiş yıllardan bu yana sahip olduğu çok kültürlü altyapısı ile turizme katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Karaman'daki bu denli önemli kültürel değerleri açığa çıkarmanın ve onları koruyup geleceğe aktarmanın gerekliliği ise açıktır. Bu çalışmada; kırsal alanlardaki kültürel mirasın sürdürülebilir korunması, ekonomik kalkınma ve tanıtımda rotaların gücünden faydalanılmıştır. Çalışma, Karaman'ın miras alanlarını rota entegrasyonu ile turizme dahil ederek kentin gelişimini ve hak ettiği konumda olmasını sağlamak ve geleceğe dair bir vizyon oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu doğrultuda kültürel varlıklar üzerinden konuyla ilgili paydaşlara ve halka bilinçlendirme sağlayacak nitelik taşımayı hedeflemektedir. Ayrıca çalışmada, Kültürel Rota Değerlendirme Modeli (KRDM) kullanılarak Karaman için önerilen kültürel rotanın turizm açısından değerlendirilmesinin yapılması amaçlanmıştır.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İlk olarak kültürel turizm, kültürel rota ve rota tabanlı turizm kavramlarının ulusal ve uluslararası önemi, gelişime ve koruma çalışmalarına etkilerinin anlaşılması adına kaynak araştırması yapılmıştır. Bu kapsamda; turizmin kültürel turizme evrilmesi ve bu durumun kültürel rota oluşumuna etkisi irdelenmiştir. Aynı zamanda kültürel rotalar, miras alanlarında yaratacağı fırsatlar bakımından ele alınmıştır.

Çalışmanın diğer bir bölümünü, rota ve kültürel miras alanlarının değerlendirilmesinde yeni ve kapsamlı bir model olarak ortaya çıkan CREM modeli oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmada modelin amaçları, kriterleri gibi özellikleri irdelenmiş ve alan çalışması için altyapı oluşturulmuştur.

Alan çalışması olarak Karaman ili seçilmiştir;

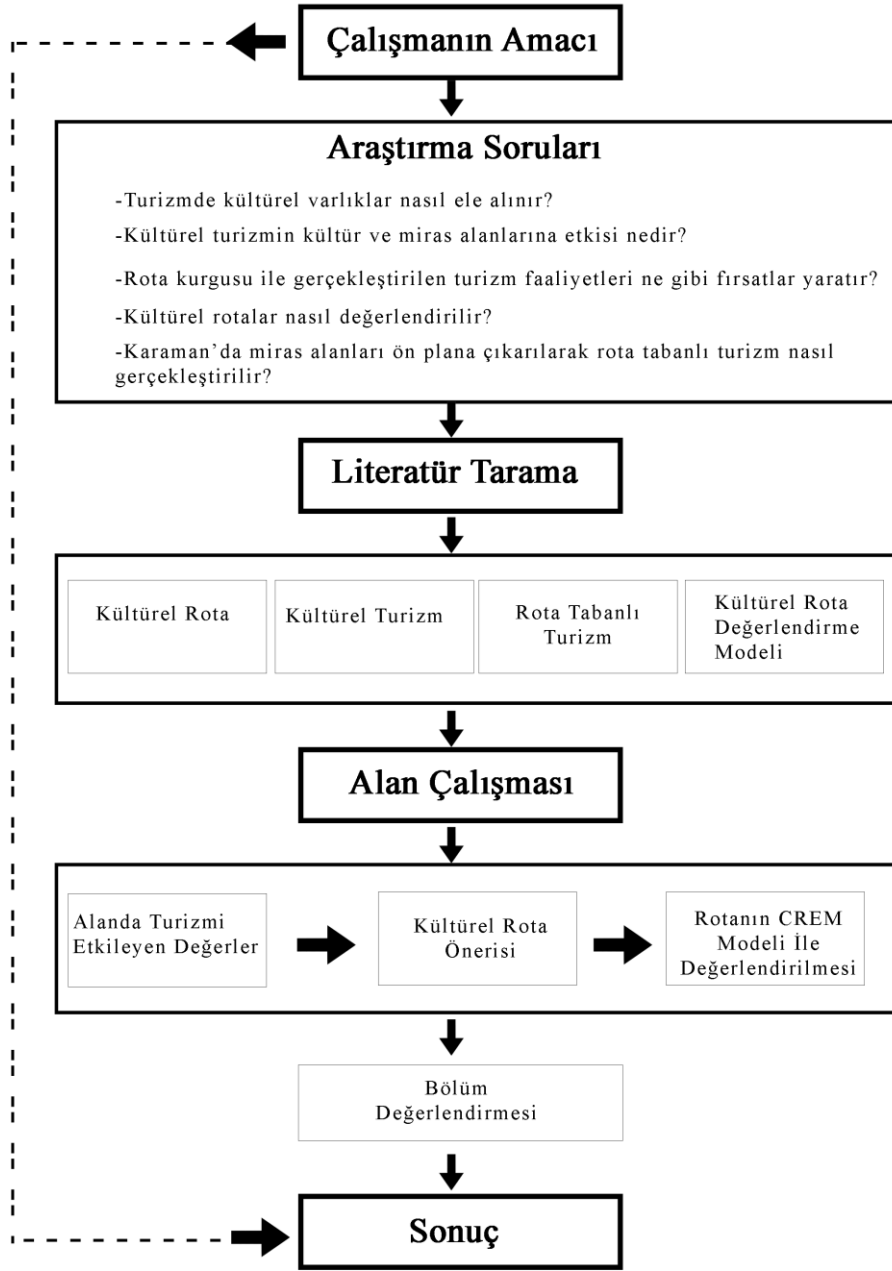
- Kültürel turizm bağlamında potansiyeli bulunan ancak geliştirilmesi gereken alanlar belirlenmiştir,
- Belirlenen alanlar kültürel rota kurgusuna dâhil edilmiştir,
- Rota kurgusunun değerleri, alt gösterge gruplarına ayrılmış ve uzman kişiler tarafından değerlendirilmesi istenmiştir,
- Sonuçlar, CREM Değerlendirme Modeli aracılığıyla ele alınarak rotanın değerleri önem derecelerine göre tespit edilmiş ve matris sistemine aktarılarak rotanın mevcut konumu ortaya konulmuştur,
- Oluşturulan rota hakkında öneriler geliştirilerek rotanın potansiyel konumu belirlenmiştir.

Son olarak çalışmanın sonucu değerlendirilmiş ve öneriler geliştirilerek çalışma tamamlanmıştır.

1.3. Materyal ve Yöntem

Çalışma, turizmi araç olarak kullanarak miras alanlarının değerlerini ortaya çıkarmakta ve koruma kapsamında ele almaktadır. Bu noktada araştırmanın teorik altyapısını oluşturması amacıyla alt başlıklar belirlenmiş, konuya ve seçili alana ilişkin makaleler, kitaplar, yerli ve yabancı süreli yayınlar, internet kaynakları ve diğer çalışmalar incelenerek kültürel rota, rota tabanlı turizm, rota değerlendirme modelleri üzerinde literatür araştırması yapılmıştır.

Karaman ilinin miras alanlarının rota tabanlı turizmle deneyimlenmesi hedefine yönelik geliştirilen bu tezin ana materyalini, kentin miras çekicilikleri oluşturmaktadır. Yerleşim bütününde tarihsel analizine dayanarak bölgesel ve lokal değerler üzerinde; yerinde incelemeler, durum tespiti ve yorumlama ve fotoğraflama gibi yöntemler kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada örnekler incelenerek araştırmada sunulan kültür rotası önerisine cevaplar aranmıştır. Oluşturulan rota, uzmanların görüşüne sunulmuş ve CREM yöntemi ile değerlendirilmesi yapılmıştır.

Şekil 1.1. Tez Çalışma Kurgusu

2. KÜLTÜREL ROTA VE ROTA TABANLI TURİZM

İnsanlık ilk çağlardan beri çeşitli gereksinimlerle birtakım yerlere ziyarette bulunma amacıyla hareket etmektedirler. Ekonomik ve politik yapılanmaya paralel olarak gelişen seyahat eylemi, bir yerin farkındalığının artmasında ve birlik arayışında önemli bir rol üstlenmektedir. İnsanların turist kültürü pratiğini yeniden keşfetmelerini sağlama düşüncesi ise turizmin rota tabanlı gerçekleştirilmesi fikrini ortaya çıkarmıştır (Katalin, N.). Turizm rotaları; bir tema kapsamında birbirinden farklı çekiciliği bir araya getiren, bölgesel gelişime katkı sağlayan bir seyahat çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, rotaların yeni ve önemli bir miras biçimi olma potansiyelinden yola çıkarak temalı rotalarla turizmin deneyimlenmesi adına çalışmalar gerçekleştirmiştir. Böylelikle rotalar değerleri anlamak için bir araç olarak kullanılmıştır (Taşkan; Omay Polat, 2020). Rota tabanlı turizmin ekonomik etkilerinin yanı sıra Meyer (2004) ve Lourens (2007)'e göre sağladığı faydalar aşağıda sıralanmıştır (Akın; Gül, 2020):

- Bölgedeki girişimcilerin katılımını teşvik eder,
- Fazla bilinmeyen çekicilikleri ziyaretçilere tanıtır,
- Birden fazla turistik cazibe noktalarını bir araya getirir,
- Yetersiz kaynaklar nedeniyle turizm gelişimi sağlanamayan yerleri pazarlama olanağı sunar,
- Mevcut alanların gelişimini destekler,
- Ziyaretçilerin alanda daha uzun süre kalmasını sağlar, yeme içme, alışveriş gibi faaliyetleri arttırır ve ziyaretçi harcamalarını arttırır,
- Yerel halkın gelişimine katkı sağlar,
- Bölgede istihdam sağlar,
- Yoğun olarak kullanılan cazibe merkezlerinin üzerindeki baskıyı azaltır,
- Bulunduğu yerin marka imajını geliştirir,
- Kamu-özel sektör ortaklıkları ile doğal ve kültürel miras koruma için fırsatlar yaratır.

Kültürel miras koruma çalışmalarının bir sonucu olarak “Kültür Rotaları” kavramı, kültürel varlıkların değerlerini ortak miras olarak gören, ortak çaba gerektiren

yeni bir koruma modeli sunmaktadır. Genel olarak bu model, her bir unsurun değerine saygı duyarak tanıtır, vurgular ve aynı zamanda sosyal ve ekonomik kalkınma için kültürel miras değerlerini kaynak olarak görür. Aynı zamanda kültürel mirasın koruma pratiğini de niteliksel olarak temsil ettiğini söylemek mümkündür (Chairatudomkul, 2008). Kültür rotaları; yenilikçi, karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Yeni bir kavram olarak değerlendirilen rotalar, bünyesinde barınan diğer kültür varlıklarının da önemini artırarak ortak bir sistem içine dâhil etmektedir (Oikonomopoulou; Delegou; Sayas; Moropoulou, 2016). Bu entegrasyon, yenilikçi bir bilimsel bakış açısı aracılığıyla disiplinler arası yeni ilişkiler oluşturmaktadır. Böylelikle ortak tarihi bağlarla hoşgörü içinde istisnai bir kültür ortamı oluşturulmaktadır. Bu yaklaşım, hoşgörü ve iletişim kurmanın dışında kültürel mirası korumak için işbirliğini de arttırmaktadır.

Rotalar, bir tema altında kültürel miras alanlarını etkin bir şekilde pazarlamak ve bu alanları koruyarak geliştirmek amacıyla kurgulanmaktadır. Rota tabanlı gerçekleştirilen turizm eylemi, farklı turistik çekicilikleri birbiriyle ilişkilendirerek bölgeler arası gelişime de katkı sağlamaktadır (Meyer, 2004). Rotayla gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin ve cazibe merkezlerinin az gelişmiş bölgelerde toplanmasının, yerel halk arasındaki iş birliğini teşvik ettiğinden özellikle bu alanların ekonomik gelişimi ve turizmin sürdürülebilirliği adına rotalar önemli birer araçtır (Lourens, 2007). Rotalar, küçük işletmelerin oluşumuna ve kültür turizmi ürün ve hizmetlerinin geliştirilmesine büyük ölçüde katkı sağlamaktadırlar. Ayrıca güzergâhlar sayesinde olumsuz çevre etkilerinin azaldığı ve güzergâhların ekonomik gelirin rota boyunca eşit olarak dağılımına katkı sağladığı ileri sürülmektedir (Božić; Tomić, 2015). Özetle zengin ve değerli miras alanlarına sahip yerlerin temalı rotalara sahip olması o yerin diğer alanlara kıyasla gelişim açısından daha üstün olduğunu söylemek mümkündür.

2.1. Kültürel Rota ve Turizm

Günümüzde farklı boyutlara ulaşan turizm kavramı, birçok sektörü etkilemesiyle birlikte çok yönlü bir hal almaktadır. Avusturyalı ekonomist Hermann Von Schullar gibi araştırmacılar turizmin ekonomik boyutuna önem verirken, M. Meyer turizmin diğer etki alanlarına vurgu yapmıştır (Demirtaş, 2017). Ülkelerin bile turizmden farklı beklentileri söz konusudur. Gelişmiş ülkeler turizmi, temel ihtiyaç noktasında ele almış, toplumdaki bazı ilişkilerin düzenlenmesi gibi bakış açısıyla değerlendirmiştir.

Gelişmekte olan ülkeler ise turizmin ekonomik ve istihdam yönünü daha ön planda tutmaktadır. Turizmin tek bir tanımla açıklanabilecek bir kavram olmamasıyla birlikte herkesçe farklı ele alınmıştır (Güleç, 2019):

Guyer –Feuler (1905 - İlk Tanım): “ Turizm; artan hava değişimi, dinleme gereksinimleri ve göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine; bunu gerçekleştirmenin mutluluk verdiği inancına dayanan, özellikle ekonomik gelişim ve ulaşım ağlarının gelişmesinin bir sonucu olarak insanların birbirine daha fazla yaklaşmasına olanak veren modern çağa özgü bir olaydır.”

Larousse M., (1969) : “Turizm; bir yerin tarihi ve doğal güzelliklerini görmek, tanımak, eğlenmek ve dinlenmek için yapılan gezi, bu tür geziler, yolculuklar düzenlemek için oluşturulan çalışmaların, başvurulan yöntemlerin tümüdür.”

WTO (2023) : “Turizm; sürekli kalışa dönüşmemek ve gelir getirici hiçbir uğraşta bulunmamak şartı ile bireylerin geçici süre konaklamalarından doğan olay ve ilişkilerin tümüdür.”

UIA (2023): “Turizm; inşa edilmiş ve edilmemiş çevrelerde, miras ve sürdürülebilir gelişim konusunda ve bu olgunun evrenselliği nedeniyle; şehirlerimizde, bölgesel ve yerel yaşam kalitesinde büyük etkisi olan bir insan aktivitesidir.”

TDK (2023): “Turizm; dinlenme, eğlenme, görme, tanıma gibi amaçlarla yapılan gezileri kapsamaktadır.”

Tanım çeşitliliğinin bu denli fazla oluşu ve farklı yönlerden ele alınması turizmden farklı yönlerden beklentilerin varlığına ve ekonomik, çevresel, sosyo-kültürel, psikoloji gibi etki ettiği alanların fazla oluşuyla; bu alanlarında turizmi etkilemesiyle açıklanabilir. Bu karşılıklı etkileşim, turizmi bir endüstri olarak nitelendirilmesinde rol oynamaktadır. Ancak bazı çevrelerce turizm endüstriden çok bir sistem olarak kabul edildiği görülmektedir. Çeşitli alt ve üst yapılardan oluşan turizm yapısı ekonomik ve siyasi faaliyetlerden oldukça çabuk etkilenen bir yapıya da sahiptir (Emekli, 2006). Farklı tanımlamalar, değerlendirmeler olsa da turizm özelden genele herkesi ilgilendiren ve yararları her görüşçe kabul edilen bir yapıya sahiptir (Ulucak, 2000):

- Ülke ekonomisini kalkındıran, dış ödemeler dengesini olumlu etkileyen bir faaliyettir.

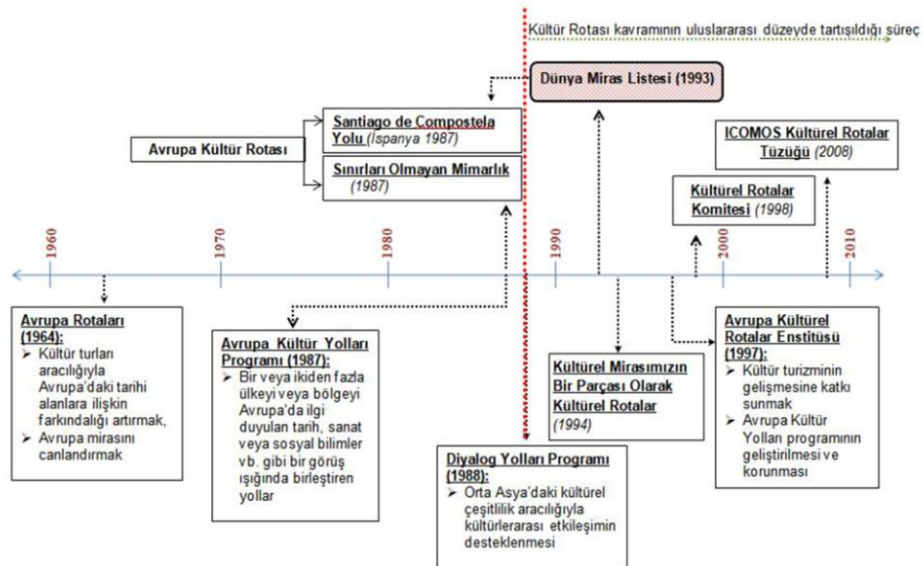
- Ekonomiye geliştiren, bölgesel kalkınmaya hizmet eden bir sektördür.
- Milyonlarca insanı ilgilendirir, toplumsal etkileşime katkı sağlar.
- Mal ve hizmet taleplerini arttıran üretim ve tüketim olayıdır.
- İş ve istihdam olanakları sağlar.
- Doğal, kültürel ve sosyal çevreyi koruma bilincini ve kültür düzeyini artırır.
- Alt ve üst yapı hizmetlerinin tamamlanmasını hızlandırır.
- Kurumsal yapı çalışmalarına önem kazandırır

Turizm, oldukça karmaşık bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Avrupa'da olağanüstü ve önemli bir güce sahiptir. Ancak son yıllarda artan gelir düzeyi, bilgi- iletişim teknolojisinin yoğun kullanımı, ulaşım ağındaki yenilik ve değişimlerle toplumların bir bütün olarak gelişmesinin sonucu olarak turizm taleplerinde niteliksel olarak değişiklikler görülmekte ve özellikle kitle turizmi yerine kültür odaklı bir turizm algısı gelişme göstermektedir. Miras unsurlarının bir bölgenin ana turizm çekicilikleri haline geldiğini gören ülkeler ve konuyla ilgili paydaşlar; talepleri karşılamak ve turizmi geliştirmek adına miras geliştirme metotları üzerinde durmuş, sonuç olarak yenilikçi turizm algısı oluşturmaya yönelik ek programlar ve cazibe merkezleriyle yeni grupları hedefleyen, onları daha ilginç, çekici ve çeşitli kılan kültür güzergâhları oluşturmaya başlamıştır (Katalin, N.). Bu güzergâhlar özellikle alanda daha uzun süre kalan ve harcama yapan turistler olarak nitelendirilen özel ilgi turistlerine hitap etmektedir. Özel ilgi turistlerinin yanı sıra farklı turist tipleri için de geliştirilmiş birçok rota bulunmaktadır. Bu algıdan yola çıkarak rotaların, farklı tipteki ziyaretçileri çekme gücüne sahip olduğunu söylemek mümkündür.

2.1.1. Kültürel Rota

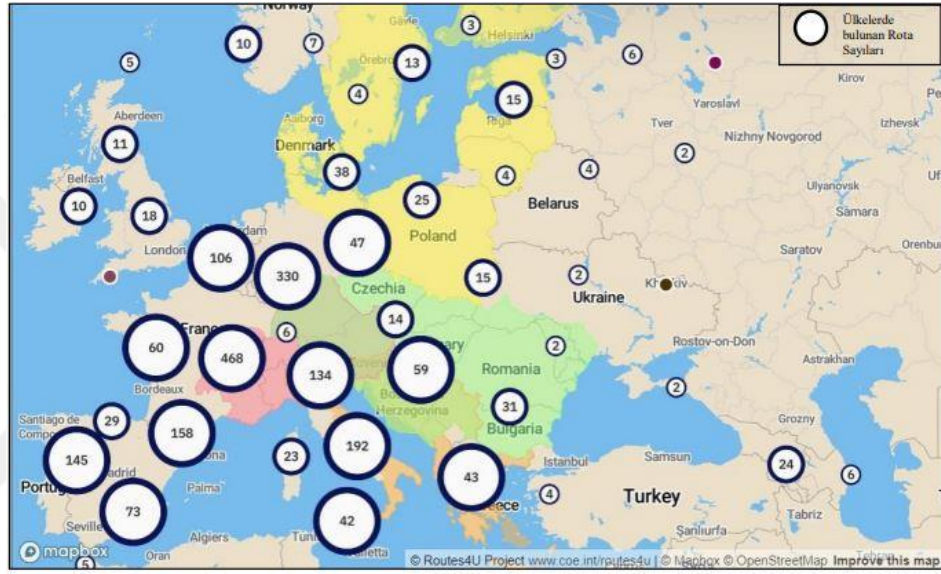
Kültür rotası, günümüzde oluşturulmuş veya geçmişte bir dönem kullanılmış, üzerinde kıymetli kültürel miras alanlarını barındırmasıyla önem kazanmış, koruma çalışmalarının geliştirilmesi amacıyla oluşturulmuş, çok yönlü iletişim ve değişimden oluşan önemli unsurların bileşimi olan yerel ve ulusal ölçekli bir ulaşım koridorudur (Gül; Yılmaz, 2020). Avrupa Konseyi, seyahat yoluyla Avrupa halkının tarihi alanlarla

ilgili farkındalığını arttırmak ve geçmişini tanıyarak bilinçlendirmek amacıyla 1964'te ilk “ Kültür Rotaları” çalışmalarını başlatmıştır. 1980’li yıllarda farklı temalarla (dini, askeri, doğal, ticaret vb.) ele alınan, Avrupa değerlerini temsil eden birçok kültür rotası oluşturulmuştur. Bu yıllarda kültür rotası olgusu, farklı ülkelerin kültür varlıklarını birleştiren, ortak miras olarak değerlendirilmesini sağlayan bir yol olarak belirtilmiştir. 1987 yılında Santaigo de Compestela Yolu ve Sınırları Olmayan Mimarlık, Avrupa Kültür Rotası olarak belirlenmiş ve rota kavramı somutluk kazanmıştır. 1998 yılında ortak kuruluşların çalışmalarını koordine etmek, yeni projeler için başvuruları incelemek, alandaki faaliyetleri izlemek ve kayda almak amacıyla Avrupa Kültür Rotaları Enstitüsü tarafından teknik bir organ kurulmuştur. Kavramın gelişimine en fazla katkı sağlayan gelişmelerden biri de 2008 yılında ICOMOS tarafından Kültürel Rotalar Tüzüğü’nün yayınlanmasıdır. Tüzük; kültür rotalarının tanıtılması, korunması ve yönetimi konularına yönelik olup kültür varlıklarının kültür rotası unsuru olarak değerlendirilmesinde yol gösterici bir belge niteliğindedir. Tüzükte kültür rotalarının; araştırılması, değerlendirilmesi ve kullanımı için bütüncül özel çalışma planlamaları gerektiren bir metot olduğundan bahsedilmektedir. Bu planlamalar: yasal çerçeveler bağlamında değerlendirilmeli, yöneticilerin, yerel halk ve ziyaretçilerin farkındalıklarını arttırmalı, alanın özgünlük ve bütünlüğüne saygı gösterilmelidir şeklinde açıklanmıştır (Höbel; B. Akkurt, 2018).

Şekil 2.1. Kültür Rotası Kavramının Tarihsel Gelişimi (K.Eriçok, 2019)

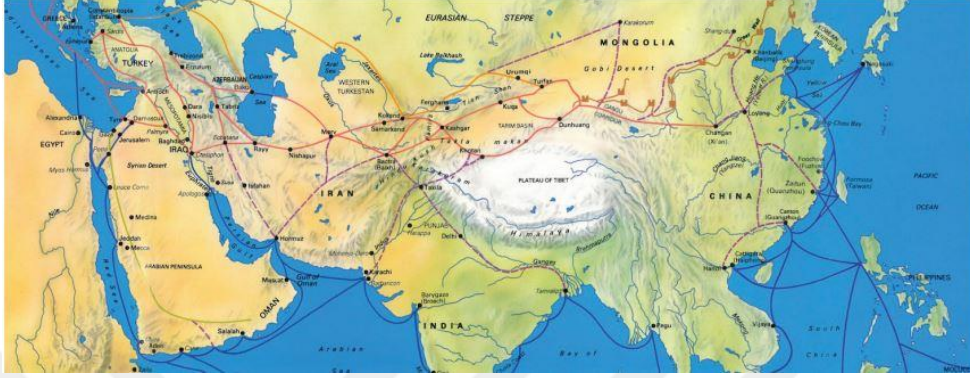
Dünya’da işlev ve kapsam bakımından farklı birçok kültürel rota örnekleri bulunmaktadır. Rota kurgusunun başlıca amacı kültürel mirasın korunması, turizmin geliştirilmesi ve kalkınmanın desteklenmesi şeklindedir. UNESCO ve Avrupa Konseyi, kültürel mirasın korunmasında kültürel rotaların araç olarak kullanılmasının en büyük öncülerindedir. UNESCO ve Avrupa Konseyi; Hansa Rotası (1991), Viking Rotası (1993), Via Farençiağa (1994), Fenikeliler Rotası (2003), Avrupa Mozart Rotası (2004), İpek Yolu Rotası (2014), Via Romea Germanica (2020) gibi tematik birçok rota hazırlamıştır (Şekil 2.2.).

Şekil 2.2. Kültürel Rotalar Haritası (URL-1)

Kültürel rotaların yerel ve uluslararası etkisinin en güzel temsilini, Polonya’da görmek mümkündür. Oluşturulan Kraliyet Yolu Rotası, Yahudi Varşova Rotası ve Varşova Tarihi Kiliseleri Rotası gibi rotalar, II. Dünya Savaşı’nın etkilerini günümüze taşıyan önemli güzergâhlardır. Savaş sırasında şehirlerde kültürel miras alanlarının birçoğu ağır hasar almıştır. Ancak yeni bir şehir inşası yerine kent kimliği korumak, tarihi katmanları kaybetmemek ve kültürlerini geleceğe iletmek maksatlı iyileştirme politikası güdülmüştür. Şehirler imgelerine yeniden kavuşurken ülke, ekonomik anlamda toparlanmak adına turizm çalışmalarına önem vermiştir. Ülke bu doğrultuda alanı bütüncül tanıtmaya, yapıların korunabilirliğini ve alana olan talebin artırılması amacıyla dünyaya açılan kültürel rotalardan faydalanmıştır. Çalışmalar sonucu kent dokusunun katmanlarını hissetmek ve savaş izlerini, iyileşmeleri görmek adına oluşturulan rotalara ziyaret sayısında artış yaşanmıştır. İlginin artmasıyla bölgeye

finansman destek de sağlanmıştır. Böylelikle kent; kültür mirası, turizm ve kültürel rotalardan faydalanarak hızlı bir iyileşme sürecine girmiştir (K.Eriçok, 2019). Bu da gösteriyor ki kurgulanan yollar ve hikâyeli yolların bulunduğu alanlar daha dikkat çekici olduğundan rotalar, sürdürülebilir bir koruma sistemi oluşturabilmektedir.

Şekil 2.3. İpek ve Baharat Yolu (URL-2)

Şekil 2.4. Avrupa Endüstriyel Miras Rotaları (Tarihi Kentler Birliği, 2015)

Kültür rotaları örnekleri; fonksiyonları, içerik ve kapsamı bakımından incelendiğinde tarihin bir döneminde kullanılmış güzergâhlar veya tarihte hiç kullanılmamış, günümüz koşullarında planlanıp geliştirilmiş rotalar olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Bu sınıflandırmalar ve çalışmalar, rotaların daha iyi hatırlanması ve amaçlarının daha iyi anlaşılması adına yapılmaktadır. Geçmişte ticaret, göç, savaş ve din gibi amaçlarla kullanılmış olan rotalar, bölgesel etkileşimde önemli birer araçlardır (Özocak, 2021). Diğer bir açıdan bu tarihsel yollar, üzerinde barındırdığı kültür varlıklarıyla belge niteliğindedir. Kültür rotaları, UNESCO'nun 2008'de yayınladığı tüzükte şu şekilde sınıflandırılmıştır:

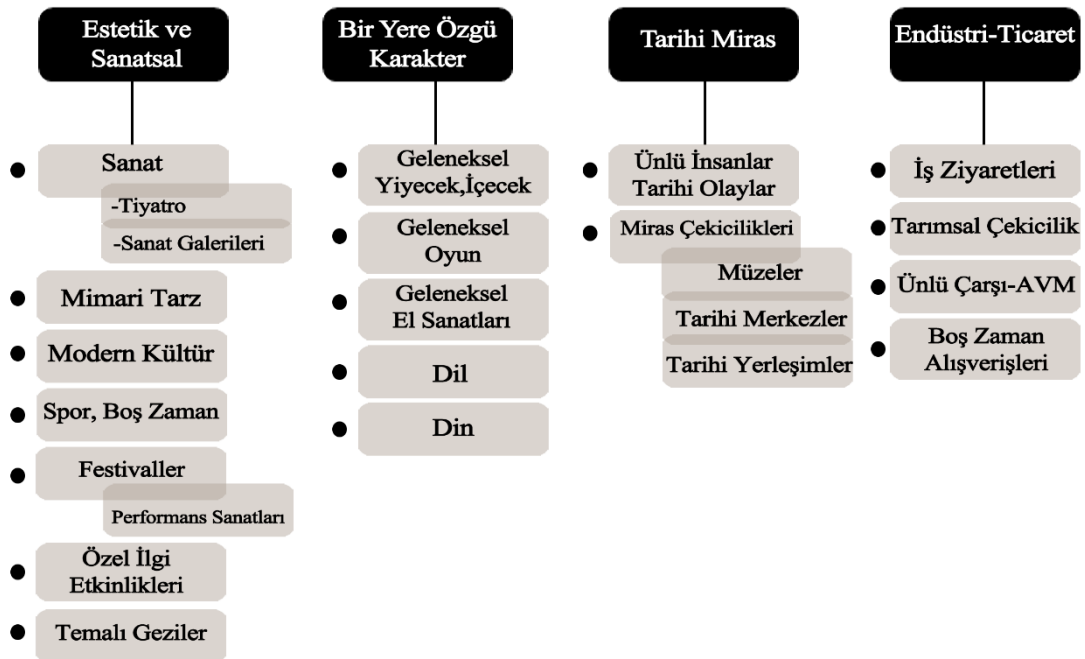
- Bölgesel kapsamına göre; yerel, ulusal, bölgesel, kıta veya kıtalararası rotalar,
- Kültürel kapsamına göre; belirli bir kültür içinde oluşan, farklı coğrafi alanlarda yayılmış olan rotalar,
- Sürecine göre; günümüzde kullanılan, kullanılmayan rotalar,
- İşlevine göre; ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel rotalar,
- Doğal çevre bağlamına göre; kara, deniz, kara ve deniz, diğer fiziksel koşullardaki rotalar,
- Yapısına göre; doğrusal, dairesel, radyal rotalar.

2.1.2. Kültürel Turizm

Turizm endüstrisinin doyuma ulaşmasıyla teknolojik, ekonomik ve siyasal değişiklikler sonucu turizm sektörü kalıplarında değişiklikler görülmektedir. Artan global rekabet ortamında gelişmekte olan ülkeler, turizm pazarından aldıkları payı arttırabilmek adına turizm ürünlerinde çeşitlendirmelere gitmiştir. Bunun sonucunda da yeni arayışlara girilmiş deniz, kum, güneş turizminden eko turizm, macera turizmi, kültürel turizm gibi alternatif turizm türlerine geçiş yaşanmıştır (Demirtaş, 2017). Bu türler içerisinde yer alan kültürel turizm; kaynakların niteliklerinin bozulması, klasik turizmden bıkkınlık, sürdürülebilir turizm ve turizmin yıl boyunca yayılımı gibi anlayışın ortaya çıkması sonucu en çok gelişme kaydeden turizm türü olmuştur. Ülkeler için önemli hale gelen bu turizm çeşidi gelir getirici etkisinin yanında kültürel değerlerin korunması açısından da üzerinde durulan bir turizm çeşidi olmuştur (Davutoğlu, 2019).

Kültür kısaca; insanların düşündüğü, yaptığı ve oluşturduğu maddi, manevi insanın içinde bulunduğu tüm gerçeklik olarak tanımlanmaktadır (Uygur; Baykan, 2007). Kültür taşıyıcısı olarak insan farklı kültürleri görerek, etkileyerek ve etkilenerak kendi kültürünü keşfetmiş ve geliştirmiştir. Her bölgeye özgü olan kültür ve buna bağlı olarak artan kültür düzeyiyle birlikte farklı kültürleri keşfetme isteği ise kültürel turizm kavramını ortaya çıkarmıştır (Günel; Alaeddinoğlu; Şahinalp, 2009). Kültür turizmi, seyahat etmenin doğası olarak belli bir bağlam içinde sunulabilecek birçok kültürel faktörle birlikte bir yerin tarihini, yaşam biçimini anlamak ve deneyimlemek maksatlı gerçekleştirilen turizm türüdür. (Mousavi; Doratli; Mousavi; Moradiahari, 2016). Kültür

turizmi yaklaşımı, çeşitli aktörler tarafından desteklenen, yönetilen ve aracılık edilen insanlar arasındaki bir buluşma olarak kabul edilebilir (Smith, 1992).

Şekil 2.5. Kültürel Turizm Kaynakları (Swarbrooke,1999, kaynağından faydalanılarak hazırlanmıştır.)

Kültürel turizmi diğer turizm türlerinden ayıran en önemli farkı öğrenme odaklı olması ve ziyaret edilen alandaki yaşam tarzını yansıtmasıdır. Öğrenme eylemi belli zamanlara bağlı kalmadan gerçekleşeceğinden bu turizm türünün sürekli oluşu ise önem arz etmektedir. Sosyal bir uygulama olan kültür turizmi; anıt, ören yeri, farklı destinasyonlardaki yaşam biçimi gibi çeşitli kültürel tezahürlerin tüketilmesini içermektedir. Bu tüketim, sadece geçmişin kültür izleri olarak değil çağdaş yaşam biçimleriyle de ele alınmaktadır (Richards, 1999). Özel ilgi alanlarıyla şekillenen kültürel turizm, kent kimliğini değiştirebilir, pekiştirebilir ve mekânlara yeni duyular ve anlamlar katabilir (Santana, 1997). Bu turizm çeşidi, turistik ürün çeşidini arttırarak, odak olmuş turizm alanlarıyla sınırlı kalmayıp daha geniş alana yayılarak bölgesel gelişime de katkı sağlamaktadır.

Kültürel turizm öznesi olan kültürel turistler ise seyahatlerini kültürel amaçlarla gerçekleştiren, diğer turist gruplarına nazaran farklı istek ve gereksinimlere sahip daha çekici turistler olarak tanımlanmaktadır. Kültürel turistler:

- Yaş skalası bakımından orta yaş ve daha üzeri,
- Eğitim seviyesi yüksek,
- Ekonomik yönden daha varlıklı,
- Konaklama süreleri daha uzun,
- Düzenlenen etkinliklere ve turlara daha fazla katılım sağlayan,
- Boş zaman etkinliğinden ziyade keşfetme, öğrenme odaklı,
- Kadın bireylerin oranının daha fazla olduğu,
- Kültürel deneyimlerle yetinmeyip, yerel kültürlere karışmak ve katılmak isteyen, bireylerden oluşmaktadır (Kızılırmak; Kurtuldu, 2005), (Baykan, 2007) (ÇEKÜL Vakfı ve Tarihi Kentler Birliği, 2012).

Kültürel turizm kavramıyla birlikte kültürel miras, kültürel varlıklar, koruma gibi kavramlar da öne çıkmaktadır. Birbirini tamamlayan bu kavramlar arasında sınır çizmek bir hayli zordur. Her alan kendi kültür varlıklarıyla anlamlıdır ve bunların korunması önem arz etmektedir. Kültürel turizm bu değerlerle var olur ve onları korumaya olanak sağlar. Bu nedenle sürekli bir kültürel turizm için iyi bir planlama ve organizasyon gerekir (Emekli, 2006). Aksi takdirde kültür varlıklarının bozulmasına, değer kaybetmesine ve sistem tıkanıklıklarına neden olabilir.

2.1.3. Kültürel Turizmin Kültürel Yapı ve Rota Oluşumuna Etkisi

Turizm, sadece ekonomik bir faaliyet olarak algılanamaz. Turizm, sosyal, kültürel, siyasal ve çevresel etkileri de olan toplumun tüm kesimini ilgilendiren bir sisteme sahiptir. Çevre ve çevrenin bileşeni olan kültürel kaynaklar, turizmle yakından ilişkilidir. Turizmin olanaklarının yanı sıra kültürel çevreye verdiği zararlar da bilinen bir gerçektir (Gürkan, 1996). Tahribe maruz kalan doğal miras, uzun süre gerektirse de kendini yenileme fırsatına sahiptir ancak kültürel miras unsurları için bu durum geri dönüşü olmayan sonuçlar doğurabilmektedir (Kalay ve Metin, 2018). Turistlerin eğitim seviyesindeki düşüklük, denetim mekanizmalarının eksikliği, yanlış uygulanan düzenlemeler gibi nedenler destinasyonlar için tehlike arz etmektedir. Bu durum turizm ile kültürel miras çatışması konusunu gündeme getirmiştir (Yıldırım, 2017). Ancak kültürel miras unsurlarını koruma gereğiyle turizme kapatılması gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Bu nedenle 1970'li yıllardan sonra kültürel miras yönetimi,

öncelikli araştırma konuları arasına girmiştir. İlk olarak WTO öncülüğünde ilgili sektör görüşleriyle küresel turizm etiği ilkeleri belirlenmiştir. Bu ilkelerin ana hedefi “Turizmin var olması için turizm etkinlikleri, fiziksel ve kültür ürünlerinin yozlaşmasını engellemeli, bu folklorik öğelere katkı sağlayacak ve özgünlüklerini koruyacak şekilde planlanmalı” şeklinde oluşturulmuştur. Ayrıca turizmin olumsuz etkilerinin, yerel halk, sivil toplum, devlet, hizmet sektörü gibi çok sayıda kişi ve kuruluşları ilgilendirdiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda kültürel yapının bir bütün olarak yaşatılması kültür turizminin öncelikli meselesi olmalıdır. Çünkü gelişmiş bir kültür bilinci ve planlı tanıtım ile kültürel mirasını geleceğe taşımak için kültür turizmi önemli bir tetikleyicidir (ÇEKÜL ve Tarihi Kentler Birliği, 2012). Aşağıda turizmin kültürel yapı üzerindeki etkileri listelenmiştir (Usal, 1989; Gürkan, 1996; Özgüç, 1998; Kozak, 2001; Yüksel, 2002; Doğan, 2004; Akgül, 2004; Avcıkurt, 2007; Meydan, 1995; Özmen, 2007; Baykan, 2007; Ratz, 2011):

- *Kültür Yayılması:* Turizmin unsuru olan turistler, deneyimleyerek öğrendiği kültürü kendi kültürüne katabilmekte aynı şekilde turistin kültürüne şahit olan yerel halk, kendi kültürüyle bu yeni kültürü harmanlayabilmektedir. Böylece turizm geniş bir kültür ağı meydana getirmekte ve kültür yayılmasında aktif bir rol üstlenmektedir.
- *Kültürel Koruma:* Turizm sayesinde kendi miraslarına gösterilen ilgiyi fark eden yerel halk, bu mirası koruma bilincini kazanır. Koruma adına kuruluşların faaliyetleri hız kazanır ve turizmden elde edilen gelirler koruma bütçesine katkı sağlar. Yine kültürel turizm yok olma tehlikesi bulunan mirasları canlandırır, geliştirir. Böylece korunan değerler, kültürel turizmin kaynağı olarak süreklilik sağlar ve çeşitlilik yaratarak bu kaynakların aşırı kullanımını engeller.
- *Kültürel Gelişim:* Turizm toplumların gelişiminde en önemli sektör konumundadır. Öyle ki toplumları kapalı bir etnik çevreden yeni eğlence ve boş zaman alışkanlıkları olan açık bir topluma dönüştürebilir. Aynı zamanda aile yapısı, kadın-hayvan hakları, çevre ve temizlik bilinci gibi konularda olumlu gelişmeler yaratabilir.

- Kültürel Kirlenme: Turizmin kontrolsüz yoğunlaştığı yerlerde zamanla; yeme içme, giyim kuşam, inanç, sanat tarzı gibi geleneklerde bozulmalar, yabancı sözcüklerin ana dilde sıklıkla kullanılmasıyla yozlaşmalar, yerel kültürün ticari faaliyete dönüşmesi, yerel halkın yaşam tarzına uymayan alışkanlıkların kültür haline gelmesi gibi kirlenmeler yaşanabilir.
- Kültür Şoku: Kültür şoku kendi kültürüyle çok farklı kültüre sahip turistlerde ve yerel halkta görülmektedir. Bu durum karşılaşılan kültürü tanımamaktan, derin kültürel farklılıklardan veya karşılıklı hoşgörü eksikliğinden oluşabilmektedir. Böyle durumlarda ırksal gerginlikler yaşanabilir. Kültür şokunun, bazı kesimlerce turistlere öncelik verilmesi, günlük hayatı olumsuz etkilemesi gibi tarafları yerel halk tarafından yabancı korkusu (Xenophobia) denilen rahatsızlığa dönüşmektedir.
- Kültürel Yozlaşma: Turizmde tüketilen kültürün zamanla rant haline gelmesi asıl kültürün niteliğini kaybedip taklit kültür oluşmasına neden olabilir. Yapay ve sahte kültür, kültürel turizmin esas amacı ve anlamının dışına çıkma anlamı taşımaktadır.
- Kültürel Değişim: Kültürel değişim, zaman içerisinde gerçekleşen bir süreçtir. Bu süreç daha çok turistlerin gittikleri yerlerdeki yerel halkı etkilemesiyle kendini göstermektedir. Kültürel değişim bazı kesimlerce olumsuz olarak nitelendirilirken bazı kesimlerce de özellikle yerel sanat ile ilgili revizyonist yaklaşımların oluşması gelişme olarak görülmektedir.

Kültürel turizm faaliyeti, insanların bir yerin kültürü ve kültürel miras alanlarını daha detaylı algılayabilmek amacıyla seyahat ettiğinin görülmesiyle fark edilmiştir (Tighe, 1986). Kültürel turizm, turizmin özel ilgi alanı olarak kültür unsurlarının turistleri etkilemesi ve seyahate motive etmesidir (Macintosh; Goeldner, 1990). Bu turizm biçimi anıtların, sitlerin keşfedilmesini sağlar ve yeni yapılanma yerine var olan yapıların yeniden kullanımına teşvik eder. Son yıllarda kültürel miras alanları, yerel ilişki sistemi ve bölgesel ağlarla geliştirmeyi amaçlayan yönetim politikalarıyla birlikte ele alınmıştır. Mevcut turizm ağlarının bölgesel, kısa menzilli oluşu ve sınırlı iyileştirme

sağlaması nedeniyle rekabetçi olmadığı kanıtlanmıştır. Bu bağlamda kültürel mirasın bütüncül olarak algılanabilmesi ve geniş ölçekli bir gelişimin sağlanabilmesi adına kültürel turizmin bir kurgu altında rotalar aracılığıyla deneyimlenmesi etkili bir yöntem olarak belirtilmiştir. Kültürel turizmin miras alanlarının yerel ölçekte müzeleştirme sürecinden küresel düzeyde deneyimlere dönüşmesi için için rotalar bir fırsat olarak nitelendirilmiştir.

2.2. Kültürel Turizm Politikaları ve Rotalar

Turizm politikaları, ülkelerin mevcut turizm potansiyellerinden yüksek verim alabilmelerini sağlayan bir araçtır. Politikalar; planlamalardan, uygulamalara ve alınacak önlemlere kadar oldukça kapsamlı çalışmalardır (Tonbil, 2019). Amacı turizmi sistemli bir hale getirerek geliştirmek olup planlar, olanaklar, hedefler ortaya koyar ve önlemler alır. Yapılacak olan çalışmalar:

- Talep
- Ürün arzı
- Ürün Fiyatı
- Yatırım ve Finans
- İşgücü
- Tanıtım ve Reklam

gibi planlamalar içermektedir. Bu planlamaların uygulanacağı alanlar bir bütün olarak ele alınmalı, alanın coğrafi özellikleri, miras alanları, ev sahibi toplumun sosyal ve ekonomik yapısı göz ardı edilmemelidir. Politikalardan verim alınabilmesi ancak bu şekil bir çalışma ile mümkün olmaktadır. Turizm politikalarının öncelikli ele aldığı uygulamalar ise turizmden daha fazla gelir elde etmek, arz talep durumunun kontrolü ve turizmin geleceğe dair öngörüleridir (Olalı, 1982).

Kültür politikaları ise ülkelerin kültür düzeyini geliştirmek amacıyla oluşturulan planlamaları içermektedir. Temel amacı, kültürel mirası korumak olup bireysel ya da kurumsal boyutta olabilmektedir (Güleç, 2019). Turizmin mevsimsel olarak değil de tüm yıla yayılmasını sağlamak turizm politikalarının önemli bir bölümünü teşkil

etmektedir. Bu noktada kültürel turizm devreye girer ve turizm genel olarak kültürel turizmi de içerisinde barındırdığından ülkelerin oluşturduğu turizm stratejileri, kültür politikalarından ayrı olarak ele alınamaz.

2.2.1. Kültürel Turizm Politikaları

Ülkemizin kültürel turizm açısından dikkat çekici bir potansiyele sahip olduğu açıktır. Bu nedenle turizmin başlaması ve gelişmesi eski tarihlere kadar dayanmaktadır. Ancak 1960 yılına kadar belli bir politikayla faaliyetlerin gerçekleştirildiğinden bahsedilemez. Planlı döneme 1963 yılında geçiş yaşanmıştır. Planlı dönem öncesi kayda değer bir gelişim görülmemektedir ancak bazı çalışmalar da yapılmıştır. Ayrıca planlı dönem öncesi gönüllü birliklerin de turizm faaliyetlerine katkı sağladığı görülmektedir (Evcin, 2014). Turizm, söz konusu dönemde her geçen yıl çalışma konusu olmuş, politikalarda yer almaya başlamış ve gelecekteki planlamaların da altyapısını oluşturmuştur.

1963 yılından sonra kalkınma planları beş yılda bir hazırlanmıştır. 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Kalkınma Planı, turizmin ödemeler açığını kapatması ve ülkeye döviz girişi sağlaması üzerinde durulmuştur. Kısacası bu planlama, turizmi ekonomik boyutlarıyla ele almıştır. Yine söz konusu dönemde kitle turizmi ve sosyal turizm yeni bir kavram olarak ortaya çıkmış sektörde yavaş yavaş kendini göstermiştir. 1968-1972 yıllarını kapsayan İkinci Kalkınma Planı ile birlikte turizm, sadece ekonomik boyutlarıyla değil sosyal ve kültürel boyutlarıyla da birlikte ele alınmıştır (Tonbil, 2019).

1980 sonrası turizm için bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Demirtaş, 2017). Dışa açılma politikaları sektörde gelişme sağlamış, turist sayısı ve turizm gelirlerini arttırmıştır (Soyak, 2016). Bu gelişmelerle sektörün, ülkenin büyümesi açısından önemli etkileri olduğu kabul edilmiş, 24 Ocak kararlarından sonra oluşan dış döviz açığı turizmle giderilebileceği öngörülmüştür (Özen, 2017). Ayrıca bu dönemde uygulanan 1985-1990 yıllarını kapsayan Beşinci Kalkınma Planı ilkelerinde kitle turizminin yanı sıra bireysel turizmin de geliştirilmesi gerektiği, mevcut kültürel turizm potansiyeli korumacı bir politika doğrultusunda değerlendirileceği belirtilmektedir. Bu

dönemin kalkınma planı incelendiğinde turizmi geliştirme çalışmalarının kültürel ve doğal çevreyle uyumlu olması gerektiği noktasına değinilmektedir (DPT, 1985).

1990-1994 yılları arası uygulanan Altıncı Kalkınma Planı politikaları incelendiğinde, turizmin bütün yıla yayılması için çalışmalar yapılmıştır. Kültürel miras yine bu dönemde de korumacı bir yaklaşımla ele alınarak yatırımların bu yönde yapılacağı, alternatif turizm faaliyetleri için teşvikler verileceği de belirtilmektedir (DPT, 1990).

1996-2000 yıllarını kapsayan Yedinci Kalkınma Planı'nda turizmin yerel halkı ve ziyaretçileri tatmin etmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması için kültürel mirasın korunması temel amaç olarak belirlenmiştir. Yine bu dönemde turizmin tüm yıla yayılması amacıyla alternatif turizm türlerinin gelişmesi adına çalışmalar da yapılmıştır (DPT, 1996).

2001-2005 yılları arası uygulanan Sekizinci Kalkınma Planı'nda diğer ülkelerle rekabet edilebilecek en üretken sektörün turizm olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca kültürel miras zenginliklerimizi tanıtarak ülkemiz üzerindeki olumsuz imajı değiştirmek ve halkı ortak çıkarlar doğrultusunda bir araya getirmek temel amaç olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda doğru bir tanıtım gerçekleştirmek adına yerel halkın eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi üzerinde de durulmuş, bunun için konuyla alakalı tüm kurum ve kuruluşların da katılım sağlayacağı belirtilmiştir (DPT, 2001).

2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda turizm potansiyeli olan ancak gelişmemiş bölgeler, bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılması bakımından turizme dâhil edilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Yine önceki politikadaki gibi bu dönemde de kültürel miras, turizmde korumacı yaklaşımla değerlendirilmiş ve tüm bir yıla yayılan turizm için alternatif turizm çeşitlerinin önemi üzerinde durulmuştur. Ayrıca sektörün gelişimi için ilk kez Turizm Sektörü Ana Planı da hazırlanmıştır (Strateji ve Bütçe Bakanlığı, 2023).

2014-2018 yılları arası uygulanan Onuncu Kalkınma Planı'nda küreselleşen Dünya'da eğitim ve refah seviyesi artmış turistlerin beklentilerini karşılamak adına mevcut turistik ürünleri kaliteli sunmak ve çeşitliliği arttırmak temel amaç olarak

belirlenmiştir. Bu dönemin hedef ve politikaları incelendiğinde özel sektörün tanıtım ve pazarlamanın geliştirilmesinde daha aktif olmasının sağlanması üzerinde de durulmuştur. Sürdürülebilir turizm çalışmaları ilk kez bir politikada yer almıştır. Ayrıca diğer alternatif turizm çeşitlerinde olduğu gibi, kültür turizmi için de altyapı eksikliklerinin tamamlanacağı belirtilmiştir (Strateji ve Bütçe Bakanlığı, 2023).

2019-2023 yıllarını kapsayan On birinci Kalkınma Planı'nda çevreyi koruma, yapılan turizm çalışmalarının temelini oluşturacağı belirtilmiştir. Günümüz kalkınma planında, turizmin tüm yıla yayılması ve turistik yerlerden yüksek verim alınarak bölgesel gelişimin sağlanması da temel amaçlar arasındadır. Kültürel turizm, alternatif turizm başlığı altında değerlendirilmiş gelişme sağlanması adına yasal düzenlemelerin yapılacağına değinilmiştir. Bu dönemde kısaca mevcut turistik ürünlerin geliştirilmesi, ilgi gören alternatif turizm çeşitlerinin araştırılması ve yeni turizm çeşitliliğinin artırılması üzerinde durulmuştur (Strateji ve Bütçe Bakanlığı, 2023).

2023 Turizm Stratejisi Eylem Planı'nda ise sektöre bir yol haritası çizerek bölgesel, yönlendirici ve dinamik bir çerçevede geliştirilmesi temel amaç olarak belirlenmiştir. Ayrıca ülkemizin her yerinde bulunan mevcut turizm alternatiflerinin ayrı olarak değil birbirlerini destekleyecek şekilde ele alınması bunun için ise güzergâhlar oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Bu güzergâhların unutulmaya yüz tutmuş kültürel değerleri güçlendireceği de öngörülmüştür. Bu kapsamda 9 adet tematik bölge önerilmiştir:

- FRİGYA Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi
- TROYA Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi
- APHRODİSYA Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi
- SÖĞÜT Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi
- KAPADOKYA Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi
- GÖLLER BÖLGESİ Eko-turizm Gelişim Bölgesi
- HİTİT Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi
- URARTU Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi
- GAP Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi

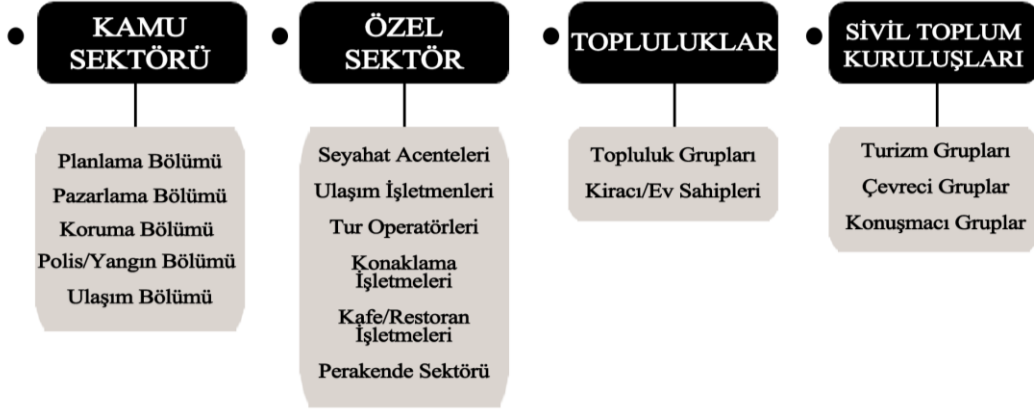
Planlanan gelişim bölgeleri hem mevcut kültürel değerleri açığa çıkarmakta hem de bölgelerin kültürel ve ekonomik düzeyde gelişimini desteklemektedir. Yine eylem planında kentsel ölçekte çalışmalar da yapılmış ve kentleri markalaşmaya stratejisiyle ele almıştır. Bu stratejiye göre:

- Kültürel ve doğal değerlerce zengin kentlerin çekim noktası haline getirilmesi hedeflenmiştir.
- Paris, Londra, Prag gibi şehir turizminin en canlı olduğu kentler gibi olması adına Adıyaman, Amasya, Bursa, Edirne, Gaziantep, Hatay, Konya, Kütahya, Manisa, Nevşehir, Kars, Mardin, Sivas, Şanlıurfa ve Trabzon illeri marka kültür kentleri olarak belirlenecektir.
- Kültürel turizmin geliştirilmesi adına her yıl bir şehir “ Kültür Turizmi Kenti ” olarak belirlenecektir.
- Kültürel varlıkların restorasyonu yapılacaktır.
- Kültürel ve sanatsal etkinliklerin uluslararası standartlara uygun bir biçimde gerçekleştirilmesi sağlanacak ve gösterilerin sergileneceği mekânlar yapılacaktır.
- Mevcut kültürel mirasın uluslararası düzeyde tanıtımı ve pazarlanması sağlanacak, yerel halk bu konuda bilinçlendirilecektir (KTB, 2007).

2.2.2. Kültürel Turizm İle İlgili Kurum ve Kuruluşlar

Kültürel mirasın korunması, tanıtımı, pazarlanması ve özümsemesi için kültürel turizm planlamalarının yapılması gerekmektedir. Plan ve programların doğru bir şekilde yönetilmesi sürdürülebilirlik için önem arz etmektedir. İlgili taraflarca hazırlanan planlamaların belli bir hedefi vardır. Bu hedeflerden beklenen; ziyaretçilerin tatmin olması, yerel halkın bilinçlenmesiyle turizme dâhil olması, ekonomik ve kültürel getirileriyle turizmin bölgesel ve ülkesel çapta teşvik edilmesidir (Güleç, 2019). Ancak bu süreci tek yerel halka, ziyaretçilere ya da belli kurum ve kuruluşlara indirgemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Kültürel turizm sektörü iç ve dış düzeyde bazı kurumlarla yakından ilişkilidir. Turizm alakadar olduğu kurum ve kuruluşlardan ayrı olarak ele alınamaz. Turizm; konaklama sağlayan tesisler, gıda sektörü, ulaştırma sektörü, turistik talebi oluşturan cazibe merkezleri, özel ve kamusal destek kurumları

olarak beş yapıdan oluştuğu belirtilmektedir (Öner, 1997). Turizmin olumlu etkilerini arttırmak, ancak tüm paydaşların iş birliği içerisinde gerçekleştireceği planlamalarla mümkün olmaktadır. Aşağıda (Şekil 2.6.) kültür turizmi ile ilgili kurum ve kuruluşlar görülmektedir (Jamieson, 2000).

Şekil 2.6. Kültür Turizmi İle İlgili Kurum ve Kuruluşlar (Jamieson, 2000; Uygur ve Baykan, 2007)

Bu bağlamda kamu sektörü, özel sektör, topluluklar ve sivil toplum kuruluşları kültür turizmi ile ilgili faaliyetler yürüten kurum ve kuruluşlar olarak ele alınmaktadır. Kamu sektöründe, ilgili alt bölümler; özel sektörde acenteler, işletmeler; topluluklar içerisinde kiracı, ev sahipleri; sivil toplum kuruluşlarında turizm grupları, çevreci ve konuşmacı gruplar gibi söz konusu konuyla ilgili çalışmalar yürüten kurum ve kuruluşlar içerisinde yer almaktadırlar. Bu kurum ve kuruluşlardaki planlama ve yönetim aşamalarında yer alan tüm disiplinler, birbirleriyle senkronize çalışarak kültürel turizmin gelişine katkı sağlayabilmektedir (Uygur ve Baykan, 2007).

2.2.3. ICOMOS Kültürel Turizm Tüzüğü

Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO'nun yan kuruluşu olan uluslararası konsey ICOMOS tarafından Ekim 1999 yılında Meksika'da yapılan 12. Genel kurulunda kabul edilmiştir. Tüzük; kültürel mirası, tarihsel süreci belgeleyen hayatın vazgeçilmez bir parçası olarak ele alır. Her bölge veya yörenin mirasının eşsiz olduğunu aynı zamanda hem günümüz hem de gelecekteki kalkınma için önemli bir temel oluşturduğunu belirtmektedir. Küreselleşen dünyada kültürel çeşitliliğin korunması, sergilenmesi için miras

yönetiminin önemi vurgulanmaktadır. Uluslararası uygulanan standartlar çerçevesinde belli bir topluluğun veya koruyucu grubun sorumluluğunda olan miras yönetiminin esas amacı, hem yerel topluma hem de ziyaretçilere mirasın önemini ve korunması gerekliliğini iletebilmek, şeklinde açıklanmıştır. Mantıklı ve iyi yönetilen miras yönetimi hem hak hem de ayrıcalık olarak görülmektedir. İyi yönetim ise kültürel miras kaynaklarına saygı gösterme zorunluluğunu da beraberinde getireceği ön görülmüştür (Çeviri: Ahunbay, 2017).

2.2.3.1. Kültürel Turizm Tüzüğü'nün Amaçları

Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü'nün amaçları şöyle sıralanabilir:

- Kültürel mirası koruma ve yönetimi ile sorumlu olanların, söz konusu mirasın önemini yerel halka ve ziyaretçilere aktarımlarını kolaylaştırmak, yol göstermek.
- Turizm endüstrisinin, ev sahibi toplumların mirasını ve yaşayan kültürlerine saygı gösterecek ve onları geliştirecek şekilde yönetilmesi için çalışmak.
- Miras alanlarının, yaşayan kültürlerin önemli ve hassas yapısına istinaden, sürdürülebilir bir korumacı yaklaşımla diyalog kurmak ve desteklemek.
- Plan ve politika çalışmaları üretenler için miras kapsamındaki varlıkların korunması, konservasyonu kapsamında yapılan çalışmalar için sınırlandırılabilir hedefler ve stratejiler geliştirmelerini teşvik etmek.

Bunlara ek;

- Tüzük; ICOMOS, diğer uluslararası kuruluşlar ve turizm endüstrisi tarafından miras yönetimi ve korunması adına yapılan kapsamlı teşebbüsleri de desteklemektedir.
- Tüzük, hedeflerin gerçekleştirilmesi için yükümlülük sahibi olan her kesimi, çıkar çatışmaları dahi olsa bir araya gelmelerini desteklemektedir.
- Tüzük, ilgili tarafların ayrıntılı, yön verici yönergeler düzenlemesini ve ilkelerin belirli kurum veya toplulukların özel koşullarına göre uygun ayarlanmasını desteklemektedir.

2.2.3.2. Kültürel Turizm Tüzüğü İlkeleri

Tüzük, iç ve uluslararası turizmi kültürel alışveriş için önde gelen araçlardan biri olarak görmektedir. Turizm, başarılı bir şekilde yönetildiğinde finansman sağlayarak, toplumu eğiterek gelişme ve koruma için bir güç olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde etki alanının fazla olmasından kaynaklı gittikçe karmaşıklaşan turizm, birçok zorluk ve fırsatlarıyla beraber ele alınmış, ev sahibi ve ziyaretçilerin karşılaşılabileceği sorunlara değinilmiştir. Bu durum için ise işbirliği üzerinde durulmuştur. Bu tüzüğü hazırlayan ICOMOS, diğer kuruluşlar ve turizm endüstrisinin kendilerini bu sorunları çözmeye yoluna adadıkları belirtilmiştir.

İlke 1:

İç ve uluslararası turizm, kültürel alışverişin en önemli unsurudur. Bu nedenle koruma çalışması, ev sahibi ve ziyaretçilerin mevcut kültürel mirası deneyimlemeleri ve anlayabilmeleri için iyi yönetilmiş fırsatlar sunmalıdır.

- *Birinci ilkenin birinci alt başlığında;* doğal ve kültürel miras, tarihi gelişim için bir kaynak, çağdaş yaşam için ise vazgeçilmez bir unsur olarak ele alınmıştır. Kültür mirasının ev sahibi ve ziyaretçiler tarafından anlaşılmasını kolaylaştıracak programların gerekliliğine değinilmiştir. Bu programlar soyut, somut özellikleri, çağdaş yaşamı tarafsız aktarabilecek özellikte ve halkın ödeme gücüne uygun olması gerektiğinden bahsedilmektedir.
- *Birinci ilkenin ikinci alt başlığında;* doğal ve kültürel mirasın her bölgeye özgü yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel özellikte olabileceği vurgulanır. Bu özelliklerin hem ev sahibi topluma hem de ziyaretçilere günümüz araçlarından yararlanarak ulaşılabilirliğine ve dikkat çekici programlarla kişisel yorumlar katılarak sunulması gerekliliğine dikkat çekilir.
- *Birinci ilkenin üçüncü alt başlığında;* sunulacak olan programların, kültürel mirasın sürekliliğini sağlayacak, bilinç oluşumuna destek oluşturacak şekilde düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

- Birinci ilkenin dördüncü alt başlığında; yorum programlarının, ev sahibi toplumunun kültürel mirasa dahil olan yapılarını, geçmişinde ve günümüzdeki önemini, hatta kültürel yönden farklılık gösteren sözü edilen topluma dahil olmuş azınlık grubunu da kapsayacak şekilde ele alması gerektiği belirtilir. Bu değerler hakkında ziyaretçilerin bilgilendirilmesi üzerinde de durulmuştur.

İlke 2:

Kültür mirası alanları ile turizm arasında zaman zaman çelişkiler olsa da ikisi arasındaki ilişki devingendir. Bu ilişki ise sürdürülebilir şekilde yönetilmelidir.

- İkinci ilkenin birinci alt başlığında; kültürel mirasının önemine binaen miras yerlerinin ve bunların bütünlüğünün korunması, muhafaza edilmesi; sosyal, iktisadi, politik, yasama, kültürel ve turizm geliştirme politikalarının temel unsurunu oluşturması üzerinde durulmuştur.
- İkinci ilkenin ikinci alt başlığında; miras kaynakları ve turizm arasındaki ilişki değişken olarak ele alınır. Bu ilişkinin değişebilir olması, zamanla bazı fırsatlar ve olumsuzluk yaratmasından kaynaklı turizm projeleri üzerindeki beklentilere dikkat çekilir. Bu beklentiler; turizm projeleri ve etkinliklerinin ziyaretçilerin doyuma ulaştırırken aynı zamanda kültür mirası ve yerel halkın üzerinde oluşturacağı olumsuz etkileri azaltmalı, şeklindedir.
- İkinci ilkenin üçüncü alt başlığında; koruma, turizm programlarının, çalışılan yerin karmaşık ve çatışan yönlerinin anlaşılması ve kültürel değerlerine özel kurulması ayrıca bu değerlerin gelişim sağlaması bakımından çalışmaların sürdürülmesi gerektiği belirtilmiştir.
- İkinci ilkenin dördüncü alt başlığında; kültürel varlık olarak görülen yerlerin ve birikimlerin, maddi varlıkları, geçmiş hatıraları ve geleneklerini anlatmaları bakımından önemli temel bileşen olarak görüldüğünden özgün değerlerinin korunmasına dikkat çekilir. Bu nedenle kültürel değerlerin anlaşılması ve değerlendirilmesi için ortaya çıkan programların, bu değerlerin özgünlüklerini açıklaması ve yorumlaması gerekliliğine değinilir.

- İkinci ilkenin beşinci alt başlığında; turizm adına hazırlanan projelerin özellikle kültür mirası alanlarının görsel çevresinin de göz önüne alması gerektiği bildirilir. Bu bakımdan yerel malzeme kullanımı ve bölgenin yerel özelliklerinin gözetilmesi önemli bir nokta olarak ele alınır.
- İkinci ilkenin altıncı alt başlığında; turizme açılan kültür alanlarının mirasa ve yerel halka etkisine değinilir. Bu bakımından madde de öncelikle turizme açılması öngörülen alanların yönetim planlarına dahil edilerek değerlerin belirlenmesi ve ziyaretlerin, yerin ve halkın üzerinde yaratacağı değişimlerin kabul edilebilir sınırlarının belirlenmesi öncelik kabul edilir. Daha sonra ziyarete açılan alanların olası ziyaretçi sayısındaki artışla birlikte söz konusu değerler üzerinde meydana gelen değişiklikler kabul edilen sınırlar üzerinde seyrediyorsa projenin tekrar gözden geçirilmesi beklenmektedir.
- İkinci ilkenin yedinci alt başlığında; bir önceki madde de yer alan turizm faaliyetlerinin etkilerini belirlemek adına sürekli izleme programlarının oluşturulması gerektiği belirtilir.

İlke 3:

Miras alanları adına yapılacak olan turizm planlamaları ve koruma çalışmaları, ziyaretçi bakımından doyurucu, kayda değer ve keyif verici olmalıdır.

- Üçüncü ilkenin birinci alt başlığında; yapılan çalışmaların ziyaretçilere ne gibi olanak sağlaması gerektiğine değinilir. Maddeye göre, çalışmaların üst kalitede bilgi sunarak ziyaret edilen yerin kültürel özelliklerini anlatması ve koruma gerekliliğini ziyaretçiye aktararak mekandan zevk almasının sağlanması üzerinde durulmaktadır.
- Üçüncü ilkenin ikinci alt başlığında; eğer ziyaretçiler isterlerse alanı kendi belirledikleri hızda deneyimleyebilecekleri belirtilir. Ancak alanın bütünlüğü, fiziksel yapısı ve kültürel özelliklerine olan olumsuz etkiyi asgari düzeye çekmek için özel dolaşım güzergâhları da bir çözüm olarak görülmektedir.

- Üçüncü ilkenin üçüncü alt başlığında; yerel halkın değerleri üzerinde durulur. Bu değerlerin kutsallığının korunması için konu ile alakalı kişiler ya da kurumların dikkati çekilir. Ziyaretçilerin saygılı, sorumluluk sahibi bir tavır takınmaları ve yineleyen bir ziyaret sonrası saygın bir misafir gibi karşılanabilecek şekilde davranmalarının desteklenmesi gerektiği belirtilmektedir.
- Üçüncü ilkenin dördüncü alt başlığında; turizm faaliyetleri için yapılacak çalışmaların, alanı olumsuz yönde etkilemeyecek şekilde ve ziyaretçi için doyumu arttıracak, güvenlik, sağlık, imkanları sunacak şekilde planlanması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

İlke 4:

Turizm adına yapılacak olan koruma çalışmaları ve planlamalara, ev sahibi topluluklar ve kişiler de katılım sağlamalıdır.

- Dördüncü ilkenin birinci alt başlığında; ev sahibi topluluğun hem bölgesel hem de yerelde, mülk sahibi olduğu yerlerdeki hak ve çıkarlarına saygı gösterilmesi gerektiği belirtilir. Ayrıca bu kişilerin, turizm kapsamında yapılacak olan strateji, politika, hedeflerin belirlenmesinde katılımlarının önemli olduğu üzerinde de durulmaktadır.
- Dördüncü ilkenin ikinci alt başlığında; da yerel halkın istekleri üzerinde durulmaktadır. Maddeye göre yer veya bölgenin evrensel bir boyutu olsa da yerel halk bu değerleri yönetme veya kısıtlama konusundaki isteklerine saygı gösterilmesi gerektiği belirtilmektedir.

İlke 5:

Uygulanacak olan turizm ve koruma faaliyetleri ev sahibi toplumun yararına olmalıdır.

- Beşinci ilkenin birinci alt başlığında; turizm çalışmalarındaki ilgililerin; turizmin olumlu etkilerini ülkeler veya bölgeler arasında eşit pay edilmesini ve

bununla birlikte sosyoekonomik düzeyi iyileştiren gerektiğinde yoksulluğun azaltılması hakkında yapılacak olan çalışmaların geliştirilmesi ve desteklenmesi gerektiği belirtilmektedir.

- Beşinci ilkenin ikinci alt başlığında; turizm faaliyetleri ve koruma çalışmalarının, ev sahibi topluluğun kadın ve erkeklerine her türlü eşit yararlar sunması gerektiği üzerinde durulmaktadır.
- Beşinci ilkenin üçüncü alt başlığında; miras alanları adına yapılan turizm çalışmalarından sağlanan gelirin büyük bir kısmı, söz konusu miras alanlarının korunma ve tanıtım faaliyetlerinde kullanılması ve ziyaretçilerin bu tahsisin kullanımı hakkında bilgi verilmesinden bahsedilmiş, böylelikle miras alanlarının sürdürülebilirliğin sağlanması çıkarımında bulunulmuştur.
- Beşinci ilkenin dördüncü alt başlığında; yerel halkın turizm faaliyetlerine katılması ve eğitilmesi üzerinde durulmuştur. Maddeye göre; yerel halkın kendi kültürel değerlerini anlatması ve içselleştirmesi adına uygulanacak olan programlarda anlatıcıların ve mütercimlerin yerli halktan seçilmeleri, hem kültür bilincini arttırması hem de istihdam sağlaması bakımından önemli olarak görülmektedir.
- Beşinci ilkenin beşinci alt başlığında; yerel halk için hazırlanacak olan kültürel miras hakkındaki çalışmalarda yerli halkında yer alması ve bu programların söz konusu alandaki kendi mirasları hakkında saygıyı, bilgiyi arttırması, mirasın koruma ve bakımına destek vermesi konusunda teşvik etmesi gerektiği belirtilmektedir.
- Beşinci ilkenin altıncı alt başlığında; turizm programları ve koruma çalışmalarının, konu ile ilgili meslek grupları ve işletmeler için eğitim olanağı sunması, zamanla karşılaşılan sorunlar, çelişkiler, fırsatlar için anlamlandırma ve çözüm üretme konusunda yardımcı olacağı düşünülmektedir.

İlke 6:

Turizm programları, kültürel miras değerlerini gözetmeli ve gelişimi için destek vermelidir.

- Altıncı ilkenin birinci alt başlığında; turizm tanıtım programlarının nasıl işlenmesi gerektiği üstünde durulur. Maddeye göre tanıtım programları, ziyaretçilere gerçekçi beklentiler sunmalı, ziyaret edilecek yer ve toplum hakkında bilgi vermelidir. Bu şekilde ziyaretçilerin alana uygun davranacakları beklenilmektedir.
- Altıncı ilkenin ikinci alt başlığında; tanıtım programlarından beklenenin turist sayısındaki dalgalanmaları mümkün olduğu kadar önleyerek ve aşırı ziyaret akının önüne geçerek mirasın özgünlüklerini korumak ve ziyaretçi deneyimini arttırmak olarak açıklanmaktadır.
- Altıncı ilkenin üçüncü alt başlığında; bazı yoğun yerlerdeki baskıyı hafifletmek adına alanı daha geniş ölçekte tanıtan, kapsamlı programların oluşturulması gerektiğine değinilmiştir.
- Altıncı ilkenin dördüncü alt başlığında; somut olmayan kültürel mirasında, orijinalliğine dikkat edilerek sunumuna, pazarlanışına dikkat edilmeli ve yerel halka sosyal ve ekonomik kazanç sağlaması adına güvenceye alınması üzerinde durulmaktadır.

3. KÜLTÜREL ROTA DEĞERLENDİRME MODELİ

Kültürel mirasın kullanımı son yıllarda popüler bir konu haline gelmiş ve turistik kültürel cazibe kaynaklarını geliştiren ve güncelleştiren çeşitli miras değerlendirme modelleri oluşturulmaya başlanmıştır. Bu kapsamda çalışmada; kültürel rotalarının turizm gelişimi için önemini, hem miras değerlerini hem de ekonomik etkilerini dikkate alıp değerlendirmek için oluşturulan bir kültür rotası değerlendirme modeli olan CREM metodu ele alınmaktadır.

3.1. CREM Tanımı

Önemli değerleri ve çekicilikleriyle kültürel rotaların oluşturulmasına itici güç sağlayan kültürel mirasın, değerlendirilmesine yönelik çalışmalar gözden geçirilmiş ve uyarlanıp geliştirilerek yeni bir değerlendirme metodu oluşturulmuştur. Oluşturulan bu yeni model, rotaların karmaşık turizm ürünleri olarak değerlendirilmesi için kapsamlı bir model ve kültürel rota potansiyelinin değerlendirilmesinde yardımcı bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni bir metodoloji olarak görülen CREM modeli, kültürel koridorları turizmin gelişimi ve kültürel mirasın korunmasının önemine dair çok yönlü bir bakış açısıyla ele almaktadır. Model için çok yönlü bir değerlendirme, rota yönetimi için büyük önem taşımaktadır. CREM modeli, potansiyele sahip ancak turizm pazarının ilgisini çekemeyen rotaların engellerini tespit edebilmektedir. Aynı zamanda yeni oluşturulan rotaların, belirlediği göstergelerin analizlerine dayanarak avantaj ve dezavantajlarını net bir şekilde çıkarmaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca analiz edilen güzergâhın, gelecekte ulaşabileceği potansiyel konumunu da görsel olarak sunmaktadır. Model; gelişme, yatırım ve iyileştirme planlarını yönlendirme gücüne de sahiptir.

3.2. CREM Amaçları

Turizm değerlendirme modelleri, tek bir bakış açısıyla ele alınamayacak kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Örneğin Ferrario 1979'da turistik cazibe merkezleri ile turist talebi arasındaki dengeyi dikkate alarak kaynakların turist potansiyelini değerlendirmek adına bir metot geliştirmiştir. Bu metot, ilk modellerin bile tek bir bakış

açısıyla değerlendirmeyi dikkate almadığı ve farkı alt göstergelerle değerlendirmeler yapıldığını göstermektedir. Ancak bu ilk değerlendirme modellerinin, oldukça genel olduğu ve turistik cazibe kaynaklarının sadece ticari değerine odaklanıldığı, kültürel, doğal, korunma gibi değerlerin göz ardı edildiği görülmektedir. Bu durum eski modellerin geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuş ve farklı turizm kaynaklarına odaklanan yeni modellerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

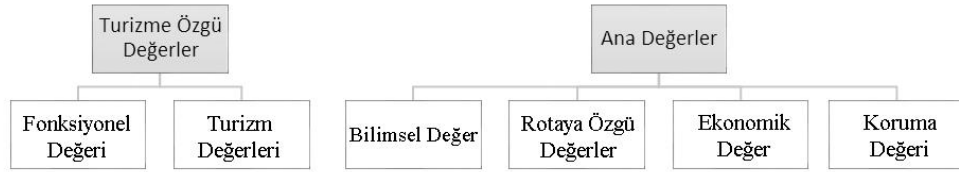
Son yıllarda miras ve rota kavramlarının gelişimine paralel çeşitli miras değerlendirme modelleri oluşturulmaya başlanmıştır. Erken miras değerlendirme modelleri incelendiğinde yalnızca bilimsel değerlerin dikkate alındığı, turistik değerlerin dışlandığı böylelikle kapsamlı bir değerlendirme sağlanamadığı görülmektedir. Turistik değerlere odaklanan ilk değerlendirme, Ahmetović (1994) tarafından oluşturulmuştur. Ancak bu model de yalnızca belli kriterleri dikkate aldığından kapsamlı bir değerlendirme olarak nitelendirilmemektedir. Böylelikle değerlendirme modelleri zamanla geliştirilmiş ve çeşitli alt göstergeler sunarak giderek spesifik hale gelmiştir. İncelenen diğer modellerin en büyük dezavantajı, değerlendirme sürecinde her bir alt göstergeye eşit önem verilmesi ve aynı etkiye sahip olduğunun kabul edilmesidir. Bu amaçla, bilimsel literatür, kültürel rotalar gibi karmaşık ürünlerin turist potansiyeli ile birlikte değerlendirilmesini sağlayacak CREM modeli geliştirilmiştir. CREM, oluşturduğu her bir alt göstergelyi ayrı ayrı ele alarak objektif ve gerçekçi bir sonuç elde etmektedir.

3.3. CREM Kriterleri

Kültür koridorlarının, özgün turizm ürünleri olarak değerlendirilmesini sağlayan ve temel değerlendirme modeli olarak ele alınan CREM' i oluşturmak için uzmanlar, kültürel mirasın değerlendirilmesi için önceden oluşturulan modellere başvurmuş ve bazı alt göstergeleri geliştirip uyarlamıştır. Bu alt göstergeler, CREM modelini diğer miras modellerinden ayırır ve rotalardaki ekonomik değerlendirmelerin yanı sıra diğer önemli özelliklere de dikkat çeker.

Model “Kültür Rotasının Ana Değerleri” ve “Kültür Rotasının Turizme Özgü Değerleri” olmak üzere iki ana gösterge grubundan oluşmaktadır. Bu ana göstergeler, çeşitli alt gösterge gruplarını temsil etmektedir (Şekil 3.1.). Kültür rotasının ana

değerleri, dört alt göstergeden oluşmaktadır: Bilimsel değer, rotaya özgü değerler, rotanın ekonomik önemi ve koruma değeri. Ahmetović modelinden uyarlanan kültürel değer, tarihsel değer, sanatsal değer, sosyal değer, eğitimsel değer, araştırma değeri ve estetik değer, kültür rotasının ana değerlerinden biri olan bilimsel değerleri temsil etmektedir (Şekil 3.2.).

Şekil 3.1. CREM Gösterge Grupları (Božić; Tomić, 2015, Tez Kapsamında Hazırlanmıştır.)

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	Im	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Kültürel Değer (rota veya güzergâhın kültürle ilişkisi)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek			()
Tarihsel Değer (rotanın geçmişle ilişkisi veya bölgenin tarihi için önemi)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Sanatsal Değer (yerin eşsiz olması, örnek olması veya belirli bir kişinin eseri olması esas alınarak elde edilen değer)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Sosyal Değer (yerin sosyal bağlantıları sağlama yeteneği ve toplanma yeri olması ve yere bağlılık duygusunu geliştirmesi)	1-düşük 2-orta 3-yüksek			()
Eğitim Değeri (geçmiş hakkında bilgi verebilme potansiyeli)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Araştırma Değeri (bilim ve araştırmalara olan katkısı)	1-düşük 2-orta 3-yüksek			()
Estetik Değer (görsel niteliği)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()

Şekil 3.2. Kültür Rotasının Bilimsel Değerleri (Tez Kapsamında Hazırlanmıştır.)

Kültür rotasına özgü değerler, rotanın kendisine özgü özelliklerine atıfta bulunmaktadır. Rotanın bölgede benzersizliği ve nadirliği, rotanın coğrafi karakteri, rota üzerindeki çekici noktaların sayısı, rotanın teşvik ettiği temanın çekiciliği ve kültürel rota yönetim planının varlığı rotaya özgü değerlerin alt göstergelerini oluşturmaktadır

(Şekil 3.3.). Bu alt göstergeler, CREM modelini diğer değerlendirme modellerinden ayıran en önemli parçalardan biridir.

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	Im	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Rotanın Bölgede Benzersizliği ve Nadirliği (yakınlarda benzer rotaların varlığı)	1-ortak 2-bölgesel 3-ulusal 4-uluslararası			()
Rotanın Coğrafi Karakteri (rotanın yayıldığı bölgenin büyüklüğü)	1-yerel/bölgesel 2-ulusal 3-uluslararası			()
Güzergâh Üzerindeki Çekici Noktaların Sayısı	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Güzergâhın Teşvik Ettiği Temanın Çekiciliği (temanın popüleritesi ve çekiciliği)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Kültürel Yol Yönetim Planının Varlığı (örneğin master planın varlığı vb.)	1-plan yok 2-plan hazırlık aşamasında 3-plan var			()

Şekil 3.3. Kültür Rotasına Özgü Değerler (Tez Kapsamında Hazırlanmıştır.)

Kültürel rotaların önemli bir ekonomik etkiye sahip olması nedeniyle yeni geliştirilen bu model, ekonomik önemle ilgili birkaç alt göstereyle değerlendirme yapmaktadır (Şekil 3.4.). Bu göstergeler: Yerel topluma katkı, bölgenin veya ülkenin ekonomik kalkınması üzerindeki etkisi, yatırım potansiyeli, marka oluşumuna katkı, olumlu ülke imajı oluşmasına katkısı ve sınır ötesi iş birliği olasılığıdır.

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	Im	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Yerel Topluma Katkı (yeni iş yerlerinin oluşturulması, yeni yerel iş fırsatları sunması)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Bölgenin veya Bütün Olarak Ülkenin Ekonomik Kalkınması Üzerindeki Etkisi (turist ziyaretlerinden elde edilen mali faydalar, altyapı ve alt yapının geliştirilmesi)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Yatırım Potansiyeli (şirketleri kültürel rotaya yatırım yapmaya çekme potansiyeli)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Marka Oluşumuna Katkı (kültürel rotanın ulusal veya uluslararası bir marka olma olasılığı)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Olumlu Ülke İmajının Oluşmasına Katkısı (kültürel turizmin gelişmesiyle ülkenin olumlu imajına etkisi)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek			()
Sınır Ötesi İş Birliği Olasılıkları (rotanın diğer ülkelerdeki rotalara dahil olma olasılığı)	1-düşük 2-orta 3-yüksek			()

Şekil 3.4. Kültür Rotasının Ekonomik Değerleri (Tez Kapsamında Hazırlanmıştır.)

Kültür rotasının ana değerleri kapsamındaki son alt gösterge grubu ise koruma değerleridir. Sürdürülebilir kültürel turizm ve kültürel mirasın korunması birçok araştırmaya konu olmuştur. Koruma kavramı, miras değerlendirme modellerinde önemli bir alt gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel mirasın korunması ve muhafazasına ilişkin oluşturulan koruma değerleri: Rota üzerindeki noktaların mevcut durumu, güvenlik açığı, koruma düzeyi ve turist sayısı alt göstergelerinden oluşmaktadır.

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	Im	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Rota Üzerindeki Yapıların Mevcut Durumu	1-çok hasar görmüş (insan faaliyetleri sonucunda) 2-orta hasar görmüş (doğal süreçlerin bir sonucu olarak) 3-hafif hasarlı (temel özellikleri korunarak) 4- hasar yok			()
Güvenlik Açığı (rota üzerindeki noktaların güvenlik açığı seviyeleri)	1-yüksek 2-orta 3-düşük veya hiç yok			()
Kurumlar Bakımından Korunma Düzeyi (yerel veya bölgesel gruplar, ulusal hükümet, uluslararası kuruluşlar tarafından koruma)	1-yerel 2-bölgesel 3-ulusal 4-uluslararası			()
Rota Üzerindeki Yapı Başına Ziyaretçi Turist Sayısı (mevcut duruma göre yapı için önerilen ziyaretçi sayısı)	1-(0-10 kişi) 2-(11-20 kişi) 3-(21-50 kişi) 4-(50 den fazla kişi)			()

Şekil 3.5. Kültür Rotasının Koruma Değerleri (Tez Kapsamında Hazırlanmıştır.)

Bir diğer ana gösterge olan kültür rotasının turizme özgü değerleri ise iki alt göstergeden oluşmaktadır: fonksiyonel değer ve turizm değerleri. Turizme özgü değerler içinde ilk grup, fonksiyonel değerler olarak belirlenmiştir (Şekil 3.6.). Yapıların rota üzerindeki yerleşimi ve erişilebilirliği gibi alt göstergelerden bazıları Cros ve Ahmetović değerlendirme modellerinden uyarlanmıştır. Ayrıca bu kapsamda rotanın konumu, turistik sinyalizasyon ve rota üzerindeki ilgi çekici yerlerin yoğunluğu yeni alt göstergeler olarak modele eklenmiştir.

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	Im	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Yapıların Rota Üzerindeki Yerleşimi ve Erişilebilirliği (noktaya yaklaşma olasılıkları)	1 -düşük (özel ekipman ve uzman rehberli turlarla yürüyerek) 2 -orta(bisiklet ve diğer insan gücüyle çalışan ulaşım araçlarıyla) 3 -yüksek(arabayla veya otobüslerle)			()
Rotanın Konumu (yol ağlarının konumu)	1-uygun <u>değil</u> 2-orta uygun 3-uygun			()
Turistik Sinyalizasyon (noktaların yerini ve mesafesini gösteren bilgi panoları)	1 -yok 2 -düşük 3 -orta 4 -yüksek			()
Güzergah Üzerindeki İlgi Çekici Yerlerin Yoğunluğu (rotanın uzunluğuna kıyasla ilgi çekici yerlerin sayısı)	1 -yok 2 -düşük 3 -orta 4 -yüksek			()

Şekil 3.6. Kültür Rotasının Fonksiyonel Değerleri (Tez Kapsamında Hazırlanmıştır.)

Kültür rotalarının turizm potansiyelinin değerlendirilmesi açısından turizm değerlerinin büyük önem taşıdığı düşünülmektedir. Bazı miras değerlendirme modellerine benzer bir şekilde CREM, turizm ürünü değerleriyle ilgili alt göstergeleri içermektedir (Şekil 3.7.). Uzmanlar, miras alanlarındaki turist deneyiminin kalitesini arttırmak amacıyla rota hakkında ilginç, özgün bir hikaye oluşturabilme potansiyelini hesaba katarak yeni bir alt göstergeyi de modele dâhil etmişlerdir. Ayrıca bu olanakların sadece tarihsel olaylarla ilgili olmayıp kültürel mirasın uyumu ve farkındalığı arttırmak için anlayış veya duygusal tepki yarattığını da belirtmişlerdir (Puczko, 2006). Modelde miras alanları değerlendirilirken deneyim bileşenin önemi de vurgulanmıştır (Laing vd., 2014; McKercher & Ho, 2006).

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	Im	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Konaklama Hizmetleri (rotaya yakın konaklama birimleri)	1 -25 km den fazla 2 -10-25 km 3 -5-10 km 4 -5 km den az			()
Restoran Hizmetleri (rotaya yakın restoranlar)	1 -10 km den fazla 2 -5-10 km 3 -5-1 km 4 -1 km den az			()
Tur Rehberi Hizmetinin Varlığı/İhtiyacı (varsa uzmanlık düzeyi, yabancı dil bilgisi, yorumlama becerileri)	1 -yok 2 -düşük 3 -orta 4 -yüksek 5 -en yüksek			()
Turizm Altyapısı (yaya yolları, dinlenme yerleri, çöp kutuları, tuvaletler vb.)	1 -yok 2 -düşük 3 -orta 4 -yüksek			()
Sunum/Çıktı Olanakları (rota hakkında ilginç/özgün bir hikâye oluşturulabilme potansiyeli)	1 -yok 2 -düşük 3 -orta 4 -yüksek 5 -en yüksek			()

Etkinlik/Organizasyon için Uygunluk (çeşitli etkinliklerin organizasyon olanakları)	0,50-yok 1-düşük 1,50-orta 2-yüksek			()
Otantik Deneyimin Sağlanması	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek			()
Turistler için İlgi Çekici Ziyaretler Sağlama Olanakları	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Güzergah Üzerindeki Yerlerin Çekiciliği (turist çekiciliği-güzergah üzerindeki noktaların sayısı)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek			()
Turist Ziyaretlerinin Düzeyi (yıllık turist sayısı)	1-düşük (25 000 den az) 2-orta (25 001-50 000 arası) 3-yüksek (50 001-100 000 arası) 4-en yüksek (100 000 den fazla)			
Ek Tercümanlık Olanaklarının Varlığı (yorumlayıcı paneller, ziyaretçi ve bilgilendirme merkezleri, müzeler, sergiler)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek			()
Kültürel Faaliyetlerle ilgili Seyahat Düzenlemelerinin Varlığı (seyahat acentelerinde rota ile ilgili seyahat programlarının varlığı)	1-yok veya düşük 2-orta 3-yüksek			
Otantik Hediyelik Eşyaların Varlığı (rota temasıyla ilgili hediyelik eşyalar)	1-yok 2-düşük kalite 3-orta kalite 4-yüksek kalite			()

Şekil 3.7. Kültür Rotasının Turizm Değerleri (Tez Kapsamında Hazırlanmıştır.)

CREM modelinde, her bir alt gösterge grubunun eşit olmaması gerektiği gerçeğine dikkat etmek önemlidir ve bu göstergeler genel değerlendirme puanı üzerinde aynı etkiye sahiptirler. Rotanın önemini anlaşılması adına beşli Likert Ölçeği (1-en az, 5-en önemli) kullanılarak her bir alt gösterge grubunun, konu hakkındaki uzman kişiler tarafından derecelendirilmesi istenmektedir. Değerlendirme sonucunda çıkan önem faktörü (Im), uzmanların her bir alt gösterge hakkındaki görüşlerini ortaya çıkarmakta ve rotanın temel başarısı için her birinin ne kadar önemli olduğunu ifade etme fırsatı vermektedir. Önem faktörünün (Im) tanımı şu şekildedir (Božić; Tomić, 2015):

$$Im = \frac{\sum_{k=1}^K IV_k}{K}$$

Buradaki K, toplam uzman sayısını ve IV_k her bir alt gösterge için bir uzmanın puanını temsil etmektedir. Ortaya çıkan Im, anketi değerlendirenler için göstergelerin ortalama önemini ortaya koymaktadır. Im faktörü hesaplandıktan sonraki adım maksimum değer sayısının belirlenmesidir. CREM modelinde bahsedilen işlem şu şekilde yapılmaktadır (Božić; Tomić, 2015):

- Im değeri 1 ile 1,49 arasında olan göstergeler, maksimum nokta sayısı 1,
- Im değeri 1,5 ile 2,49 arasında olan göstergeler, maksimum nokta sayısı 2,
- Im değeri 2,5 ile 3,49 arasında olan göstergeler, maksimum nokta sayısı 3,
- Im değeri 3,5 ile 4,49 arasında olan göstergeler, maksimum nokta sayısı 4,
- Im değeri 4,5 ile 5 arasında olan göstergeler, maksimum nokta sayısı 5.

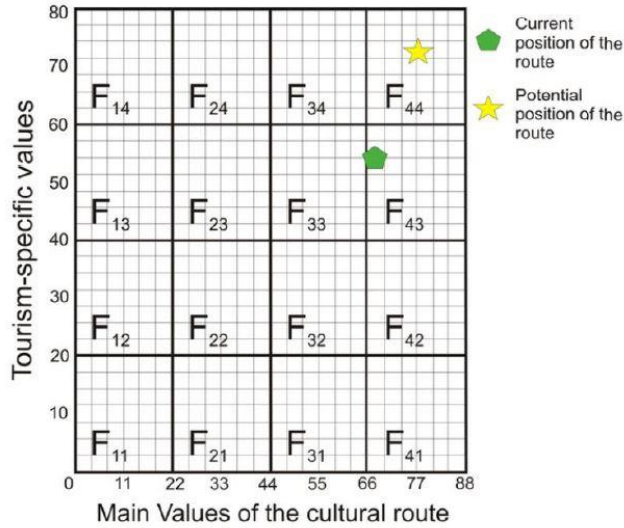
Bu değerlendirme sonucunda önemli olan göstergeler daha fazla puan taşıırken daha az önemli olan alt göstergeler daha az puan taşımakta ve genel değerlendirme puanına daha az etki etmektedirler. Bu işlemin ardından ana göstergeler olan kültür rotasının ana değerleri ve kültür rotasının turizme özgü değerleri için her iki grupta yer alan gösterge gruplarının maksimum puanları toplamı alınarak ana göstergelerin puan sayısı hesaplanmaktadır. Böylelikle rotayı oluşturan değerlerin, önem derecelerine göre değerlendirilmesi yapılabilmektedir. Bu işlem aşağıda belirtilen denklemle ifade edilebilir (Božić; Tomić, 2015):

$$\text{CREM} = \text{Ana Değerler (MV)} + \text{Turizme Özgü Değerler (TSV)};$$

$$\text{MV} = \text{Bilimsel Değer (SV)} + \text{Ekonomik Değer (ES)} + \text{Rotaya Özgü Değerler (RSV)} + \text{Koruma Değeri (PCV)};$$

$$\text{TSV} = \text{Fonksiyonel Değer (FV)} + \text{Turizm Değerleri (AV)}$$

Son olarak çıkan sonuçlar CREM matrisine aktarılır. Matrisin x eksenine ana değerler, y eksenine de turizme özgü değerler yerleştirilir. Matris, F_{ij} ($i, j = 1, 2, 3, 4$) ile gösterilen on altı alana bölünür. Alanı oluşturan ana ızgara çizgileri, x için ana değerlerin maksimum değeri, y için turizme özgü değerlerin maksimum değeri girilir. Rotanın mevcut durum analizini matriste göstermek adına yazar tarafından alt göstergelere verilen puanların toplamı alınarak ana gösterge puanları bulunur ve matriste rotanın mevcut konumu şeklinde gösterilir. Ayrıca önerilen iyileştirmeler sağlandığında rotanın gelecekteki potansiyel konumu matriste görülebilir ve mevcut durumla karşılaştırması yapılabilir.

Şekil 3.8. CREM Modeli Örnek Matris Sistemi (Božić; Tomić, 2015)

3.4. CREM Model Örneği

Sırbistan'daki en belirgin miras yollarından biri olan Roma İmparatorları Rotası, yakın gelecekte hayata geçirilmeyi bekleyen ancak dünya kültür turizmi pazarına henüz açılmamış ilginç kültür rotası projesi olarak nitelendirilmektedir. Roma İmparatorları kültürel rotasının mevcut ve potansiyel konumunu belirlemek amacıyla ise Božić S. ve Tomić N. tarafından CREM modeli geliştirilmiş ve rota üzerinde uygulanmıştır. İlk olarak modelin ana değerleri ve turizme özgü değerlerinin alt göstergeleri, uzmanlar tarafından derecelendirilmiş ve Önem Faktörü (Im) hesaplanmıştır. Ayrıca rotanın mevcut potansiyelinin belirlenmesi amacıyla yazarlar tarafından da alt göstergeler değerlendirilmiştir. Modelin sunduğu yöntemle Im değeri üzerinden alt göstergelerin maksimum değerleri hesaplanmıştır. Bu değerlerin toplamı alınarak ana göstergelerin maksimum değerine ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda:

Table 1
Scientific values of the cultural route.

Main indicators/subindicators	Explanation of the values					Im	Maximum values of subindicators	Values given by authors
<i>The main values of the cultural route</i>								
<i>Scientific values</i>								
Cultural value (connection of a site or the whole route with the culture of the region, country or wider territory)	1—none	2—low	3—medium	4—high	5—utmost	4.72	5	5
Historical value (the capacity of a site to convey, embody, or stimulate a relation or reaction to the past, the significance for the history of the region, country or wider territory)	1—none	2—low	3—medium	4—high		4.16	4	4
Artistic value (value based on an object's being unique, being the best, being a good example of, being the work of a particular individual)	1—none	2—low	3—medium	4—high		4.48	4	4
Social value (ability of the place to enable social connections and network, to be the place for social gathering and to develop the sense of the place attachment)	1—low	2—medium	3—high			2.32	3	3
Educational value (potential to gain knowledge about the past in the future)	1—none	2—low	3—medium	4—high		3.96	4	4
Research value (possible contribution to science and research work)	1—low	2—medium	3—high			2.60	3	2
Esthetic value (visual qualities of the sites on the route)	1—none	2—low	3—medium	4—high		4.04	4	2
						Σ	27	24

Şekil 3.9. Bilimsel Değer Sonuçları

Bilimsel değerlerin, imrenilecek seviyede olduğu görülmüştür. Bu durum miras izinin tarihin önemli bir parçasını oluşturmasıyla açıklanmıştır. Ayrıca yapıların harap durumda olduğu sadece bir kısmının korunmuş durumda olduğu tespiti de yapılmıştır.

Table 2
The route-specific subindicators.

Main indicators/subindicators	Explanation of the values				Im	Maximum values of subindicators	Values given by authors
<i>The main values of the cultural route</i>							
<i>Route-specific values</i>							
Uniqueness and rarity of the route in the region (existence of nearby similar routes)	1—common	2—regional	3—national	4—international	4.24	4	3
Geographical character of the route (the size of the territory on which the route is spread)	1—local/regional	2—national	3—international		2.68	3	2
Number of attractive sites on the route	1—none	2—low	3—medium	4—high	3.84	4	4
Attractiveness of the theme the route promotes (popularity and appeal of the theme)	1—none	2—low	3—medium	4—high	4.44	4	4
Existence of an organization(s) which manage(s) the route	1—none	2—on local/regional level	3—on national level	4—on international level	4.32	4	3
Existence of a cultural route management plan (for instance: existence of a master plan, etc.)	1—there is no plan	2—the plan is in preparation	3—there is plan		3.36	3	3
					Σ	22	19

Şekil 3.10. Rotaya Özgü Değerlerin Sonuçları

Rotaya özgü değerlerin sonuçlarına bakıldığında rota temasının dikkat çekici olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle rotanın, Avrupa'da hatta Afrika kıtasında Roma mirasına dayanan rotalarla entegrasyonu üzerinde durulmuştur.

Table 3
The economic significance of the cultural route.

Main indicators/subindicators	Explanation of the values	Im	Maximum values of subindicators	Values given by authors
<i>The main values of the cultural route</i>				
<i>Economic significance</i>				
Contribution to the local community (creation of new jobs, new opportunities for local business)	1—none 2—low 3—medium 4—high	4.40	4	2
Impact on the economic development of the wider region or the country as a whole (financial benefits from tourist visits, development of infrastructure and substructure)	1—none 2—low 3—medium 4—high	3.84	4	2
Potential for investments (potential for attracting companies to invest in the cultural route development)	1—none 2—low 3—medium 4—high	3.68	4	4
Contribution to the brand creation (possibility for the cultural route to become a national or international brand)	1—none 2—low 3—medium 4—high	4.28	4	2
Contribution to the creation of a positive image of the country (influence on the positive image of the country through cultural tourism development)	1—none 2—low 3—medium 4—high 5—utmost	4.68	5	2
Possibilities of cross-border cooperation (possibilities for inclusion of the sites from other countries in the route)	1—low 2—medium 3—high	3.20	3	3
		Σ	24	15

Şekil 3.11. Ekonomik Değer Sonuçları

Rotanın ekonomik değerinin düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Sonuç, rotanın geliştirilmesine yönelik planların olmamasıyla açıklanmıştır. Ayrıca bu durum üzerinde rotanın bazı bölümlerinin ülkenin az gelişmiş bölgelerinden geçmesinin neden olduğu belirtilmiştir. Ancak rotanın bu alanlar için fırsatlar yaratabileceğinin de altı çizilmiştir.

Table 4
Protection and conservation values.

Main indicators/subindicators	Explanation of the values	Im	Maximum values of subindicators	Values given by authors
<i>Protection and conservation values</i>				
Current state of the sites on the route	1—highly damaged (as a result of human activities) 2—medium (as a result of natural processes) 3—slightly damaged (with essential features preserved) 4—no damaged	4.16	4	2
Vulnerability (vulnerability level of the sites on the route)	1—high 2—medium 3—low or none	3.28	3	2
Level of protection (protection by local or regional groups, national government, international organizations)	1—local 2—regional 3—national 4—international	4.12	4	3
Suitable number of tourists per one visit per one site (proposed number of visitors on the site at the same time, according to surface area, vulnerability and current state)	1—0-10 2—11-20 3—21-50 4—more than 50	3.64	4	3
		Σ	15	10

Şekil 3.12. Koruma Değeri Sonuçları

Rotanın koruma değerleri, rota üzerinde değerli miras alanları olmasına rağmen bu alanların tahribatı nedeniyle orta seviyede kaldığı görülmüştür. Bu durum, kültürel turizmle koruma arasında doğru dengeyi kurmanın önemi üzerinden açıklanmıştır. Ayrıca turizmden elde edilecek gelirin koruma çalışmalarına aktarılması rota tabanlı turizmin gerekliliği olduğu belirtilmiştir.

Table 5
Functional values of the cultural route.

Main indicators/subindicators	Explanation of the values				Im	Maximum values of subindicators	Values given by authors
<i>Tourism-specific values</i>							
<i>Functional values</i>							
Microlocation and accessibility of the sites (possibilities of approaching the site)	1–low (on foot with special equipment and expert guide tours)	2–medium (by bicycle and other means of man-powered transport)	3–high (by car, bus)		3.08	3	3
Additional cultural and natural values (number of additional natural and anthropogenic values in the radius of 5 km)	0.50 – 1	1–2 to 3	1.50–4 to 6	2–more than 6	2.48	2	1.5
Location of the route (tourist and geographical position and vicinity of important road networks)	1–not convenient	2–medium convenient	3–favorable		2.60	3	3
Tourist signalization (information boards showing the location and distance of the sites)	1–none	2–low	3–medium	4–high	3.80	4	2
Concentration of the attractions on the route (number of attractions compared to the length of the route)	1–none	2–low	3–medium	4–high	3.56	4	3
Vicinity of emissive centers (closeness of emissive centers)	0.50–more than 50 km	1–50 to 25 km	1.50–25 to 5 km	2–less than 5 km	2.36	2	1
					Σ	18	13.5

Şekil 3.13. Fonksiyonel Değer Sonuçları

Turizme özgü değerler kapsamında ele alınan fonksiyonel değerler tablosuna göre özellikle rotanın oldukça elverişli bir konumda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum üzerinde rotanın önemli bir otoyola yakın olması etkili olmuştur. Ancak rotadaki bazı alanların ülkenin az gelişmiş ve uzak bölgelerinden geçtiği ve erişilemez alanların bulunduğu belirtilmiş ve bu alanlarla ilgili öneriler geliştirilmiştir. Fakat bu alanların ilgi çekici olabileceği üzerinde de durulmuştur. Son olarak turizm destinasyonları için önemli bir bileşen olarak görülen turist sinyalizasyonunun yetersiz olması rota için bir dezavantaj olduğu belirtilmiştir.

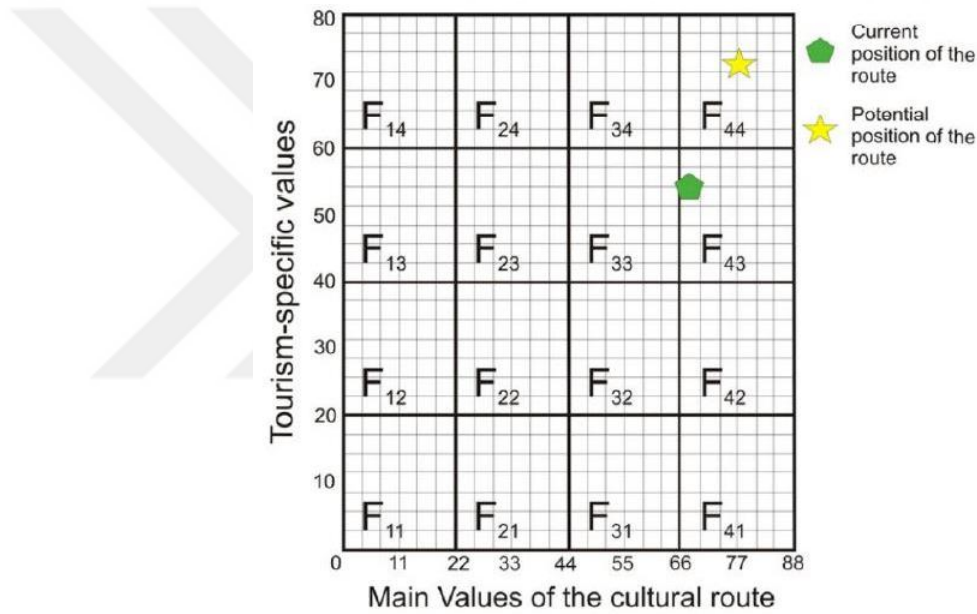
Table 6
Additional values of the tourism product.

Main indicators/subindicators	Explanation of the values				Im	Maximum values of subindicators	Values given by authors
<i>Tourism-specific values</i>							
<i>Additional values of the tourism product</i>							
Promotion (level and number of promotional resources)	1–local	2–regional	3–national	4–international	4.08	4	2
Hostelry services (accommodation close to the route)	1–more than 25 km	2–10-25 km	3–5–10 km	4–less than 5 km	4.28	4	2
Restaurant services (Restaurants close to the route)	1–more than 10 km	2–5–10 km	3–5–1 km	4–less than 1 km	4.20	4	3
Existence of a tour guide service (If exists – expertise level, knowledge of foreign language(s), interpretive skills)	1–none	2–low	3–medium	4–high	5–utmost	4.88	5
Tourism infrastructure (level of additional infrastructure for tourists (pedestrian pathways, resting places, garbage cans, toilets, etc.))	1–none	2–low	3–medium	4–high		3.52	4
Possibilities for interpretation (an interesting story can be told about the route)	1–none	2–low	3–medium	4–high	5–utmost	4.92	5
Convenient for special needs (possibilities for organization of various events)	0.50–none	1–low	1.50–medium	2–high		2.48	2
Possibilities for animation (reconstruction of historical events, hobby programs, etc.)	1–none	2–low	3–medium	4–high		4.24	4
Provision of authentic experience	1–none	2–low	3–medium	4–high	5–utmost	4.80	5
Possibilities for providing interesting visits for tourists	1–none	2–low	3–medium	4–high		4.40	4
Attractiveness of the sites on the route (tourist appeal of the sites on the route)	1–none	2–low	3–medium	4–high	5–utmost	4.64	5
Level of tourist visits (annual number of tourists)	1–low (less than 25,000)	2–medium (25,001 to 50,000)	3–high (50,001 to 100,000)	4–utmost (more than 100,000)		3.88	4
Existence of additional interpretive facilities (interpretive panels, visitor and information centers, museums, exhibits)	1–none	2–low	3–medium	4–high	5–utmost	4.52	5
Presence of travel arrangements related to the cultural route (presence of the itineraries related to the route in travel agencies)	1–low or none	2–medium	3–high			3.04	3
Existence of authentic souvenirs (souvenirs related to the route theme)	1–none	2–low quality	3–medium quality	4–high quality		3.56	4
					Σ	62	41.5

Şekil 3.14. Rotanın Turizm Değer Sonuçları

Turizm değerleri göstergelerine göre rotanın büyük turist ziyaretlerine aılmasındaki en büyük sorunun tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği ve kalitesizliği olduğu belirlenmiştir. Rota üzerinde bulunan alanların bilgi ve yorum merkezlerine sahip olmaması ve uluslararası turizm pazarının, Sırbistan'daki Roma miras alanları hakkında yeterince bilgi sahibi olmamasının yanı sıra yerel halkında bilgi sahibi olmaması büyük bir dezavantaj olarak görülmüştür.

Değerlendirme sonucunda rotanın ana değerleri 88, Turizme zg Değerleri 80 puan; rotanın genel değerlendirme puanı ise 68 – 55 puan olarak hesaplanmıştır. Son olarak değerler matris sistemine işlenmiştir.

Şekil 3.15. Crem Matrisi

Tüm değerler göz önünde bulundurulduğunda rotanın ana değerleri, turizme özgü değerlere kıyasla daha ileride olduğu belirtilmiştir. Bu durum üzerinden rotanın, uluslararası miras rotası noktasından biri olma yolunda muazzam bir potansiyele sahip olduğunu yorumu yapılmıştır. Rotanın potansiyel konumu incelenmiş ve en büyük açığın nerede olduğu yatırımların nereye yönlendirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Ekonomik değerlerin maksimum değere ulaşma ihtimali üzerinden yapılan düzenlemelerle potansiyel konumun F44 alanından çok daha yüksek bir konuma ulaşacağı belirtilmiştir. Son olarak çıkan sonucun, rotanın amacına doğru hizmet etmesi için çalışmaları yönlendireceği öngörüsünde bulunulmuştur.

4. KARAMAN KÜLTÜREL ROTA DEĞERLENDİRME MODELİ VE ANALİZLER

Karaman, çok katmanlı tarihi geçmişle birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, birçok önemli kişiliği yetiştirmiş kültür birikimine sahip bir kenttir. Rota kurgusundan önce kentin tanınması ve öneminin anlaşılması amacıyla kent, turizm açısından önemli fiziksel, sosyo-ekonomik ve tarihsel gelişim özellikleriyle irdelenmiştir:

Fiziksel Çevre Özellikleri: İç Anadolu Bölgesi'nde Konya havzasının güneyinde yer alan Karaman; Mersin, Antalya ve Konya illeriyle çevrilidir (Şekil 4.1.). Denizden 1038 m yüksekliğinde bulunup toplam alanı 9.590 km²'dir. Yüz ölçümünün 5.266 km²'sini kent merkezi, 4.326 km²'sini Ermenek, Ayrancı, Başyayla, Sarıveliler ve Kazımkarabekir ilçeleri oluşturmaktadır (URL-3). Kentin büyük bir kısmı ova olup üçte ikisi dağlıktır. Kent önemli rotasyonlar arasında bulunduğu için gelişimi halen devam etmektedir.

Şekil 4.1. Karaman İli Sınırları (URL-4)

İl merkezinin 20 km kuzeyinde sönmüş bir volkanik dağ olan Karadağ (2.271 m), batısında Hacıbaba Dağı (2.481 m) güneyinde Orta Toroslar (1.553 m – 3.227 m) ile birlikte birçok dağ ve tepe bulunmaktadır. İl merkezi, ovada kurulmuş olup Karaman Ovası ve Ayrancı Ovası iki önemli ova olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ovalarda beşeri faktörlerle oluşmuş obruklar ve birçok höyükler yer almaktadır.

Kentin; Konya, Ankara, Adana, Mersin gibi önemli kentlere olan yakınlığı lojistik açıdan fırsatlar sunmaktadır. Toros dağlarını aşan, tarihi ticaret yolu üzerinde yer alan Sertavul Geçiti, İç Anadolu ile Akdeniz Bölgesi'ni birbirine bağlayan önemli ulaşım noktasıdır (Tuncel, 2001). Kentte hava yolu ulaşımı bulunmamakla birlikte ulaşım, kara yolu ve demir yoluyla sağlanmaktadır. 8 Ocak 2022 tarihinde açılan YHT hattı, kente ulaşımı daha da kolaylaştırmıştır (URL-5). Turizm açısından ise olanaklar iyi yönetildiğinde bu ulaşım ağı, fırsatlar sunacaktır.

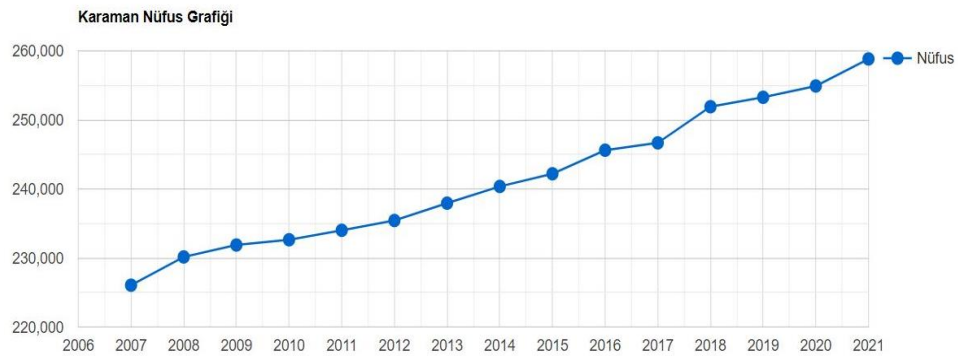
Şekil 4.2. Karadağ'dan Kentin Görünümü (Kişisel Arşiv, 2018)

Toros dağlarının eteklerinden Konya Ovası'na doğru düz bir alan üzerinde kurulan kent, doğu-batı yönünde gelişme gösterir. Doğuya gittikçe eğimli hale gelmekte ve bu alanlarda sazlık ve bataklıklardan oluşan alüvyal bir ova görülmektedir. Alanda kalkerler de geniş yer kaplayarak karstik şekilleri meydana getirir. Mevcut akarsuların bir kısmı yüksek alanlarda derin ve dar vadilerden geçerek ovaya doğru, bir kısmı da güneye doğru akarak Göksu'yla birleşir. Deprem riski en az bölgede yer alan kent, beşinci derece deprem kuşağında yer almaktadır (URL-6).

Kentin batı ve güneyinde Akdeniz iklim tipi görülse de kente genel olarak yazları kurak ve sıcak, kışları soğuk ve kar yağışlı olan karasal iklim hâkimdir. Yağış genellikle kış ve ilkbahar aylarında görülmektedir. Senelik yağış ortalaması düşük olup ortalama 300-450 mm arasında değişmektedir. Karasal iklim bölgesinde yer almasından kaynaklı bitki örtüsü; ilkbaharda yeşeren, yaz kuraklığında kuruyan step bitki topluluğudur. Kent, orman bakımından zengin değilse de dağlık bölgelerde meşe, ardıç,

karaçam, kızılçam gibi ağaç toplulukları görülmektedir. Ayrıca ova tabanında zengin yer altı su varlığı da mevcuttur (Tapur, 2009).

Sosyo-Ekonomik Özellikler: Zamanla fiziki boyutta gelişen kentte ulaşılabilen verilere göre XV. yüzyılda mahalle sayısı otuz ikidir. Kent nüfusu da mahalle sayısının artışıyla birlikte artış göstermiş, 45'i gayrimüslim olan yerin nüfusu, XV. yüzyılda 2600'e ulaşmıştır. 1518-1529 yılları arası nüfus artmaya devam etmiş 1518 yılında 2700'e (gayrimüslim sayısı 90) 1584'te ise 7000'lere (gayrimüslim sayısı 100) kadar yükselmiştir (Tapur, 2009). Yüzyılın sonunda ise mahalle sayısı otuz sekize kadar ulaşmıştır. Karaman'da nüfus, az da olsa artmaya devam ederken Cumhuriyet'in ilk yıllarında 10.000'i geçememiştir. 1940'lı yıllara gelindiğinde nüfusu 10.000'i geçen Karaman, o dönemde Konya'ya bağlı bir ilçe konumundadır. Hem mekân açısından hem de nüfus bağlamında söz konusu yerde 1950'ye kadar ciddi bir gelişme görülmektedir. 1970'li yıllara gelindiğinde sanayinin gelişmesiyle küçük işletmeler büyüme göstermiş, çevre illere bağlanan karayolları yenilenmiş ve buna bağlı nüfus da iki kattan daha fazla artarak ciddi bir gelişme kaydetmiştir. 1980 yılında 50.000'i 1985 yılında ise 65.000'e yaklaşan ilçe nüfusu bu artışlardan sonra 1989 yılında il merkezi olmuştur. İl olduktan sonra kent gelişme kaydetmiş 1997'de nüfus 100.000'i geçmiştir (Tuncel, 2001). 2000'li yıllara gelindiğinde 200.000'i bulan nüfusun, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne geçildikten sonraki değişimi Şekil 4.3.'te verilmiştir.

Şekil 4.3. Karaman Nüfus Grafiği (URL-7)

Karaman ili güncel nüfus verilerine göre, ilin toplam nüfusu bir önceki yıla göre 3.919 artarak 258.838'e ulaşmıştır. Nüfusun %78,75'i merkezde yaşamaktadır. Kent nüfusunun %50,05'erkek %49,95'i kadındır. Kent nüfusu her yıl artış göstermekte 2022 nüfus tahminlerine göre nüfusun 260.564'e ulaşacağı öngörülmektedir. Nüfus dağılımı,

aktif turizm kullanıcıları bağlamında ele alındığında (Vezir Araştırma ve Danışmanlık Ltd., 2011) 18-44 yaş grubu, kent nüfusunun % 44,95'ni oluşturmaktadır. 65 yaş üstü ise % 11.38'lik bir dilime sahiptir.

Kentteki ekonomik faaliyetler, çevrenin iklim şartları ve topoğrafik yapısı doğrultusunda tarım üzerinde şekillenmiştir. Kentte tarım ve tarıma bağlı sanayi kolları ön plana çıkarken etkin nüfusun yaklaşık %55'i tarımla uğraşmaktadır. Kentte görülen bir diğer iktisadi sanayi kolu da hayvancılıktır. Tahıl üretiminde önde gelen illerden biri olan kent, ülke çapında elma üretiminin %15'ini, bulgur üretiminin %20'sini, bisküvi üretiminin de yaklaşık üçte ikisini karşılamaktadır. 1990'lı yıllardan itibaren yatırımların artmasıyla tarıma bağlı sanayi sektörü de gelişme kaydetmiş, istihdam sürecine önemli katkı sağlamıştır. İç Anadolu ile Akdeniz'i birbirine bağlayan önemli geçit görevi gören Karaman, demir yolu ulaşım imkânına sahip olması ve limana yakınlığı yapılan ihracat yüzdesini arttırmıştır. Bahsedilen faaliyetlerin dışında son yıllarda rüzgâr ve güneş enerjisi yatırımlarının da arttığı görülmektedir (URL-8).

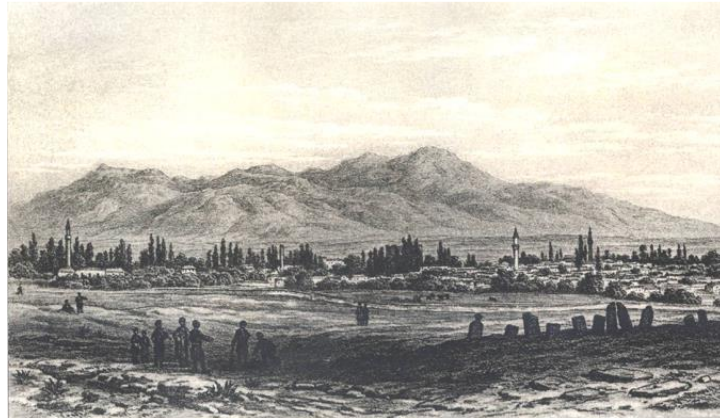
Kentin Tarihsel Gelişimi: Birçok medeniyete ev sahipliği yapan kentin, tam olarak ne zaman kurulduğu bilinmese de 13 km kuzeydoğusunda bulunan Can Hasan Höyüğü'ndeki yapılan kazılar Kalkolitik Çağ'da önemli bir yerleşim yeri olduğunu ortaya koymuştur. Eski çağlarda Laranda (Ulrende) adıyla bilinen şehir, yeryüzü şekillerinin elverişliliği ve önemli ticaret yolları üzerinde yer alması insanoğlunun bu bölgeye yerleşmesinde önemli rol oynamıştır. Hititler Dönemi'nde önemli bir askeri ve ticari üs olarak kullanılmış daha sonra Frigya, Lidya medeniyetlerine ve M.S. 395 tarihinden itibaren de Bizans İmparatorluğu'na ev sahipliği yapmıştır. (Tuncel, 2001).

Bizans Dönemi'nde kent, kutsal antik bir şehir olarak kabul görmektedir. Bu dönemde birçok kilise, şapel, manastır inşa edilmiştir. Günümüzde Aşıran Köyü yakınlarında bulunan Hristiyanlık âleminde kutsal olarak kabul edilen Derbe'yi ziyarette bulunanlar, kendilerini hacı olarak kabul etmektedirler (Uysal; Alodalı; Demirci, 1992). Bunun sebebi dini lider Mizhael'in (Hristiyanlara göre Hz. İsa'dan sonraki dini lider) mezarının burada bulunmasıdır.

Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle birlikte VII. yüzyıl başlarında Anadolu gibi Karaman'da İslam diniyle tanışmış ve 1165 yılında ise Selçuklu Devleti himayesine

girmiştir (Dülgerler, 2006). Bu dönemde Selçuklular Karaman’da; cami, mescit, gibi yapıların yanı sıra Karaman Kale’sinin dış ve ikinci kalesini de inşa etmiştir. Ancak XII. yüzyıldaki savaşlar bazı eserlerde tahribe neden olmuştur. 1243 Köseadağ Savaşı’ndan sonra Selçuklular Moğol hâkimiyetine girmiş ve birçok beylik bağımsızlığını ilan etmiştir. Karamanoğlu Mehmet Bey de bağımsızlığını ilan ederek Karaman’ı beyliğin merkezi yapmıştır. XIII. yüzyıl’ da Karamanoğulları önemli beyliklerden biri olmuş, uzun yıllar Selçuklular himayesinde bulunmasından kaynaklı Selçuklu kültürünü devam ettirmiştir. Karaman’da mevcut kale onarılmış, birçok camiler, medreseler, hamamlar, çeşmeler, imaret vb. anıtlar inşa ederek Karaman’ı dönemin en önemli ticaret, bilim ve kültür merkezine dönüştürmüşlerdir (Denktaş, 2000). Ayrıca Karamanoğlu Mehmet Bey, 13 Mayıs 1277’ de yayınlamış olduğu fermanda “*Şimdiden geru hiç gimesne kapıda, divanda, mecliste, seyranda, Türk dilinden özge söz söylemesinler.*” diyerek Türkçe dilini de korumaya almıştır.

Beylik, Anadolu’daki diğer güç olan Osmanoğulları ile 150 yıl savaşmış, Fatih Sultan Mehmet Bey döneminde Osmanlı himayesine girerek Konya vilayetine bağlı bir sancak olmuştur. Fatih 1468-1471 yılları arası büyük âlimleri İstanbul’da toplamak adına Larende’ den zanaatkar, âlim, ileri gelen birçok kişiyi toplamış ve İstanbul’a getirtmiştir. İstanbul’a gelen kişiler bugünkü Fatih ile Şehzade Cami arasında yerleştirilmiş ve bu semtin adı Büyük Karaman olmuştur (Gümüştü, 2001).

Şekil 4.4. XIX. Yüzyılın Sonlarına Doğru Karaman’ı Gösteren Bir Gravür (Tuncel, 2001).

Cumhuriyet Dönemi’nde Karaman, Konya’ya bağlı bir ilçe olmuştur. 1989 yılında 3578 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Konya’ya bağlı Ayrancı ve Ermenek

ilçeleri Karaman'a bağlanarak 70. il olmuştur. 1990 yılında ise Başyayla ve Sarıveliler ilçeleri de fiilen Karaman' a bağlanmıştır (Önder; Polat, 2004).

Şekil 4.5. Günümüz Karaman (Kişisel Arşiv, 2023)

4.1. Karaman İli Öneri Kültür Rotası

Son yıllarda miras kavramının yaygınlaşması ve öneminin fark edilmesiyle birlikte konuyla ilgili çalışmalar hız kazanmıştır. Miras alanlarının sürdürülebilirliğinin hem ekonomik hem de sosyal boyutlara sahip olduğu görüşü, belli standartlar geliştirmek adına uluslararası kurum ve kuruluşları bir araya getirmiştir. UNESCO, ICOMOS, Avrupa Konseyi gibi kuruluşlar, koruma çalışmalarının en büyük temsilcileridir. ICOMOS tarafından yayınlanan Kültürel Turizm Tüzüğü; turizmi, kültürel alışverişin en önemli parçası, kültürel turizmin nesnesi olan miras alanlarını da modern yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olarak görmektedir. Tüzük; oluşturulan turizm programlarının, ev sahibi ve ziyaretçiler tarafından mirasın anlaşılmasını kolaylaştıracak şekilde düzenlenmesini doğru koruma çalışmaları için zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda Avrupa'da başlayan günümüzde hızla gelişme kaydeden kültürel rota yaklaşımı, kültürel mirasın sürdürülebilir bir şekilde korunmasına yönelik artan taleplere bir cevap niteliğindedir (Oikonomopoulou; Delegou; Sayas; Moropoulou, 2016). Özellikle miras alanlarının hızlı tahribatla karşı karşıya kaldığı günümüzde, gerek mekânsal gerekse tarihsel ve toplumsal açıdan kapsayıcı olan rotalar, geçici çalışmaların önüne geçebilmektedir (ÇEKÜL ve Tarihi Kentler Birliği, 2012). Bu nedenle kültürü odağına alan projelerin sistematik bir şekilde geliştirilmesi için rotalar, verimli araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca rotalar, kültürel kaynaklara sahip alanlar arasında

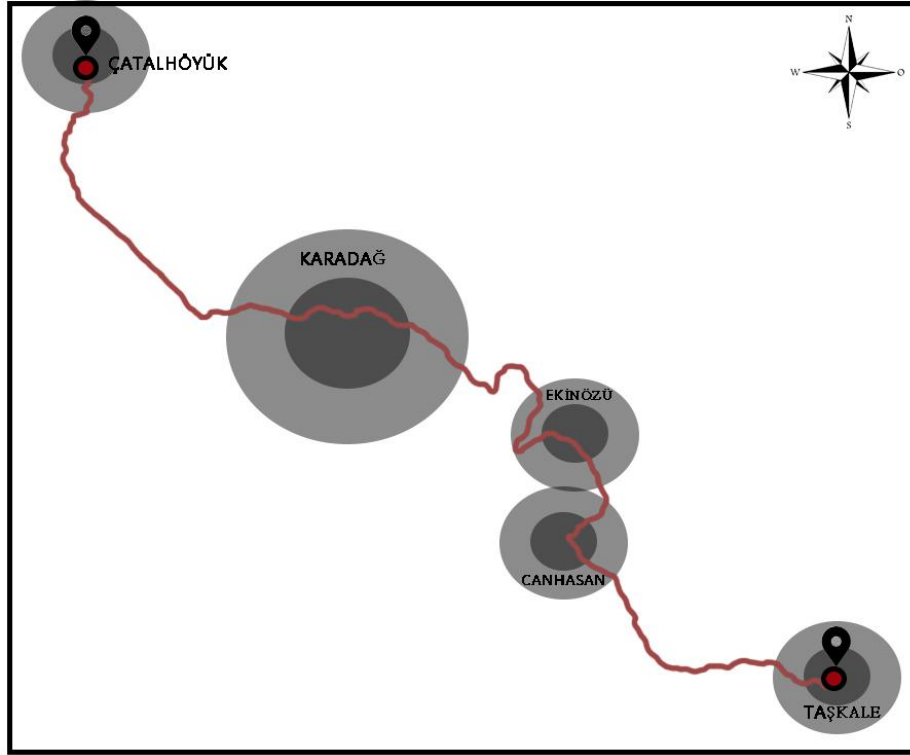
bağlantı kurarak bütüncül bir algı oluşturmasının yanı sıra ev sahibi toplumların ve ziyaretçilerin farkındalığının artmasını da sağlamaktadır.

Yerleşim sürekliliği, geleneksel yaşamın zenginliği gibi antik ve çağdaş toplumlar arasındaki bağların kolaylıkla izlendiği Anadolu, özgün kültür coğrafyalarındandır. Tarih boyunca yoğun etkileşim ve aktarımın sürmüş olması bölgenin zenginliğini arttırmıştır. Bu durum Anadolu'daki bazı alanlarda odaksal ilgi hareketliliğiyle birlikte ekolojik ve kültürel tahribatlara neden olmaktadır. Bu nedenle yeni yaklaşımlarla özgün ve kaybolma tehlikesi bulunan alanlara baskının dağıtılması gerekmektedir. Özgün değerlerin korunması ve sürdürülmesine katkı sağlayan kültürel rotalar, bu açıdan çeşitli fırsatlar sunmaktadır.

Anadolu'nun öne çıkan odaklarından biri de Karaman kentidir. Bereketli toprakları barındıran kent, tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar farklı kültürlerin yaşama ve geçiş alanı olmuştur. Karaman ili, kültür öncelikli bölgesel yol haritalarına daha önceden dâhil edilmemesine rağmen zengin miras alanlarıyla planlama açısından önemli potansiyel taşımaktadır. Çalışma kapsamında kent için geliştirilen rota sisteminin;

- Kent için sorun teşkil eden; miras tahribatı, kırsalın terk edilmesi gibi sorunlara dikkat çekerek ilgililerin etkin kılınması,
- Ortak mirası ve çevreyi paylaşan aktörlerin, kurgu kapsamında bir araya gelerek yönetim ve uygulama süreçlerine destek vermesi ve devamlılığı sağlaması,
- Kentin miras zenginliğinin bütüncül bir yaklaşımla korunması,
- Bölge değerlerinin, tanımlanması, yorumlanması ve tanıtılması,
- Kırsal alanlar için yeni faaliyet alanları tanımlayarak kalkınmayı desteklemesi,
- Alternatif turizm faaliyeti oluşturarak baskı altında olan yerlerin rahatlatılması ve sosyal canlılık sağlaması,
- Yerel katılımın sağlanması ve kültür seviyesinin yükselmesine,

katkı sağlayacağı ön görülmektedir. Rota kurgusu, kültürel miras öncelikli bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Rotanın mekânsal oluşumunu, bölgenin kimliğini temsil eden diğer bir deyişle tekrar eden ve özgün karaktere sahip ayırt edilebilir öğeleri

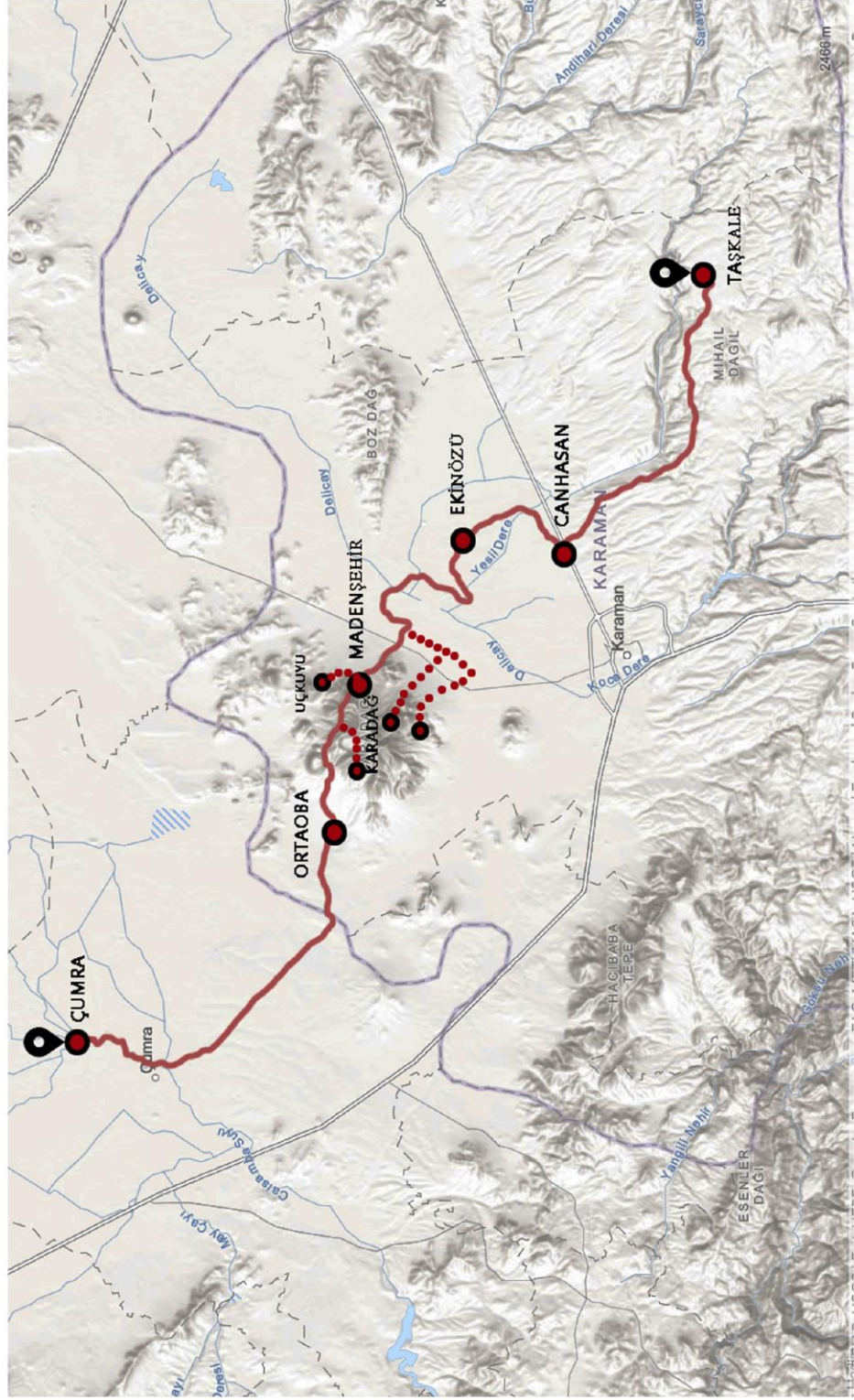

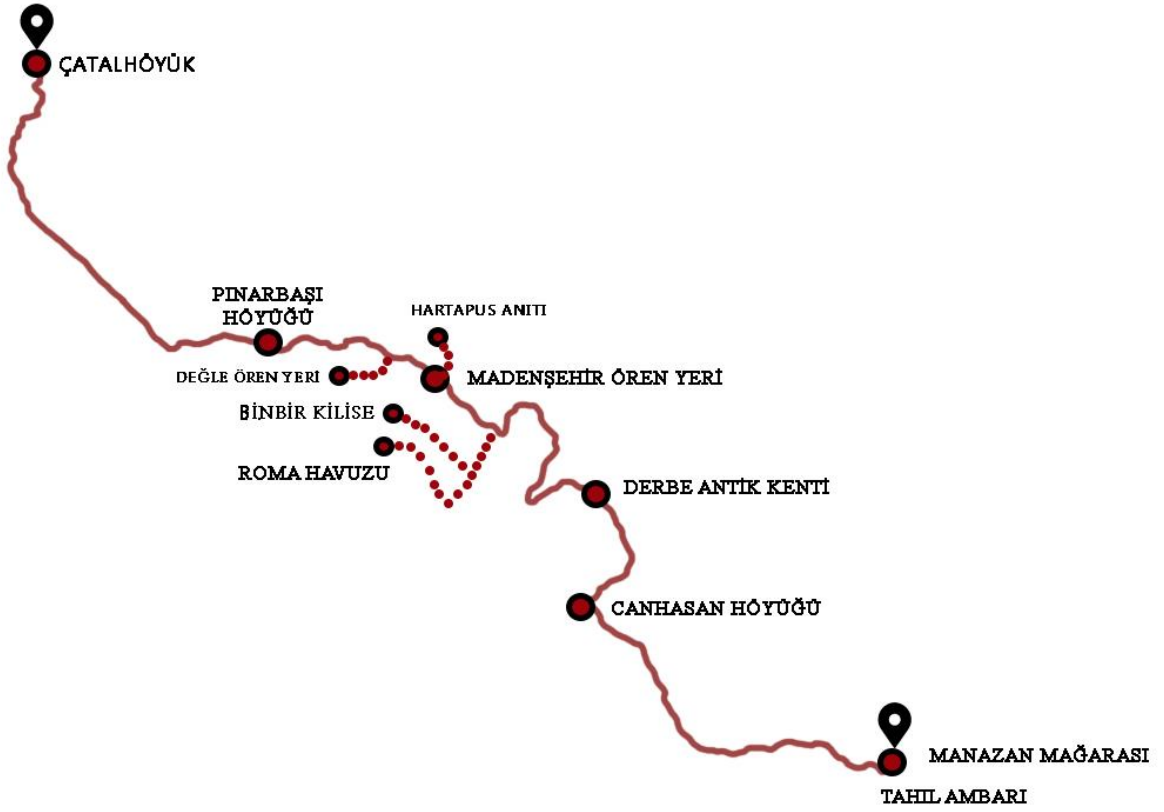
Şekil 4.7. Öneri Rota Kurgusu Odak Noktaları

Rotanın fiziksel öğeleri dikkate alındığında bölgenin Neolitik Dönem geçişini yansıtan, başlangıç odağı olarak belirlenen Çatalhöyük Antik Kent'inin, sistemi besleyeceği ve ortak kimliği destekleyeceği düşünülmektedir. Güzergâh için diğer önemli odak ise Karadağ kitlesi ve çevresidir. Neolitik, Bronz Çağı ve Roma-Bizans Dönemi'ne ait bir yerleşimin kalıntıları bulunduran alanda ören yerleri, dini yapılar, arkeolojik alanlar gibi önemli kültürel varlıklar bulunmaktadır. Rotayı, dikkat çekici miras alanları ve oluşumlarıyla Ekinözü Köyü'nde bulunan Derbe Antik Kenti, Canhasan Höyükleri ve Taşkale Köyü yerleşim alanı takip etmektedir. Kentin tarihi ve kültürü ile ilgili birçok bilgiyi özetleyen mekân konumunda olan bu alanların, kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya olması konuyla ilgili çalışmaların önemini daha da arttırmaktadır. Bu nedenle rota kurgusunun kültür varlıklarına ve kente önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bölge kimliğini en iyi temsil ettiği düşünülen ve seçilmiş öğelerin sıralandığı rota planlama hattı şu şekildedir:

KONYA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANA BİLİM DALI
KARAMAN İLİ ÖNERİ KÜLTÜR ROTASI

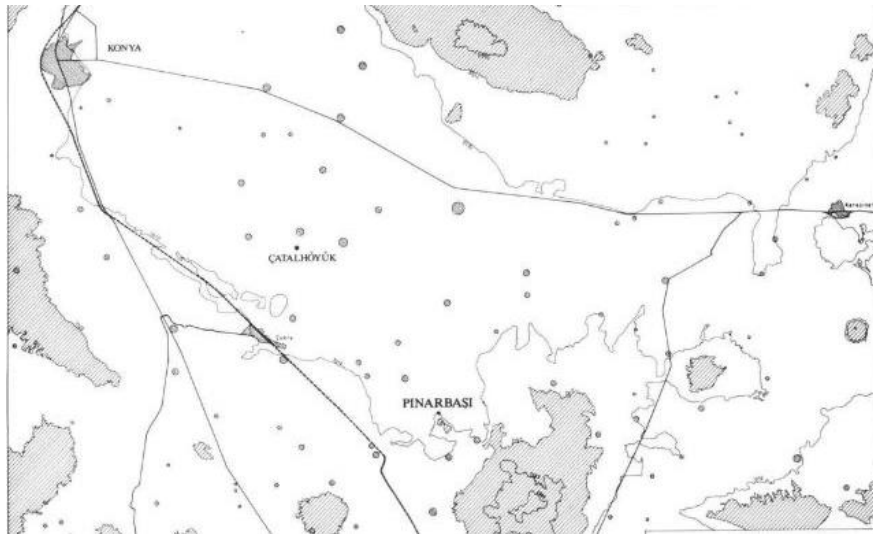
HAZIRLAYAN:
RUMEYSA TOPBAŞ ÇELİK

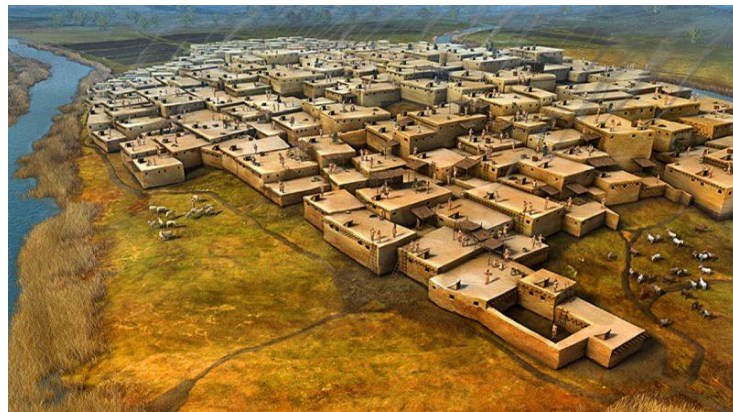
Şekil 4.8. Öneri Rota Kurgusu

Çatalhöyük Antik Kenti: Neolitik Dönem yerleşimi denince akla ilk gelen yer olan Çatalhöyük, Konya ilinin Çumra ilçesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. James Melleart tarafından ilk kez keşfedilen alan, 2012 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dâhil edilmiştir.

Şekil 4.9. Pınarbaşı ve Karadağ'a Göre Konumlandırılan Çatalhöyük (Hodder, 1996)

Doğu ve Batı Çatalhöyük olmak üzere iki höyükten oluştuğu belirlenen alandaki yerleşmenin günümüzden yaklaşık 9400 yıl önce başlamış olduğu belirlenmiştir. İlk yerleşme, ilk mimari yapı organizasyonu, ilk dini yapılanmalara ait buluntularıyla insanlık tarihine ışık tutan Çatalhöyük, Göbeklitepe ve Orta Doğu’da görülen sembolik ifadeleri içermektedir (Hodder, 2010). Çatalhöyük; kültür geleneklerinin izlerini taşıması, özgün mimari yapılanmaya sahip olması ve insanlık tarihinin birden fazla katmanını aydınlatması bakımından eşi benzeri olmayan bir yerleşke olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan kazı çalışmalarında bulunan kalıntılar sadece Türkiye’de değil Dünya’da da büyük etki uyandırmıştır. Neolitik Dönem’de, ki o dönem için önemli olarak görülen tarımdaki seviyeyle birlikte alanda; mimari tarz, şehirleşme, sanat, ticaret, mesleklerin ortaya çıkışı Çatalhöyük’ün “Medeniyetler Beşiği” unvanıyla anılmasında etkili olmuştur (Tuncer; Bulut, 2019). Kentte on sekiz ayrı iskân tabakası tespit edilmiş; kent, ulaşımın damlar üzerinden gerçekleştiği ve yaşam alanlarına damlardan girişin yapıldığı şekilde karakterize edilmiştir (İslamoğlu, 2018). Odalarda bulunan mezar, ocak, nişler, aletler ve duvar işlemleri gibi kalıntılar dönemin inanç, sosyal ve sanat anlayışını yansıtmaları bakımından önemli unsurlar olarak ele alınmaktadır. Alanda bulunan pek çok sanat ürünü ve aletlerin büyük kısmı çok iyi korunmuş olarak ortaya çıkarılmış bunların arasında ise doğumu, bereketi ve bolluğu simgeleyen “ Ana Tanrıça” heykelleri en önemli buluntular arasında yer almıştır.

Şekil 4.10. Çatalhöyük Yerleşim Düzeni (İslamoğlu, 2018)

Çatalhöyük, Anadolu’nun zengin tarihi yansımasıdır. Bilinmeyen medeniyetlere ait kalıntıları barındırması ve bu kalıntıların günümüze kadar korunmuş olması alana olan ilgiyi arttırmakta, yılda ortalama 20 bine yakın yerli ve yabancı ziyaretçi ve yüzlerce araştırmacıyı alana çekmektedir. Bu nedenle tüm insanlığı ilgilendiren Çatalhöyük ile

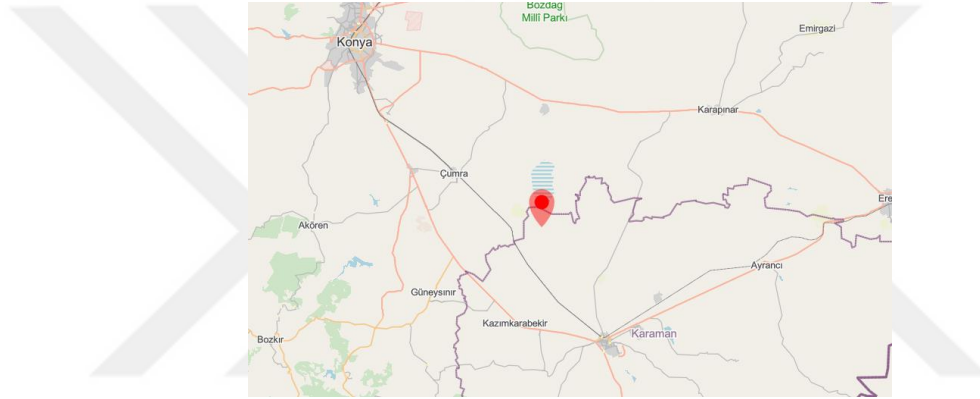
ilgili uluslararası iş birliği önem arz etmektedir. Ayrıca hala devam eden kazı çalışmalarında yenilikçi arkeolojik yöntemlerin kullanılması için yeni yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bölge adına geliştirilecek kapsamlı çalışmalar; ilginin devamlılığı, alandaki kalıntıların korunması, sürdürülebilir turizm faaliyetleri ve alanla ilgili farklı bakış açıları için önem arz etmektedir (Çatalhöyük Araştırma Projesi, 2018). Yerinde incelemeler sonucu; yeterli reklam ve tanıtımın olmayışı, turizmin öneminin yerel halk tarafından kavranılamamış olması, çevre düzenleme eksiklikleri, yapılardaki bozulmalar ve görselleştirme yetersizlikleri gibi başlıklar alanın zayıf yönleri olarak tespit edilmiştir.

Şekil 4.11. Çatalhöyük Mevcut Durum (Kişisel Arşiv, 2022)

Rotanın teması ve bütüncül algısı kapsamında Çatalhöyük'ün, rota ağına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. İlgi odağı olmuş alana gelen ziyaretçilerin, rota kurgusu kapsamında bölgeye çekilmesi hem bölgenin farkındalığını arttıracak hem de ziyaretçilere farklı deneyimler yaşatacaktır. Bu nedenle başlangıç odağı olarak görülen Çatalhöyük ve rota ağına yapılacak tanıtım, yönlendirme panoları, çevre düzenlemeleri, faaliyet alanları önem arz etmektedir. Ayrıca etkin bir rota sistemi için konuyla ilgili paydaşlara ve yöneticilere de büyük sorumluluk düşmektedir.

Pınarbaşı Açık Hava Yerleşmesi Ve Kaya Sığınağı: Ortaoba Köyü'nün yaklaşık 7 km kuzeyinde yer alan düz yerleşme, Paleolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir (Tapur, 2017). Çatalhöyük Antik Kent'i kazı çalışmalarıyla birlikte Çatalhöyük'ün kültür kökeninin ve yayılımının araştırılması kapsamında geniş yüzey çalışmalarına başlanmıştır. İlk olarak Liverpool ve Edinburg Üniversitelerinden uzmanlar, Pınarbaşı yerleşimini ziyaret etmiş ve önemli birikimlerin bulunduğunu işaret etmişlerdir. Bu araştırmalar sonucunda Prof. Trevor Watkins başkanlığında Pınarbaşı kazı çalışmalarına başlanmış, höyük ve kaya sığınağı yerleşimleri ortaya çıkarılmıştır (URL-9). Yapılan kazılar sonucu alanın, MÖ 14.000 yılı yani günümüzden 16.000 yıl öncesine ait malzemeyi içerdiği belirlenmiştir.

Şekil 4.12. Alanın Ulaşım Ağı

Ayrıca alanda Neolitik, Bronz Çağı ve Roma-Bizans Dönemi'ne ait bir yerleşimin büyük ölçüde aşınmış kalıntılarının bulunması alanın önemini arttırmıştır (Asouti, 2001). Ancak yapılan çalışmalarda yapılar bütün olarak ortaya çıkarılmadığından dönemin mimari yapısına ilişkin net bir veri elde edilememiştir. Bulunan elemanların büyük, eğrisel sıva astarlı, kamış ve tahtadan yapılmış kitleler olduğu tespit edilmiştir. MÖ 7. binyıl yerleşiminde bulunan taş parçalardan oluşan duvarın varlığı ise konut yerleşimi olasılığını ortaya çıkarmıştır (URL-10).

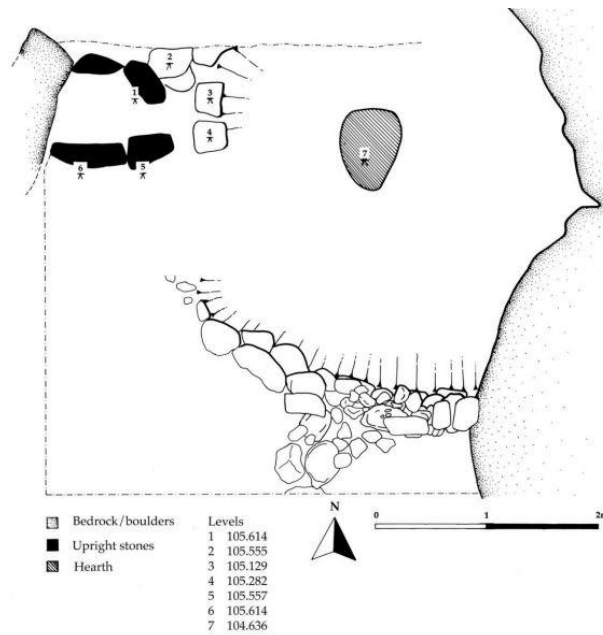

Şekil 4.13. MÖ 9 binyıl Yerleşim Kalıntısı (URL-9)

Şekil 4.14. Mezar Kalıntısı (URL-9)

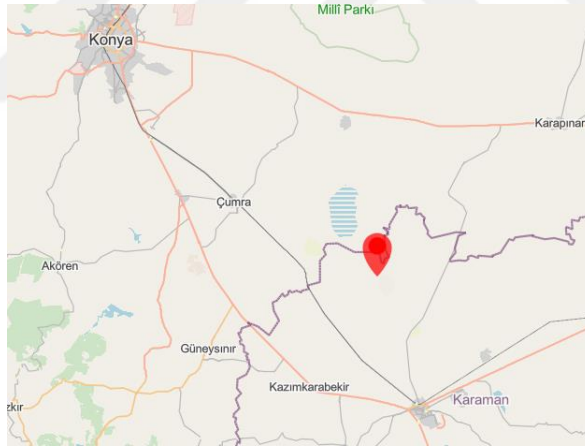
Alanda bulunan mezarlar, kemikler ve farklı dönem kalıntıları, buradaki yaşamın Çatalhöyük ile benzer kültüre sahip olduğunu göstermiştir (Topal, 2000). İncelemeler sonucu; yiyecek hazırlama, pişirme, tüketimi temsil eden çukurlar ve ocak yerleşimi ve bulunan alet türleri bu yorumu destekler niteliktedir. Ayrıca bulunan kalıntılar ve tespitler, insanların Çatalhöyük'ten Pınarbaşı'na geldiği ve burayı mevsimlik bir alan olarak kullandığını göstermektedir. Farklı bir görüş olarak Çatalhöyük'te kullanılan aletlerin Pınarbaşı'ndan geldiği de düşünülmektedir (Baird, D.; Carruthers, D.; Fairbairn, A.; Pearson, J., 2011). Ayrıca Pınarbaşı sakinlerinin, antik DNA analizleriyle Çatalhöyük ve Boncuklu Höyükle akrabalık ilişkilerinin incelenmesi adına çalışmalar devam etmektedir.

Şekil 4.15. Pınarbaşı Ören Yeri Yapı Planı (Baird, D.; Carruthers, D.; Fairbairn, A.; Pearson, J., 2011).

Farklı dönemlere ait buluntular içeren Pınarbaşı Ören Yeri hakkında bilimsel cevaplara ulaşılması adına daha geniş çaplı çalışmalara ihtiyaç vardır. Özellikle alanın, Anadolu'nun en eski yerleşim yerleri olan Çatalhöyük ve Boncuklu Höyük ile ilişkilendirilmesi alanın önemini ortaya koymaktadır. Ancak alanın izinsiz kazı faaliyetleri sonucu tahrip olması alanla ilgili gerekli düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. Karaman Müzesi ve Liverpool Üniversitesi'nin ortak çalışmaları sonucu ortaya çıkan bu veriler ışığında değerli olarak görülen alanla ilgili tanıtım, reklam, turizm programı gibi faaliyetlerin bulunmaması bir dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Alanın bölge için önerilen rota kurgusuna dâhil edilmesinin hem bölge hem de alan adına büyük önem taşıdığı düşünülmektedir.

Değle Ören Yeri: Merkeze 37 km uzaklıkta Üçkuyu Köyü'nde bulunan ve bünyesinde önemli miras kalıntılarını barındıran alan, volkanik bir dağ olan Karadağ kitlesinin üzerinde yer almaktadır. 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları içerisinde bulunan ören yeri, Bizans Dönemi'nin en önemli kalıntılarını bünyesinde barındırmaktadır.

Şekil 4.16. Alanın Ulaşım Ağı

Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil'de adı geçen dini merkez olma özelliği gösteren Değle'de; birçok kilise, mezar, şapel ve konut bulunmaktadır. Bu yapılar incelendiğinde erken Hristiyan Dönemi özelliklerinin yerli sanat üslubuyla karıştığı görülmektedir. Ayrıca alanda Hititlere ait bir de sunak bulunmuş bu sunak Bizanslılar tarafından kaya mezarına dönüştürülmüştür. Bu kaya bloğunun doğu yüzeyinde sol eliyle tas tutan sağ eliyle tohum saçan insan figürü dikkat çekmektedir (Keleş, 2021). Hristiyanlık teolojisinde Hz. İsa'nın kısa süre yaşadığı için asıl elçilik görevini üstlendiği düşünülen

havari, Aziz Pavlus'un burada yaşamış ve misyonerlik yapmış olması alanı kutsallaştırmış ve batılı birçok araştırmacı bölgeye çekmiştir. Ayrıca alanda bulunan bir kilise kalıntısının Aziz Pavlus tarafından yapıldığı teorisi de bulunmaktadır (Tapur, 2017).

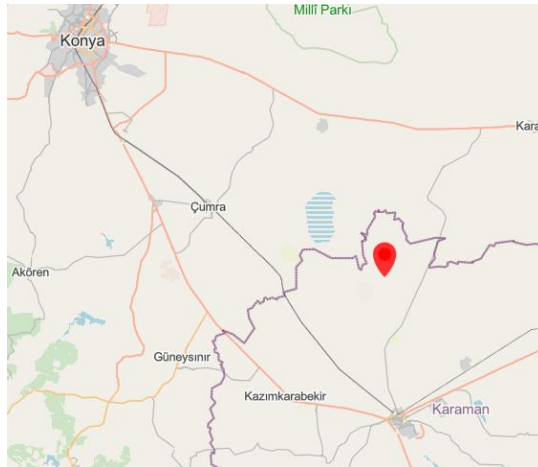
Şekil 4.17. Değle Ören Yeri (Ulvi, 2019)

Şekil 4.18. Değle Ören Yeri (Kişisel Arşiv)

Sağlam manastırların koruduğu bir Hristiyan yerleşim yeri olarak bilinen alanda yerel halkın bilinçsiz olması, izinsiz kazıların yapılması, yetkililer tarafından herhangi bir önlem alınmamış olması alanda ağır tahriplere neden olmaktadır. Ayrıca izinsiz kazılar sonucu önemli değerlerin başka yerlere götürülmesi alanla ilgili bilgi ve yorumların eksikliğine yol açmaktadır. Önemli arkeolojik ve miras değerlerini barındıran alanla ilgili bazı projelerin bulunması ise umut verici niteliktedir. Ancak hâlihazırda ziyaretçilere yönelik herhangi bir düzenleme veya tesis bulunmamaktadır. Yapılacak olan çevre düzenlemeleri, restorasyon çalışmaları, yerel halkın katılımının sağlanması ve alanın rota kurgusuyla desteklenmesi alana olan ilgiyi arttıracaktır. Böylece yetkililer, alanla ilgili etkin koruma çalışmaları için desteklerini arttıracak hem bölge hem ülke adına gelişmeler kaydedilecektir. Önemli bir yerleşim olan ören yerindeki yapıların hızla tahrip olduğu günümüzde sürdürülebilir koruma çalışmalarının en kısa sürede gerçekleştirilmesi ise önem arz etmektedir.

Kızıldağ ve Hartapus Anıtı: Karadağ dağ grubundan biri olan Kızıldağ'ın güney yamacında düz büyük bir kaya kitlesinin üzerinde Hititlere ait kale kalıntısı, kutsal alanlar, Kral Hartapus' un rölyefi, yazıtları bulunmaktadır (Kurt, 2009).

Şekil 4.19. Alanın Ulaşım Ağı

Dağın kuzeybatı tarafında Kızıldağ I olarak adlandırılan bölgede bulunan rölyef üzerinde Ramsay ve Bell tarafından ilk çalışmalar yapılmış muhtemelen Tunç Çağı veya Erken Demir Çağı'nda oyulmuş olduğu belirtilmiştir. Rölyefte kral, tahtında oturmuş sakallı, elbise giymiş sol elinde mızrak sağ elinde ise bir kâse tutar şekilde tasvir edilmiştir (Rojas; Sergueenkova, 2014). Bazı uzmanlar, bu anıtın manzara ile

ilişisini huşu uyandırması bakımından anlamlı bulmuş, oturan kralın Tanrı'yı temsil ettiğini ve bu alanda dini ritüellerin gerçekleştiğini ifade etmişlerdir (French, 1996). Ayrıca anıt, İvriz'de bulunan rölyefle karşılaştırıldığında benzer özellikler barındırdığı ve bu kabartmaların hidrolojik açıdan önemli noktaları işaretlemek amacı taşıdığını da belirtmişlerdir. Burada bulunan ayak izlerinin ise tahta çıkan Tanrı'nın onuru üzerine düzenlenen bir törene ait veya hac yolculuğuna katılan müritlerin kaydedilme amacı taşımış olabileceği görüşü bulunmaktadır (Dunbabin, 1990). Fakat günümüzde ayak izleri ve Yunanca yazıt kalıntılarının yağmacılar yüzünden büyük çoğunluğunun silindiği tespit edilmiştir.

Şekil 4.20. Anıt ve Manzara İlişkisi (Rojas; Sergueenkova, 2014)

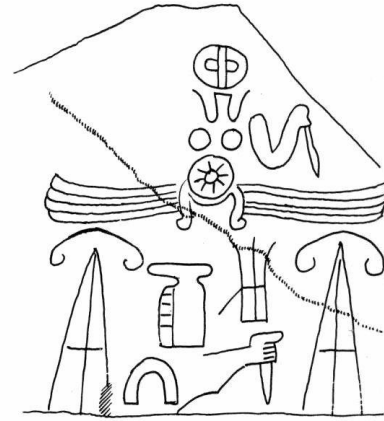

Şekil 4.21. Kızıldağ I Yazıtı ve Hartapus Rölyefi (Kurt, 2013- Rojas; Sergueenkova, 2014)

Şekil 4.22. Kızıldağ I Yazıtı (Hawkins, 2000)

Kızıldağ II' de bulunan yazıtta ‘‘Kudretli Fırtına Tanrısı tarafından sevilen büyük Kral Hartapu’’ ve hemen bitişişinde Kızıldağ III yazıtında ‘‘Kudretli Fırtına Tanrısı tarafından sevilen Kahraman Büyük Kral Mursili'nin oğlu, Büyük Kral Hartapu bu şehri kurdu’’ yazdığı tespit edilmiştir ancak bu şehirle ilgili veriler henüz mevcut değildir. Kızıldağ IV olarak ifade edilen alanda da merdiven yazıtına da rastlanmıştır. Ayrıca alanda geç dönemlere ait yazıt ve oymalar dikkat çekicidir.

şekil 4.23. Kızıldağ II Yazıtı (Hawkins, 2000)

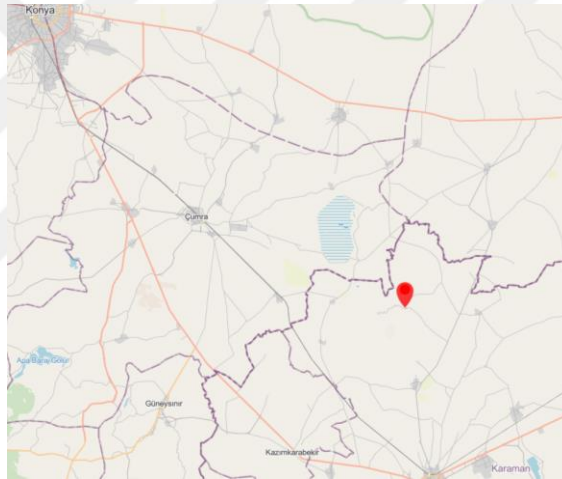

şekil 4.24. Kızıldağ IV Merdiven Yazıtı (URL-11)

Değerli Hitit Dönemi kalıntlarına sahip alan, sadece Hititler için değil sonraki uygarlıklar içinde kültür yeri olmuştur. Bölgede Erken Hristiyanlık tapınaklarının olması bu görüşü destekler niteliktedir. Alan birçok yabancı uzmanın dikkatini çekmiş ve farklı çalışmalara konu olmuştur. Ancak alanla ilgili tanıtım ve reklam yetersizliği, yerel ölçekte alanın bilinirliği ve korunması üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Büyük tahripler, kötü kullanım ve çalışmaların yetersizliği bu durumun bir

sonucu olarak gösterilebilir. Karadağ bünyesindeki yapılarla mekân bütünlüğünün sağlanması amacıyla alan, bir değerlendirme yöntemi olarak da ifade edilebilen rota kurgusuna dâhil edilmiştir. Rota ağında bulunan diğer odaklara kıyasla daha az bilinen yerleşimin, kurgudaki diğer odak noktalarının desteği ile gelişiminin sağlanacağı düşünülmektedir.

Madenşehir Ören Yeri: “Kentsel Sit Alanı” olan ören yeri, merkeze 37 km uzaklıkta volkanik bir dağ olan Karadağ kitlesinin ortasında Madenşehir Köyü içerisinde yer almaktadır. Önemli bir dini merkez olmasından kaynaklı birçok araştırmacı, önemli Lystra, Hyde, Barata, Sideropolis gibi yeri tam olarak bilinmeyen merkezleri burada aramıştır. Antik kaynaklardan elde edilen veriler ışığında Barata olarak adlandırılan merkezin Madenşehir olduğuna dair görüşler de bulunmaktadır (French, 1996).

Şekil 4.25. Alanın Ulaşım Ağı

Binbir Kilise yapılarının en büyüğünü barındıran yerde 4. ve 9. yüzyıllar arasında devşirme malzeme kullanılarak yapılmış askeri yapı, sarnıç, konut, lahit, gibi erken Hristiyanlık Dönemi’ne ait yapı grupları bulunmaktadır. Bu yapıların bir bölümü ayakta olup ve incelendiğinde dönemin sanatı, mimarisi hakkında bilgi vermektedir. 500 yılında inşa edilen Binbir Kilise yapılarının en büyüğü alanda bulunan I numaralı yapı, bazilikal planda, kesme taştan inşa edilmiştir. Üç bölümlü olan yapının girişine, yassı sütunun ayırdığı çift kemerli bir kapıdan geçilmektedir. Ana mekân üç nefte ayrılmış, günümüzde sağ nefle sütun dizisi tamamen yıkılmış, sol nefin üstündeki beşik tonoz ise halen ayakta. I numaralı bazilikadan kuzeye doğru uzanan yolun iki tarafında bulunan mezarlık, kabartma figürleriyle süslüdür. Bu yolun devamında büyük bir sarnıç

ve bazilika görülmektedir (Karaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023). Alanda bulunan kayalar üzerinde ise çok sayıda oyulmuş üzüm presli bulunmaktadır. Presler, bölgede tahılın yanı sıra üzüm yetiştiriciliğinin de yapıldığının kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum günlük yaşamın mimariye yansımaları olarak ifade edilebilir. Bölgede uzun süredir araştırma yapan G.L. Bell ve W.M. Ramsay, Hellenistik Dönem'den Ortaçağ Bizans Dönemi'ne kadar varlığını sürdürdüğü tespit edilen ören yeri için "Aşağı Şehir" ifadesini kullanmışlar ve buradaki kalıntıları Geç Roma ve Bizans Dönemi'ne tarihlemişlerdir. Ancak bu çalışmalar yüzeysel olduğundan alanla ilgili veriler kısıtlı kalmıştır.

Şekil 4.26. I Numaralı Bazilika (Kişisel Arşiv, 2022)

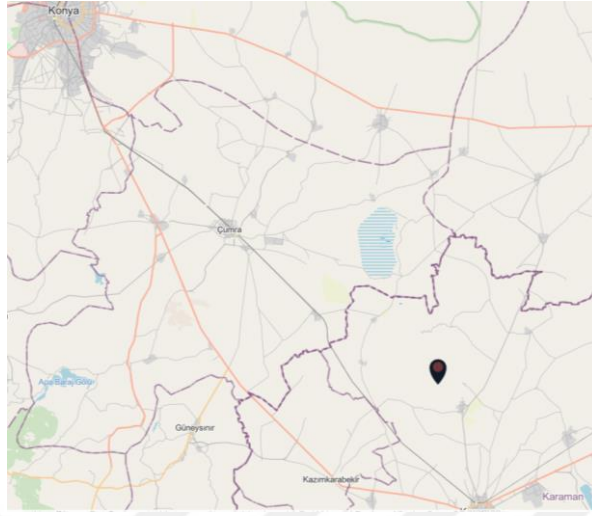

Şekil 4.27. Üzüm Presi (KTB, 2017)

Alanda, ziyaretçilere yönelik düzenleme yapılması tarihi ve kültürel değerler açısından önem arz etmektedir. Ancak bu tür düzenlemeler bulunmamaktadır. Alanla ilgili yönlendirme ve bilgi panoları bulunmaktadır ancak bunlar alanın önemini anlaşılması noktasında yetersiz kalmaktadır. Günümüzde harabe halinde bulunan ve gün geçtikçe bozulmaya uğrayan alana olan ilginin artırılması önem arz etmektedir. Bu kapsamda rota ağı bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Karadağ Binbir Kilise: Karadağ'ın eteklerinden başlayıp dağın zirvesine kadar yayılmış çok sayıda kilise kalıntısı bulunduğu alana Binbir Kilise denilmektedir. Araştırmacıların her dönem dikkatini çekmiş alan, Madenşehir Öreni, Mahalaç Tepesi ve Değle Öreni'ni kapsamaktadır. Pek çok kilise, manastır, dini ve askeri yapıların bulunduğu Binbir Kilise yapıları, Geç Antik Dönem'in en önemli üç merkezi arasında gösterilmektedir. Alanda bulunan kilise ve konut yapılarının Aziz Paulos'un Derbe Kenti'ne gelmesinden sonra kurulduğu bilinmektedir (Kurt, 2013). Kilise yapılarında

bazilika, serbest haç ve yuvarlak plan örnekleri görülmektedir. Ayrıca bu yapılar, kesme taşlarla kireç harcı kullanılarak inşa edilmiştir.

Şekil 4.28. Alanın Ulaşım Ağı

Bizans Dönemi'nde önemli şehirlerden biri olan Karadağ'da en önemli kalıntıları barındıran bir diğer yer, dağın en yüksek noktasında yer alan Mahalaç Tepesi'dir. Mahalaç kavramının Hristiyanlık'ta baş melek olan Mikhael'den geldiği düşünülmektedir (Ramsay; Bell, 1909). İyi melekler ordusunun komutanı olarak kabul edilen Mikhael, Anadolu'daki eski inanışlarındaki bir varlığın Hristiyanlaşmış şeklidir. Bu inanışa göre ise Mikhael kültü için hep yüksek noktalar seçilmiştir bu nedenle alan kutsal bir mekân konumundadır. Alanda bulunan kalıntıların bir kısmı Hititler Dönemi'ne ait olup bir kilise ve mezar şeklindeki şapelde Bizans Dönemi'ne aittir. Mahalaç'ın günlük yaşam için uygun olmayan yüksek konumu nedeniyle buranın sürekli bir yerleşim yeri olmadığına işaret edilmektedir (Gümüşçü, 2001). Bizans kalıntı temelleri altında bir Hitit tapınağının da olabileceği düşüncesi buranın bir kült merkez olduğunu göstermektedir (Hawkins, 1992). Alanın mekânsal unsurları incelendiğinde hac şeklindeki kilise ve mezar şapeli dikkat çekmektedir. Kilisenin batı bölümünde kemerli bir sarnıç, biraz daha alçak seviyesinde ise kare planlı tek nef ve apsisten ibaret bir şapel bulunmaktadır. Kilise kesişleri için yapıldığı düşünülen manastır ise günümüzde tamamen yıkılmıştır. Genel olarak yapılar, yapıldıkları döneme ait işlevlerini koruyamasalar da, antik kalıntılar olarak günümüzde son derece ilgi çekici özelliklere sahiptir.

Şekil 4.29. Tepe Kalıntıları (Kişisel Arşiv, 2023; Sucu, 2019)

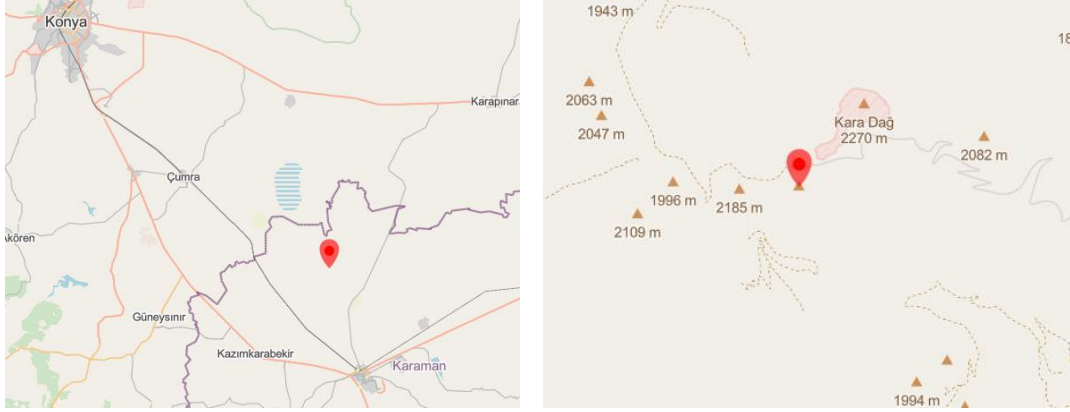

Şekil 4.30. Mezar Şapeli- Sarnıç Kapağı (Kurt, 2013)

Mahalaç Tepesi'nde askeri yapıların bulunması Karadağ'ın diğer tepelerine göre alanın ulaşımını daha kolay yapılmasını sağlamıştır. Hem mimari hem de tarih açısından alan, kültür turizminde değerlendirilmesi gereken yerlerden biridir. Ayrıca kültür varlıklarının yanı sıra konumu ve tabiat güzellikleriyle önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Alanla ilgili tanıtım ve reklam yetersizliği alanın gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Günümüzde kötü kullanım, fiziksel etkiler gibi nedenlerle harabe halinde bulunmaktadır bu nedenle alanla ilgili çalışmalar önem arz etmektedir. Alana yönlendiren, bilgi veren panolar bulunsa da alanın öneminin anlaşılması noktasında yetersiz kalmaktadır. Ayrıca kent adına gerçekleştirilen turlarda alanın uğrak noktası olduğu tespit edilmiştir. Ancak alanda turizmle ilgili herhangi bir düzenleme (alışveriş yerleri, etkinlik alanları vb.) bulunmamaktadır.

Başdağ Kalesi ve Roma Havuzu: Karadağ'ın yükseltisi olan Baş Dağ üzerinde bulunmaktadır. Alanda Roma ve Bizans Devri'nde kullanıldığı bilinen kale, askeri yapılar ve bir de havuz bulunmaktadır. Dağın kuzey yamacında bulunan iri kesme taşla

inşa edilmiş kalenin kuzeyde iki, doğuda bir adet bulunan burçları yuvarlak ve sekizgen planlıdır. Ayrıca kalenin içerisinde bulunan bazı izlerin, askerlerin konaklama ihtiyacında kullanılan yapılara ait olduğu düşünülmektedir.

Şekil 4.31. Alanın Ulaşım Ağı

İki zirvenin arasında Hellenistik ve Roma Dönemi'ne tarihlendirilen biri elips diğeri dikdörtgen şeklinde, kesme taşlarla çevrilmiş yan yana iki havuz bulunmaktadır. Orta Anadolu'daki en erken antik arkeolojik varlık olan görülen havuzlar, Hititler Dönemi'nde de kullanıldığı düşünülmektedir. Havuzların halkın su ihtiyacını karşılamasının yanı sıra su kültü ile ilişkili kutsal bir alan olarak da kullanıldığı görüşü bulunmaktadır. Çünkü Hititler en önemli ihtiyaçları olan temiz suyun, tanrılar tarafından gönderildiğini düşünmüşler ve su kaynaklarının bulunduğu yerlerde tanrılarına şükretmek, dini ritüellerini gerçekleştirmek amaçlı kutsal mekânlar oluşturmuşlardır (Turgut, 2015). Günümüzde ise bu havuzlar, yöre halkı tarafından hala aktif bir şekilde kullanılmaktadır.

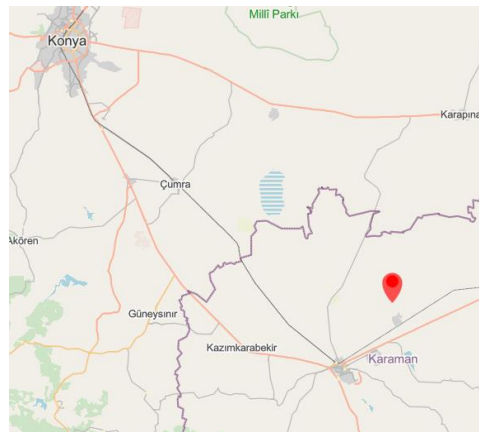
Şekil 4.32. Başdağ Kalesi (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü,2023)

Şekil 4.32. Roma Havuzu (URL-12)

Alanda, ziyaretçilere yönelik düzenleme yapılması tarihi ve kültürel değerler açısından önem arz etmektedir. Ancak bu tür düzenlemeler ve alanla ilgili detaylı bir çalışma da bulunmamaktadır. Bu durum alanın farkındalığı üzerinde olumsuz etkiye neden olmaktadır. Rota kurgu bütünlüğü düşünüldüğünde alan deneyimlenmesi gereken bir yer olarak kabul edilmiş ve rota planına dâhil edilmiştir.

Derbe Antik Kenti: Bronz Çağı, Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemi'ne ev sahipliği yapan kent, Ekinözü Köyü'nün 3 km kuzeyinde yer almaktadır.

Şekil 4.33. Alanın Ulaşım Ağı

İncil'e göre Hz. İsa'nın havarilerinden Paulus ve Barnabas ilk olarak Konya'ya giderler ancak burada tutunamadıklarından Lystra'ya gelirler. Lystra'da, Paulus'un hasta bir adamı iyileştirildiği görülünce halk tarafından aleyhine propagandalar başlar, Paulus ve Barnabas, Derbe'ye yerleşirler. Derbe'de uzun sürede vaazlar verirler ve birçok taraftar

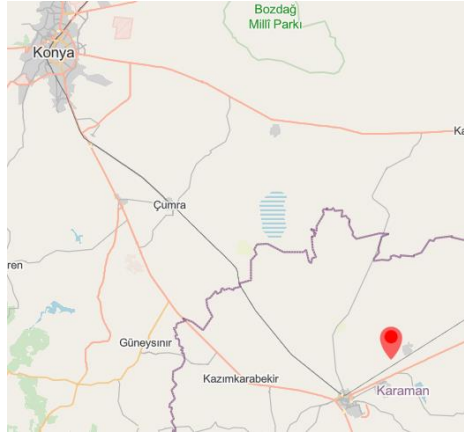
kazanırlar. Böylece Derbe dönemin piskoposluk ve idari merkezi olarak geçer ve kutsal şehir olarak kabul edilir. Alanda bulunan Aziz Paulus ve Barnabas'ın birlikte inşa ettiği kilise dünya üzerinde inşa edilen ilk Hristiyan kiliselerinden olup Efes'te bulunan Meryem Ana Kilisesi'nden 13 yıl önce yapılmıştır (Şahiner, 2012). Ancak günümüzde kilisenin kalıntıları toprak altındadır. Bölgenin antik bir yol ile direkt olarak Lystra'ya bağlanması nedeniyle de önemi büyüktür. 1958 yılında M. Calder ve G.E. Bean tarafından antik merkezleri gösteren haritaların yayınlanmasıyla yabancı birçok araştırmacı, bölgeye ilgi göstermiştir (Kurt, 2009). Bugün Derbe Kenti'nin esas yeri tam olarak tespit edilememiş kayıp yerleşim yeri olarak adlandırılmıştır. Çevrede bulunan yazıtlar, kentin burada bulunduğu dair görüşleri kuvvetlendirmektedir. Höyük altında bulunduğu düşünülen alanla ilgili net verilere ulaşmak için bilimsel arkeolojik kazı ve çalışmaların yapılması gerekmektedir (Karaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü). Ancak ödenek yetersizliğinden alandaki çalışmalar devam edememektedir (Arkeonews, 2023). Günümüzde Hristiyanların buraya geldiği ve duygusal anlar yaşadığı düşünüldüğünde alana gereken önemin verilmediği görülmektedir.

Şekil 4.33. Derbe Kenti Kalıntıları (Arkeonews, 2023)

Bu veriler ışığında alanın önemli miras değerlerini bünyesinde barındırdığı açıktır. Alanla ilgili tanıtım ve arkeolojik kazı çalışmalarının yetersizliği alanın gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu noktada alanla ilgili yapılacak olan çalışmalar önem arz etmektedir. Alanın rota ağıyla kültür turizmine kazandırılmasının bilinirliği üzerinde olumlu etkiler yaratacağı düşünülmektedir. Kültürel rota ağlarının oluşturacağı fırsatlarla alan, hak ettiği konuma ulaşacaktır.

Canhasan Höyükleri: Kentin kuzeydoğusunda Canhasan Köyü'nde yer alan bölge, Neolitik ve Kalkolitik Dönem bulgusu vermiştir (French, 1998).

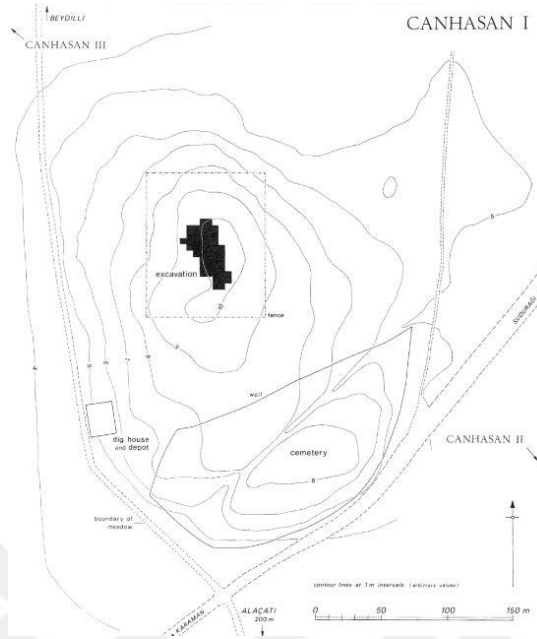

Şekil 4.34. Alanın Ulaşım Ağı

Burada farklı dönemlerde yerleşmiş ve keşif gezisine göre numaralandırılmış üç adet önemli höyük bulunmaktadır: Canhasan I, Canhasan II, Canhasan III. Alanda ilk yerleşme Canhasan III'te başlamış daha sonra I ve II' de devam ettirilmiştir. Höyüklerin en büyüğü olan Canhasan I Höyüğü'nde 1961-1967 yılları arasında İngiliz Arkeoloji Enstitüsü adına David H. French başkanlığında yapılan kazılarda sekiz tabakanın varlığı tespit edilmiştir ve alan yerleşmesinin kentleşme sürecindeki en önemli yerleşmelerinden birisi olduğunu ortaya koymuşlardır (Kurt, 2009). Alan, Çatalhöyük'ün Karaman'daki devamı olarak nitelendirilmekte ve yapılan kazılarda, burada yaşayanların Çatalhöyük'te olduğu gibi mekân oluşturma çabasında oluşu, bunu destekler niteliktedir. Burada bulunan evler dikdörtgen veya kare planlı olarak inşa edilmiştir. Ayrıca Canhasan I, Orta Anadolu Platosu ve Kilikia Ovası arasındaki ticari ve kültürel merkez olarak bilinmektedir (Mellaart, 1954).

Canhasan III Höyüğü'nde yedi adet katman tespit edilmiş, Neolitik, Geç Neolitik ve Kalkolitik Dönem'e tarihlendirilmiş ve yüzey toprağının hemen altında mimari kalıntılara rastlanmıştır. Bu dönemde Canhasan, hem Çatalhöyük hem de Göksu Vadisi yoluyla Mersin ile ilişki içinde olduğu varsayılmaktadır. Höyük MÖ. 4300 tarihlerinde terk edilmiş, daha sonra Canhasan II bulgularına göre Helenistik, Roma ve Bizans Dönemi'nde yeniden yerleşime sahne olmuştur (URL-14). Bir diğer alanla ilgili çarpıcı bilgi ise Anadolu'daki ilk yerleşim birimlerinden biri olarak kabul edilen alan için

Çatalhöyük'ten daha eski bir tarihe sahip olduğu ve tarıma geçişin burada başladığı düşünülmektedir ve bunun için çalışmalara devam edilmektedir (Baysal, 2022).

Şekil 4.35. Höyüklerin Yerleşimi

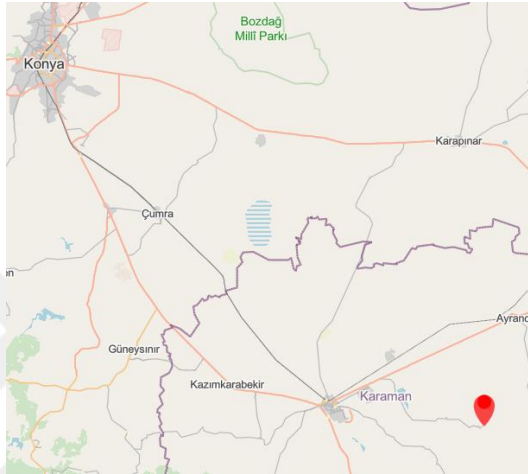

Şekil 4.36. Mimari Kalıntılar (URL- 14)

Canhasan Höyükleri; kentin, bölgenin tarihi ve kültürü ile ilgili birçok bilgiyi özetleyen mekan konumundadır. Bu alanın turizm rotasında değerlendirilmesi ise alana önemli katkılar sağlayacaktır. Ancak mevcut durumda kültürel turizmle ilgili herhangi bir faaliyet, çalışma söz konusu değildir. Yönlendirme panoları bulunsa da alanın daha fazla tanıtıma ihtiyacı vardır. Buradan çıkarılan önemli kalıntıların, farklı yerlerde sergilenmek üzere götürülmesi alan için bir dezavantajdır. Ayrıca elli yıl aranın ardından kazı çalışmalarının tekrar başlaması bazı net veriler elde etmede ve alanın öneminin anlaşılması bakımından bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Çatalhöyük ile

ilişkisi, mekânsal benzerlikleri düşünüldüğünde alanın rota kurgusuna dâhil edilmesi önemlidir.

Tahıl Ambarları: Merkeze 46 km uzaklıkta, Toros Dağları'nın yamaçlarında aşınım sathı özelliği gösteren platoda kurulan Taşkale Köyü'nde bulunmaktadır. Köyün çevresindeki karstik oluşumlar; mağara sistemleri, tahıl ambarı, mabet gibi mekânları oluşturmaya olanak sağlamıştır.

Şekil 4.37. Alanın Ulaşım Ağı

Taşkale'ye ait buluntular alanın, 2. yüzyıldan itibaren Frig, Roma, Hristiyan, Bizans, Selçuklu, Karamanoğulları ve Osmanlıların yerleşim yeri olduğunu göstermiştir. Alan; tarihi geçmişi, yaşama geleneğinin aktarıldığı jeomorfolojik yapısıyla biçimlenen özgün yerleşme düzeniyle miras niteliği taşımaktadır. Yerleşimi zorlayan topoğrafyası nedeniyle yerleşimde, teraslama yöntemiyle Kapadokya'dakine benzer yapılaşma gerçekleştirilmiştir. Anadolu geleneksel konut mimarisine göre yapılmış olan evlerin arka cephesinde kaya kitlesine yaslanmış, tamamen insan eli ile oyulmuş iki yüz ellinin üzerinde tahıl ambar odaları bulunmaktadır. Tahıl ambarlarının yapım tarihi, gerekli çalışmalar yapılmadığından kesin olarak bilinmemektedir. Ancak ilk olarak Hristiyanların barınma ve ibadet mekânı olarak kullandığı daha sonra Türklerle birlikte işlev değişikliğine uğradığı bilinmektedir (Gültekin; Uysal, 2018). Birçok oda barındıran ambar, kireç taşının ısıyı ve nemi sabit tutabilme özelliğinden kaynaklı uzun süre tahıl depolama işleviyle kullanılmıştır (Topal, 2009). Rastgele ihtiyaca göre tek veya iki odalı oyulan ambarların her birinin formu ve büyüklüğü farklı farklıdır. Odalara ulaşım, kaya yüzeyindeki nişlere tırmanılarak sağlanmış daha sonra makara

sistemiyle ürünler taşınmıştır (Dilay, 2021). Günümüzde ise tahıl istif amacının dışında eşya depolamak için de kullanıldığı görülmektedir.

Şekil 4.38. Tahıl Ambarları (Kişisel Arşiv, 2023)

Ambarların ucunda yekpare oyulmuş bir de mabet yer almaktadır. Mabetin, Erken Hristiyanlık Dönemi' nde kilise veya mezarlık olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Konyalı, 1967). Ancak mekânı tarihlendirecek herhangi bir veri bulunmamaktadır (Tapur, 2009). Bu oyma mekân, 1960'larda genişletilerek mescide dönüştürülmüş ve asma kat eklenmiştir. Günümüzde de cami işleviyle kullanılmaktadır.

Yere özgü koşulları, konumu, etkileşim alanı, form ve tasarımı ve geleneksel işleviyle öneme sahip tahıl ambarlarında, Kapadokya bölgesine benzer oluşumlar barındırmasına rağmen turizm faaliyetlerinin sığ kaldığı ve turizmde istenilen ivmenin alınamadığı görülmektedir. Sürdürülebilir koruma ilkelerinin dikkate alınmaması ve alanın değerlerini, tanıtma ve farkındalık yaratma konularındaki eksiklikler bu duruma neden olmaktadır. İşlevsel ve ekonomik strateji olarak görülen kültürel rota sistemiyle deneyimlenen alan, ekonomik katma değer yaratacak ve getiri halka yansıtılarak değerlerini içselleştirilerek farkındalığa ivme kazandıracığı düşünülmektedir. Son dönemde alanda ziyaretçilere yönelik bazı düzenlemeler de yapılmıştır. Yapılan yürüyüş alanları ve yönlendirme panoları, ziyaretçilerin alana ulaşımını kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte bazı tur operatörlerinin sayesinde ve ünlü bir tv programı yarışmasının burada düzenlenmesiyle alanın tanıtımının arttığı da gözlemlenmiştir. Bu nedenle alanın potansiyeli düşünüldüğünde geniş paydaş katılımıyla oluşturulacak stratejiler, çalışmalar ve tanıtımlar önem arz etmektedir.

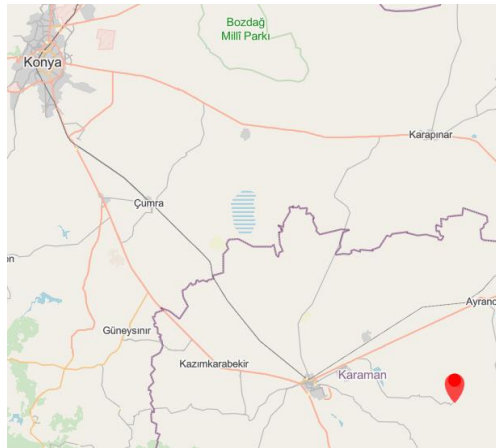

Şekil 4.39. Taş Camii (Kişisel Arşiv, 2023)

Şekil 4.40. Taş Camii, Ana Koridor ve Zemin Kat (Kişisel Arşiv, 2023)

Manazan Mağaraları: Taşkale Köyü'nde bulunmaktadır. Köyün karstik özelliklerinden kaynaklı çevresinde çok sayıda mağara sistemleri gelişmiştir. Hiç kuşkusuz bu mağaralardan en dikkat çekenini ise Manazan Mağarası olmuştur.

Şekil 4.41. Alanın Ulaşım Ağı

Mağara bulunan kalıntılar alanın, Taşkale çevresindeki en eski yerleşim yeri olduğunu doğrulamaktadır. Bir mağara yerleşmesi olan Manazan harebeleri gizli tapınma, savunma, saklanma, doğal etkilerden korunma gibi kaygılardan dolayı Roma ve Erken Hristiyanlık Dönemi'nde yerleşim yeri olarak kullanılmıştır (Konyalı, 1967). Ön cephedeki şapelin varlığı bu dönemlerde kullanıldığını ispatlar niteliktedir. Arkeolojik sit alanı olan Manazan, beşeri faktörlerle oyulmuş dünyanın en büyük mağaralarından biri olma özelliği göstermektedir. Üç katlı olan mağaranın ön cephesi yıkıldığından belirli bir girişi bulunmamaktadır. Katlar arasındaki bağlantı, insan eliyle oyulmuş olan çıkışlarla sağlanmaktadır. Alanda birçok mezar, galeri, tünel, sarnıç, yüzlerce oda ve bir nişte Bizans Dönemi'ne ait bir kitabe bulunmaktadır (Tapur, 2009). Bu şekilde insanlar doğal yapıyı kendi ihtiyacına göre şekillendirmiş ve birçok mekân yaratarak kendine yaşam alanı oluşturmuştur. Alanla ilgili diğer önemli veri ise tahrip edilmiş duvar mezarlarından doğal mumya şeklinde 100-150 kadar ceset çıkarılmasıdır. Cesetlerin günümüze kadar gelmesi tuf kayanın nem emici özelliğinin olması ve bu nedenle çürümeyi geciktirmesi olarak açıklanmıştır. Buradan çıkarılan sağlam durumda olan genç kadın cesedi ise günümüzde Karaman Müzesi'nde sergilenmekte ve büyük ilgi uyandırmaktadır (Dilay, 2021).

Şekil 4.42. Mağara, İç Pencere Açıklığı ve Odası (Kişisel Arşiv, 2023; URL-15)

Yeryüzünde, mevcut ilk manastırlar arasında yer alan Manazan Mağaraları, bugün kesin sayısı net tespit edilememekle birlikte yerli yabancı birçok turisti ağırlamaktadır. Bugün gizemini koruyan mağara, yere özgü koşullarıyla şekillenen formu, otantik yapısı ve bir dönemin kültürünü temsil etmesi bakımından kültür turizminde değerlendirilmesi gereken alanlardan biridir. Alana daha fazla turist çekebilmek adına tesis ve konaklama yapıları için projeler hazırlanmış ancak somut bir gelişme kaydedilememiştir. Bir

dönem izbe halinde bulunan alan için son yıllarda çevre düzenlemeleri, tanıtım panoları, iyileştirme ve giriş düzenlemelerinin yapılması sonucu alanda olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. Turizmle değerlendirilen alanda, yerel halk mirasına sahip çıkacak ve böylece bölgede gelişim sağlanılarak yaşanan göçlerin önüne geçilecektir. Mevcut potansiyeli değerlendirildiğinde alan, bu amaç doğrultusunda rota kurgusuna dâhil edilmiştir.

Şekil 4.42. Manazan Mağaraları, Cephe (Kişisel Arşiv, 2023)

4.2. Öneri Kültür Rotası Analizleri

Öneri kültür rotasının; potansiyelini değerlendirmek, mevcut durumu ile tüm avantaj ve dezavantajlarını net bir şekilde belirleyebilmek amacıyla CREM modelinin alt göstergeleri araç olarak kullanılmıştır. Bu göstergelerin değerlendirilmesi adına katılımcılara çevrimiçi anket yoluyla ulaşılmıştır. Değerlendirmeye katılan 10 uzman, konuyla ilişkili koruma alanında ve turizm alanında deneyimlerine göre seçilmiştir. İki ana gösterge grubu ve bunların alt göstergelerinden oluşan değerleri derecelendirmek adına uzmanlara Likert ölçeği sunulmuştur (1-en az önemli, 5- en önemli). Bu ölçeklendirme, uzmanlara her bir alt gösterge grubunun ne kadar önemli olduğunu ifade etme fırsatı vermektedir. Uzman değerlendirmeleri, ana gösterge olan rotanın ana değerlerinin alt göstergeleri: Bilimsel, rotaya özgü, ekonomik ve koruma değerleriyle, diğer ana gösterge olan turizme özgü değerler ve alt göstergeleri olan: Fonksiyonel ve turizm değerlerini içermektedir. Göstergelerin hesaplama yöntemi bilimsel değer tablosunda anlatılmış diğer göstergeler aynı şekilde hesaplanmıştır. Rotanın bilimsel değeri yedi adet alt gösterge grubundan oluşmaktadır:

- Kültürel Değer (rota veya güzergâhın kültürle ilişkisi),
- Tarihsel Değer (rotanın geçmişle ilişkisi veya bölgenin tarihi için önemi),
- Sanatsal Değer (yerin eşsiz olması, örnek olması veya belirli bir kişinin eseri olması esas alınarak elde edilen değer),
- Sosyal Değer (yerin sosyal bağlantıları sağlama yeteneği ve toplanma yeri olması ve yere bağlılık duygusunu geliştirmesi),
- Eğitim Değeri (geçmiş hakkında bilgi verebilme potansiyeli),
- Araştırma Değeri (bilim ve araştırmalara olan katkısı),
- Estetik Değer (görsel niteliği).

Bu göstergelere verilen uzman değerleri ele alınarak ilk olarak önem faktörü (Im) hesaplanmıştır. Önem faktörü şu şekilde hesaplanmaktadır (Božić; Tomić, 2015):

$$Im = \frac{\sum_{k=1}^K IV_k}{K}$$

Buradaki K, toplam uzman sayısını ve IV_k her bir alt gösterge için bir uzmanın puanını temsil etmektedir. Yönteme göre değerler, aşağıdaki gibi bulunmuştur:

- Kültürel Değer Im Değeri:

$$Im = \frac{3+4+4+3+2+3+3+4+2+3}{10} = 3,1$$

- Tarihsel Değer Im Değeri:

$$Im = \frac{4+4+4+3+3+3+4+4+4+3}{10} = 3,6$$

- Sanatsal Değer Im Değeri:

$$Im = \frac{4+4+3+2+2+3+3+2+4+4}{10} = 3,1$$

- Sosyal Değer Im Değeri:

$$Im = \frac{3+3+3+2+2+3+1+3+3+2}{10} = 2,5$$

- Eğitim Değeri Im Değeri:

$$\text{Im} = \frac{4+4+3+3+3+2+3+3+4+4}{10} = 3,3$$

- Araştırma Değeri Im Değeri:

$$\text{Im} = \frac{3+3+3+2+2+2+3+3+2+3}{10} = 2,6$$

- Estetik Değer Im Değeri:

$$\text{Im} = \frac{4+4+4+3+2+3+4+4+4+4}{10} = 3,6$$

Im faktörü hesaplandıktan sonra maksimum deęer sayısı belirlenmiřtir. CREM modelinde bahsedilen iřlem řu řekilde yapılmaktadır (Božić; Tomić, 2015):

- Im değeri 1 ile 1,49 arasında olan göstergeler, maksimum nokta sayısı 1,
- Im değeri 1,5 ile 2,49 arasında olan göstergeler, maksimum nokta sayısı 2,
- Im değeri 2,5 ile 3,49 arasında olan göstergeler, maksimum nokta sayısı 3,
- Im değeri 3,5 ile 4,49 arasında olan göstergeler, maksimum nokta sayısı 4,
- Im değeri 4,5 ile 5 arasında olan göstergeler, maksimum nokta sayısı 5.

Buna göre alt göstergelerin maksimum değer sonuçları şu şekildedir:

Kültürel Değer Maksimum Değeri: **3**

Tarihsel Değer Maksimum Değeri: **4**

Sanatsal Değer Maksimum Değeri: **3**

Sosyal Değer Maksimum Değeri: **3**

Eğitim Değeri Maksimum Değeri: **3**

Araştırma Değeri Maksimum Değeri: **3**

Estetik Değer Maksimum Değeri: **4**

Son olarak gerekli iyileştirmeler yapıldığında rota önerisinin hangi konumda olacağını belirleyebilmek amacıyla çalışma kapsamında göstergeler ölçeklendirilmiş ve sonuçlar tabloya işlenmiştir (Tablo 1.).

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	<u>İm</u>	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Kültürel Değer (rota veya güzergâhın kültürel ilişkisi)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek	3,1	3	(4)
Tarihsel Değer (rotanın geçmişle ilişkisi veya bölgenin tarihi için önemi)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek	3,6	4	(4)
Sanatsal Değer (yerin eşsiz olması, örnek olması veya belirli bir kişinin eseri olması esas alınarak elde edilen değer)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek	3,1	3	(4)
Sosyal Değer (yerin sosyal bağlantıları sağlama yeteneği ve toplanma yeri olması ve yere bağlılık duygusunu geliştirmesi)	1-düşük 2-orta 3-yüksek	2,5	3	(3)
Eğitim Değeri (geçmiş hakkında bilgi verebilme potansiyeli)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek	3,3	3	(3)
Araştırma Değeri (bilim ve araştırmalara olan katkısı)	1-düşük 2-orta 3-yüksek	2,6	3	(3)
Estetik Değer (görsel niteliği)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek	3,6	4	(4)

Tablo 1. Rotanın Bilimsel Değer Sonuçları

Alt göstergelerin maksimum değer toplamı, rotanın bilimsel değeri için “23” olarak hesaplanmıştır. Bilimsel değer tablosunda rotanın tarihsel ve estetik değer göstergelerinin önemli olduğu görülmektedir. Diğer alt göstergeler ise orta düzeyde değerlendirilmiştir. Rotanın diğer alt gösterge sonuçları ise şu şekildedir:

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	<u>İm</u>	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Rotanın Bölgede Benzersizliği ve Nadirliği (yakınlarda benzer rotaların varlığı)	1-ortak 2-bölgesel 3-ulusal 4-uluslararası	1,9	2	(2)
Rotanın Coğrafi Karakteri (rotanın yayıldığı bölgenin büyüklüğü)	1-yerel/bölgesel 2-ulusal 3-uluslararası	1,5	1	(1)
Güzergâh Üzerindeki Çekici Noktaların Sayısı	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek	2,5	3	(3)
Güzergâhın Teşvik Ettiği Temanın Çekiciliği (temanın popüleritesi ve çekiciliği)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek	2,7	3	(3)
Kültürel Yol Yönetim Planının Varlığı (örneğin <u>master</u> planın varlığı vb.)	1-plan yok 2-plan hazırlık aşamasında 3-plan var	1	1	(1)

Tablo 2. Rotanın Özgün Değer Sonuçları

Alt göstergelerin maksimum değer toplamı, rotaya özgün değer için “10” olarak hesaplanmıştır. Rotaya özgün değerler tablosunda rota, yerel/bölgesel olarak değerlendirilmiştir. Güzergâhın çekiciliğinin ise orta düzeyde öneme sahip olduğu görülmektedir.

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	İm	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Yerel Topluma Katkı (yeni iş yerlerinin oluşturulması, yeni yerel iş fırsatları sunması)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek	2	2	(1)
Bölgenin veya Bütün Olarak Ülkenin Ekonomik Kalkınması Üzerindeki Etkisi (turist ziyaretlerinden elde edilen mali faydalar, altyapı ve alt yapının geliştirilmesi)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek	1,9	2	(1)
Yatırım Potansiyeli (şirketleri kültürel rotaya yatırım yapmaya çekme potansiyeli)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek	2,4	3	(3)
Marka Oluşumuna Katkı (kültürel rotanın ulusal veya uluslararası bir marka olma olasılığı)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek	2,3	2	(1)
Olumlu Ülke İmajının Oluşmasına Katkısı (kültürel turizmin gelişmesiyle ülkenin olumlu imajına etkisi)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek	1,8	2	(2)
Sınır Ötesi İş Birliği Olasılıkları (rotanın diğer ülkelerdeki rotalara dahil olma olasılığı)	1-düşük 2-orta 3-yüksek	1,3	1	(1)

Tablo 3. Rotanın Ekonomik Değer Sonuçları

Alt göstergelerin maksimum değer toplamı, rotanın ekonomik değeri için “12” olarak hesaplanmıştır. Ekonomik değerler tablosunda; istihdam ve ekonomik kalkınma bakımından rotanın hem yerelde hem de ulusal düzeyde düşük seviyede kaldığı görülmektedir. Ayrıca uluslararası iş birliği olasılığı da düşük olarak değerlendirilmiştir. Rotanın ekonomik değer alt göstergelerinin genelde hep düşük puan alması yapılacak olan çalışma ve yatırımlara yön vermesi bakımından önemli olarak görülmektedir.

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	Im	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Rota Üzerindeki Yapıların Mevcut Durumu	1-çok hasar görmüş (insan faaliyetleri sonucunda) 2-orta hasar görmüş (doğal süreçlerin bir sonucu olarak) 3-hafif hasarlı (temel özellikleri korunarak) 4- hasar yok	1,4	1	(1)
Güvenlik Açığı (rota üzerindeki noktaların güvenlik açığı seviyeleri)	1-yüksek 2-orta 3-düşük veya hiç yok	1,5	2	(1)
Kurumlar Bakımından Korunma Düzeyi (yerel veya bölgesel gruplar, ulusal hükümet, uluslararası kuruluşlar tarafından koruma)	1-yerel 2-bölgesel 3-ulusal 4-uluslararası	1,3	1	(1)
Rota Üzerindeki Yapı Başına Ziyaretçi Turist Sayısı (mevcut duruma göre yapı için önerilen ziyaretçi sayısı)	1-(0-10 kişi) 2-(11-20 kişi) 3-(21-50 kişi) 4-(50 den fazla kişi)	2,5	3	(1)

Tablo 4. Rotanın Koruma Değeri Sonuçları

Alt göstergelerin maksimum değer toplamı, rotanın koruma değeri için “7” olarak hesaplanmıştır. Rotanın koruma değeri tablosunda rota üzerindeki yapıların çok hasar gördüğü ve güvenlik açığı oluşabileceği belirtilmiştir. Ayrıca koruma çalışmalarının ise yerel düzeyde kaldığını da belirtmek gerekir.

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	Im	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Yapıların Rota Üzerindeki Yerleşimi ve Erişilebilirliği (noktaya yaklaşma olasılıkları)	1-düşük (özel ekipman ve uzman rehberli turlarla yürüyerek) 2-orta(bisiklet ve diğer insan gücüyle çalışan ulaşım araçlarıyla) 3-yüksek(arabıyla veya otobüslerle)	2,6	3	(2)
Rotanın Konumu (yol ağlarının konumu)	1-uygun değil 2-orta uygun 3-uygun	2,5	3	(2)
Turistik Sinyalizasyon (noktaların yerini ve mesafesini gösteren bilgi panoları)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek	1,8	2	(2)
Güzerğah Üzerindeki İlgili Çekici Yerlerin Yoğunluğu (rotanın uzunluğuna kıyasla ilgi çekici yerlerin sayısı)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek	2,8	3	(1)

Tablo 5. Rotanın Fonksiyonel Değer Sonuçları

Rotanın Turizme özgü değerlerinin alt göstergeleri genel olarak rota kurgusunda yer alan alanların, turist ziyaretleri açısından erişilebilirlik ve ziyaretçilere uygun turizm altyapısının varlığına ilişkin sorgulamaları içermektedir.

Alt göstergelerin maksimum değer toplamı, rotanın ana göstergelerinden turizme özgü değerler içinde yer alan fonksiyonel değer için “11” olarak hesaplanmıştır. Rotanın fonksiyonel değer tablosunda rotanın konumunun uygun ve alanlara araba veya otobüslerle erişilebileceği şeklinde değerlendirme yapılmıştır. Rotanın uzunluğuna kıyasla ilgi çekici yerlerin sayısı ise orta düzeyde değerlendirilmiştir. Ayrıca alanların yerini mesafesini gösteren bilgi panolarının eksik kaldığı da görülmektedir.

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	lm	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Konaklama Hizmetleri (rotaya yakın konaklama birimleri)	1-25 km den fazla 2-10-25 km 3-5-10 km 4-5 km den az	1	1	(1)
Restoran Hizmetleri (rotaya yakın restoranlar)	1-10 km den fazla 2-5-10 km 3-5-1 km 4-1 km den az	1,2	1	(1)
Tur Rehberi Hizmetinin Varlığı/İhtiyacı (varsa uzmanlık düzeyi, yabancı dil bilgisi, yorumlama becerileri)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek	1,7	2	(1)
Turizm Altyapısı (yaya yolları, dinlenme yerleri, çöp kutuları, tuvaletler vb.)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek	1,8	2	(2)
Sunum/Çıktı Olanakları (rota hakkında ilginç/özgün bir hikâye oluşturulabilme potansiyeli)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek	2,9	3	(3)
Etkinlik/Organizasyon İçin Uygunluk (çeşitli etkinliklerin organizasyon olanakları)	0,50-yok 1-düşük 1,50-orta 2-yüksek	1,15	1	(2)
Otantik Deneyimin Sağlanması	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek	2,8	3	(4)
Turistler İçin İlgi Çekici Ziyaretler Sağlama Olanakları	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek	3,5	4	(4)
Güzergah Üzerindeki Yerlerin Çekiciliği (turist çekiciliği-güzergah üzerindeki noktaların sayısı)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek	3,6	4	(3)
Turist Ziyaretlerinin Düzeyi (yıllık turist sayısı)	1-düşük (25 000 den az) 2-orta (25 001-50 000 arası) 3-yüksek (50 001-100 000 arası) 4-en yüksek (100 000 den fazla)	1,1	1	(1)

Ek Tercümanlık Olanaklarının Varlığı (yorumlayıcı paneller, ziyaretçi ve bilgilendirme merkezleri, müzeler, sergiler)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek	1,2	1	(1)
Kültürel Faaliyetlerle ilgili Seyahat Düzenlemelerinin Varlığı (seyahat acentelerinde rota ile ilgili seyahat programlarının varlığı)	1-yok veya düşük 2-orta 3-yüksek	1,1	1	(1)
Otantik Hediyelik Eşyaların Varlığı (rota temasıyla ilgili hediyelik eşyalar)	1-yok 2-düşük kalite 3-orta kalite 4-yüksek kalite	1	1	(1)

Tablo 6. Rotanın Turizm Değer Sonuçları

Alt göstergelerin maksimum değer toplamı, rotanın turizm değeri için “25” olarak hesaplanmıştır. Turizm değer tablosuna göre rota üzerinde yer alan alanlarla ilgili konaklama, restoran, tur hizmetleri, alışveriş alanları, turizm altyapısı gibi ziyaretçilere yönelik düzenlemelerin bulunmaması tablo sonuçlarına da yansımaktadır. Aynı zamanda rotanın ziyaretçilerin ilgisini çekebileceği ve otantik deneyimler sağlayacağı şeklinde değerlendirme yapıldığı da görülmektedir.

Ana Değerler ve Turizme Özgü Değerler için maksimum puan sayısı, bu iki grupta yer alan her bir alt gösterge grubu için maksimum değer sayılarının toplamı alınarak hesaplanmış ve önem dereceleri ortaya konulmuştur. Analiz edilen güzergâhın değerlendirme genel puanı ise Tablo 7’ de gösterilmektedir. Bu denklem aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Božić; Tomić, 2015):

Ana Değerler (52) = Bilimsel Değer (23) + Ekonomik Değer (12) + Rotaya Özgü Değerler (10) + Koruma Değeri (7);

Turizme Özgü Değerler (36) = Fonksiyonel Değer (11) + Turizm Değerler (25)

CREM (88) = Ana Değerler (52) + Turizme Özgü Değerler (36).

Kültür Rotasının Ana Değerleri	25+ 10+ 9+ 4 = 48
Kültür Rotasının Turizme Özgü Değerleri	7+ 25= 32

Tablo 7. Kültür Rotasının Genel Değerlendirme Puanı

Son olarak sonuçlar CREM matrisinde görsel olarak gösterilmiştir. Matrisin x eksenine rotanın “Ana Değerleri” , y eksenine ise rotanın “Turizm Değerleri” yerleştirilmiştir. Matris sistemi, değerlendirme sürecindeki sonuçlara göre F_{ij} ($i,j = 1,2,3,4$) ile gösterilen on altı alana bölünmüştür. Değer sonuçlarına göre Ana Değer 48, Turizme Özgü Değer 32 çıktığından rotanın mevcut konumu F_{44} olarak ifade edilebilir. Bu durum kültür rotasının ana değerlerinin, turizm değerlerine kıyasla daha yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.

KÜLTÜR ROTASININ TURİZME ÖZGÜ DEĞERLERİ	36	F_{14}	F_{24}	F_{34}	F_{44} ★
	27	F_{13}	F_{23}	F_{33}	F_{43}
	18	F_{12}	F_{22}	F_{32}	F_{42}
	9	F_{11}	F_{21}	F_{31}	F_{41}
	0	13	26	39	52
	KÜLTÜR ROTASININ ANA DEĞERLERİ				

Tablo 8. Kültür Rotasının Sonuç Matrisi

4.3. Değerlendirme

Çalışmanın amacı doğrultusunda, kültür rotalarının mevcut durum ve potansiyelinin değerlendirilmesinde pratik ve yeni bir yöntem olarak görülen CREM modeli, “Karaman Öneri Kültür Rotası” kapsamında uygulanmıştır. Değerlendirmelere göre rotanın ana değerlerinin turizme özgü değerlerine kıyasla daha önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ana değerler içerisindeki bilimsel değer kategorisinin, diğer gruplara kıyasla daha fazla önemli olduğu görülmüştür. Bilimsel değer alt göstergelerinden ise rotanın tarihsel değer ve estetik değerinin en yüksek puan taşıdığı (4) görülmüştür. Bu durum kentin, önemli medeniyetlere ev sahipliği yapması ve bu medeniyetlerin özgün yerleşim yerleri kurlmalarıyla açıklanabilir. Ayrıca rotanın gücüyle yerel halkın bilinç seviyesi yükselecek ve bu değerleri koruma gücünü kendinde bulacaktır. Bu durum, sürdürülebilir bir koruma için gerekli bir durumdur.

Rotaya özgü değerler puan dağılımına bakıldığında, rotanın genel kurgusunun yerel/bölgesel şekilde değerlendirildiği görülmektedir. Alanla ilgili gerekli koruma çalışmaları, kazılar, düzenlemeler, reklam ve tanıtımlar yapıldığında Avrupa’da kurgulanan çekici bölgesel miras rotaları gibi önerilen rota kurgusu da ilgi çekici hale getirilebilir ve bölgesel gelişime katkı sağlayabilir. Ayrıca güzergâhın teşvik ettiği temanın çekiciliğinin orta düzeyde olduğu görülmüştür. Kurguda yer alan alanlarla ilgili bazı önemli varsayımlar bulunmaktadır. Bu bilgiler gün yüzüne çıkarıldığında rotanın daha ilgi çekici olacağı düşünülmektedir.

Tablo 3’te gösterilen rotanın mevcut ekonomik öneminin oldukça düşük seviyede olduğu görülmektedir. Bu, rotanın uygulanmasına ve geliştirilmesine yönelik planların olmamasıyla açıklanabilir. Bununla birlikte ilgili tanıtım ve reklam çalışmalarıyla alana olan ilgi arttırılabilirse alana yönelik gerekli finansman sağlanılabilir ve yeni yatırımlar çekerek ekonomik gelişimin önemli bir çarkı haline gelebilir. Rotanın az gelişmiş kırsal alanlardan geçtiği düşünüldüğünde bu alanların gelişimi ve yerel topluma katkı için rota, bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Ayrıca kurguda, harabe halinde bulunan Hristiyanlık için önemli mekânlar, gerekli koruma çalışmalarıyla değerlendirildiğinde olumlu ülke imajı oluşturmadaki potansiyel değeri yükselteceği düşünülmektedir.

Koruma değerleri göz önüne alındığında tüm değerlerin düşük seviyede olduğu görülmektedir. Bu durum miras alanlarının, mevcut durumlarının insan faaliyetleri ve doğal süreçler sonucunda hasar görmüş olmasıyla açıklanabilir. Bazı alanların kaderine terk edilmesi, kurumlar tarafından koruma faaliyetlerinin olmaması, kaçak kazılar ve kötü kullanımlar gibi nedenler kültür varlıklarını ağır tahribe uğratmıştır. Bu çıkan sonuçlar, sürdürülebilir kültürel turizmi tanıtarak turizmin gelişimi ve koruma arasındaki doğru dengeyi kurmanın ve değerli varlıkların korunmasına yönelik büyük ihtiyacı vurgulamaktadır. Bu nedenle kurguda turizm gelişimi sağlandığında elde edilen kârın, bu alanların korunmasına yönlendirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Rota kurgusunun ana değerlerinden turizme özgü değerler kapsamındaki fonksiyonel değerlere bakıldığında rotanın elverişli bir konumda olduğu söylenilebilir. Bu durum odak noktalarının ana yerleşime yakınlığıyla açıklanabilir. Rotanın odak

noktası olan Karadağ düşünülürken alana ulaşım için özel çaba gerektiğini de belirtmek gerekir. Ayrıca Manazan Mağarası'na erişimin dik yokuşa tırmanılarak gerçekleştirilmesi alanla ilgili çevre düzenlemesini zorunlu kılmış ve basamaklar eklenmiştir. Her kullanıcı tipi düşünülürken alana erişim daha da kolaylaştırılabilir. Diğer bir gösterge olan turistik sinyalizasyonlar, alana ilgi uyandırma ve yönlendirme noktasında önemlidir. Ancak turizm destinasyonları için önemli bir bileşen olan turistik sinyalizasyonların, güzergâh üzerindeki bazı yerlerde bulunmayışı bir dezavantaj olarak karşımıza çıkmakta ve bu durum değerlendirme sonucuna da yansımaktadır. Ancak bu durum, alanlara erişim için bir engel teşkil etmemektedir. Rota kurgusu, kentin kuzeyinden güneyine gelişim gösterdiğinden alanlarda bir yoğunluk oluşacağı da düşünülmemektedir.

Rotanın turizm değerleri, alanları turist ziyaretlerine uygun hale getirmek için yeterli çaba ve yatırımların yapılmadığını gösteren bazı alt göstergeleri içermektedir. Konaklama ve restoran hizmetlerinin genelde merkezde bulunuyor olması alanların gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Güzergâh üzerindeki yerlerin çekiciliği yüksek puan alırken turizm altyapısının düşük puan alması bu durumu özetler niteliktedir. Orta düzeyde otantik deneyim sağladığı düşünülen kurgu üzerindeki noktalara rota temasına uygun otel, restoran ve hediyelik eşya satılan yerlerin yapılması rota kurgusunu olumlu yönde etkileyecektir. Ayrıca seyahat acentelerinin rotayla ilgili programlar sunması da rotayı destekleyecektir. Öte yandan bazı alanlar, etkinlik ve organizasyonlar için uygundur. Nitekim diğer alanlara göre daha zor ulaşılabilir olan Karadağ'da bile bazı etkinliklerin yapıldığı bilinmektedir.

F₄₄ alanında konumlandırılan rotanın, mevcut durumu incelendiğinde açığın, turizm değerlerine yapılan yatırım eksiklikleri olduğu görülmektedir. Ön görülen düzenlemelerle birlikte rotanın ekonomik değerinin yüksek değerlere ulaşacağı düşünülmektedir. Bu durum rotanın turizm değerlerini yükseltecek ve rota daha yüksek bir konumda yer edinecektir. Ayrıca güzergâhtaki alanların turizm sektörüne açılmamasının en büyük sorunlarından biri de tanıtım eksikliğidir. Ulusal ya da uluslararası turizm pazarının kurgudaki değerler hakkında yeterince bilgi sahip olmamasının yanı sıra yerel halkın da bilgi sahibi olmaması özgün miras yapıları için bir dezavantajdır ve koruma çalışmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca miras alanlarını sahiplenmeyen yerel halk, planlanan rota kurgusuna da katılım

göstermeyecektir. Nitekim Avrupa’da mirasa dayalı gerçekleştirilen rotalar düşünüldüğünde yerel halkın katılımı rota başarısı için önemli bir etkidir. Avrupa’da mirasa dayalı gerçekleştirilen rotalar, turist rehberleri, broşürler, web siteleri ve yorumlama merkezleri gibi medya aracılığıyla uluslararası düzeyde tanıtılmaktadır. Rota kurgusunun başarısı, sürdürülebilir koruma yaklaşımları, kırsal alanların gelişimi için bu tarz tanıtımlar önem arz etmektedir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1 Sonuçlar

Turizm, yerel ve ulusal ölçekte önemi herkes tarafından bilinen ve geliştirilmeye çalışılan bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkeler, turizmin ekonomik etkisinin yanında sosyal, kültürel gibi etkilerini kabul etmesiyle turizmde inovasyon ve büyüme odaklı politikalar oluşturmaya başlamıştır. Özellikle turizmin yıl boyu devam ettirilmesi, ilgi odağı olmuş yığılma alanlarının az gelişmiş bölgelere aktararak rekabetçi bir ortam yaratma düşünceleri alternatif turizm çeşitlerinin önemini ortaya koymaktadır. Turistlerin de artık klasikleşmiş turizm anlayışından farklı alanlara eğilim göstermesi bu alternatif turizm çeşitlerini geliştirmiştir. Bir yerin kültürünü deneyimleme odaklı gerçekleştirilen kültürel turizm ise alternatif turizm çeşitlerinin en gözdesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı sosyal gruplar için istihdam sağlanması, yerel ürünleri ve eğitimi teşvik ederek sosyal, kültürel- ekonomik refahın desteklenmesi ve etkin koruma çalışmaları için kültürel turizmin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Kültürel miras alanları bir yerin değil tüm insanlığın mirasıdır. Geçmiş ve gelecek arasında bağ kuran, ortak değerleri ve bulunduğu yerin kimliğini yansıtan bu hazineleri yaşatmak ve korumak her birimizin sorumluluğundadır. Bu nedenle miras alanları hakkında geliştirilecek yöntem ve analizler önem arz etmektedir. Son yıllarda kültürel miras kavramının yaygınlaşması, kültürel varlık bağlamında coğrafi parametrelerin öneminin fark edilmesi, kültürel mirasın korunmasına yönelik artan eğimler, konuyla ilgili yöntem ve yaklaşımları artık yeni bir temel üzerine oturtmaktadır. Bu yeni arayışlar, turizm ve miras alanları arasındaki dengeyi kurma yolunda özellikle Avrupa'daki ülkeleri, kültürün rota kurgusuyla deneyimlenmesi fikrine yöneltmiştir. Kültürel rotalar, turizm ve ekonominin gelişimi, kültürel mirasın korunmasının önemine dair çok yönlü bir bakış açısı sunmaktadır. Kültürel varlıkların sahiplenilmeme ve farkındalıkları sorunu düşünüldüğünde rotalar, yerel halkın katılımını teşvik ederek halkın alanı tanımasını ve aidiyet kurmasını sağlamaktadır. Yerel halkın katılımı olmadan sürdürülebilir bir koruma çalışması düşünülemeyeceğinden rotalar, kültürel mirasın korunmasında etkin bir araç olarak kullanılabilir. Koruma çalışmalarındaki önemini yanı sıra rotaların, tanıtım, ekonomik kalkınma ve imaj yaratmadaki gücü de yadsınamaz. Özellikle rotaların, ağlar kurarak

geniş alanlara yayılması kırsal alanların gelişimi için önemli bir fırsattır ve bu yöntemin değerlendirilmesi gereklidir. Bu nedenle çalışma kapsamında geliştirilen mirasa dayalı rota kurgusunun, Karaman'da bulunan önemli miras potansiyelini barındıran kırsal yerleşimlerin desteklenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmada Kültürel Rota Değerlendirme Modeli (KRDM) kullanılarak Karaman için önerilen kültürel rotanın turizm açısından değerlendirmesinin yapılması amaçlanmıştır. Bu model, kültürel koridorları çok yönlü bir bakış açısıyla ele almaktadır. Model, rotanın değerlerini çeşitli alt gösterge gruplarına ayırmakta ve bu göstergeleri uzmanların görüşüne sunmaktadır. Böylelikle rotayı oluşturan değerlerin, önem derecelerine göre değerlendirmesi yapılabilmektedir. Bu değerlendirmeler üzerinden rotanın ana göstergeleri olan bilimsel, özgün, ekonomik, koruma, fonksiyonel değerleri ile turizme özgü değerlerinin maksimum değerleri hesaplanmaktadır. Değerler KRDM Matris Sistemi'ne aktararak rotanın mevcut ve potansiyel konumu belirlenip sonuca ulaşılmaktadır.

Karaman, geçmiş tarihi birikimleri göz önüne alındığında önemli kent merkezlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Topoğrafik yapısına bağlı ulaşım ağının kolaylığı, verimli arazileri ve uygun iklim koşuluyla önemli birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Her medeniyet, farklı yerleşim katmanları oluşturarak kentin kültür birikimine katkı sağlamıştır. Ancak kent, miras alanlarının potansiyeli düşünüldüğünde hak ettiği ilgiye sahip değildir. Turizmde araç olarak kullanılan kültür rotalarının, miras alanlarına ve kırsal yerleşimlere katkısı düşünüldüğünde çalışma kapsamında geliştirilen rota kurgusunun, kent adına kayda değer gelişmeler yaşatacağı düşünülmektedir. Önerilen rota kurgusundaki alanların önemini belirleyebilmek ve eksik olan yönlerin nasıl geliştirileceğine dair bakış açısı sunmak için CREM modeliyle değerlendirilen kurgunun sonuçlarını dikkate almak alanların gelişimi için önemlidir. Değerlendirme sonuçları incelendiğinde tanıtım eksikliğiyle yerel halkın değerlerini sahiplenmemesi alana ilgi oluşturmanın önündeki en büyük eksiktir ve bu durum yatırım sürecine de işlemektedir. Çünkü ilgi ve yapılacak olan yatırımlar, paralel bir şekilde ilerlemektedir. Ayrıca kurguda bulunan kültür varlıklarıyla ilgili koruma ve kazı çalışmalarının olmaması veya eksik kalmasıyla alanlar turizmde değerlendirilememektedir. Kurguda; önemli arkeolojik alanlar, ören yerleri ve Hristiyanlıkla ilgili kutsal mekânların yer aldığı düşünüldüğünde, yerel halkın

katılımıyla gerçekleştirilen geniş iş birliği ağları kurularak, kültür varlıklarının sürdürülebilir bir koruma yaklaşımıyla turizmde değerlendirilmesi, bölgesel gelişimin yanı sıra ülke imajı içinde önem arz etmektedir.

5.2 Öneriler

Genişliği, barındırdığı değerleri ve bölgesel boyutlarıyla ele alınan kültür rotası kavramının; araştırılması, değerlendirilmesi, korunması, kullanımı ve yönetimi için özel planlama çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Karaman'da kurgulanan rota sisteminin, uygulanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için belli stratejilere ihtiyaç vardır. Kurgunun başarısı için temel yaklaşım, kentte yaşayan ve çalışanların bir araya gelmesi ve ortak mirasa dair sorumluluk bilinciyle hareket etmesidir. Bu iş birliğinin temel amacı; mirasın korunması, bölgesel değerlerin tanıtılması ve yerel kalkınmanın desteklenmesi şeklinde olmalıdır.

İlk olarak rotadaki öncelikli değerlerin belirlenip bu alanların, aşamalar halinde geliştirilmesi sağlanabilir. Bunun için anlaşmalı iş birliği yoluyla rotanın önemini araştırmak ve vurgulamak amacıyla gelir getirici özel organlar oluşturulabilir (ÇEKÜL - Tarihi Kentler Birliği, 2015). Yatırımcıların dikkatini çekecek sunular hazırlanması da rotanın gelişimi için önemlidir.

Güzergâhın korunması ve öneminin bütüncül bir şekilde vurgulanması için kurguda bulunan kültür varlıklarının, bozulma süreçlerindeki etkileri kontrol etmek ve ihmalin olumsuz etkilerini en aza indirmek için çalışmalar yapılması ve yasal önlemlerin alınması gerekmektedir. Ayrıca miras ve turizm arasındaki dengenin sağlanması adına ziyaretçi yönetimi yapılmalıdır. Bu kapsamda rota üzerindeki alanlar, servis kapasitelerine uygun koşullara getirilmelidir.

Rotanın uygulama sürecindeki en önemli adım olan tanıtım stratejileri ve materyallerin oluşturulması, bunların düzenli olarak güncellenmesi, hedef kitleye Karaman imajının yansıtılması bakımından gereklidir. Etkin tanıtımlarla halk da miras hakkında bilinçlenecek ve mirasını sahiplenecektir. Ayrıca rotanın bütüncül olarak deneyimlenmesi için bilgilendirme levhaları hazırlanmalı ve bu levhalar ortak bir tasarım diliyle, rotayı bütüncül ve kapsayıcı bir biçimde ifade etmelidir. Bunlara ek

olarak broşürler, kitapçıklar hazırlanabileceği gibi yenilikçi teknoloji (mobil uygulamalar, web siteleri vb.) kullanılarak da tanıtım gerçekleştirilmelidir.

Rota kurgusunda bulunan bazı alanlarda güvenlik açığı oluşabileceğinden alanda ziyaretçilerin gezi güzergâhı belirlenmeli ve gerekli çevre düzenlemeleri yapılmalıdır. Ziyaretçilerin güvenli bir deneyim yaşaması adına özellikle Karadağ bölgesi ve Manazan Mağarası'nda çevreye uyumlu yürüyüş platformları, tırmanışı kolaylaştırıcı çözümler ve patika düzenlemeleri gibi uygulamalar yapılmalıdır.

Rotaya nitelik kazandırmak için uluslararası çalışmalarda veya yerelde uygulanmış fiziki standartlar getirilebilir. Ayrıca rotanın işlerliğini ölçmeye ve geliştirilmesine yönelik teknik çalışma birimleri oluşturulabilir. Rotaya olan ilginin devamlılığı adına alanda yapılan her düzenleme için gerekli bakım ve onarımın da yapılması gerekmektedir (ÇEKÜL - Tarihi Kentler Birliği, 2015).

Bu çalışmada; kırsal alanlardaki kültürel mirasın sürdürülebilir korunması, ekonomik kalkınma ve tanıtımda rotaların gücünden faydalanılmıştır. Çalışma, Karaman'ın miras alanlarını rota entegrasyonu ile turizme dahil ederek kentin gelişimini ve hak ettiği konumda olmasını sağlamak ve geleceğe dair bir vizyon oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Ahmetović, T., (1994). Tourism assessment of cultural and historical monuments Case study Monasteries of Fruška Gora Mountain. *Researches Review of the Institute for Geography*, 24, 159–172.
- Ahunbay, Z., (2017). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. 9. Baskı, Yem Yayınları (187- 190).
- Akgül, O., (2004). Turizm İlkeler ve Yönetim (s. 209-224). *Ankara: Turhan Kitabevi*.
- Avcıkurt, C., (2007). Turizm Sosyolojisi. *Ankara: Detay Yayıncılık*.
- Akın, T.; Gül, A., (2020). Isparta-Atabey Yöresinin Ekoturizm Potansiyeli ve Turizm Rotalarının Belirlenmesi. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi Araştırma makalesi*, 5(2):221-240 e-ISSN: 2548-0170.
- Asouti, E., (2001). Charcoal Analysis From Çatalhöyük And Pınarbaşı, Two Neolithic Sites In The Konya Plain, South-Central Anatolia, Turkey. *Thesis submitted in fulfilment of the Degree of Doctor of Philosophy Institute of Archaeology University College London*.
- Baird, D.; Carruthers, D.; Fairbairn, A.; Pearson, J., (2011). Ritual in the landscape: evidence from Pınarbaşı in the seventh-millennium cal BC Konya Plain. *Antiquity Journals*, Volume 85, Issue 328 pp. 380-394.
- Baykan, E., (2007). Turizmin Yerel Kültür Üzerindeki Etkilerinin Yöre Halkı Tarafından Algılanması (Ürgüp Yöresine Yönelik Bir Uygulama). *Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Eğitimi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Božić, S.; Beriç, D., (2013). Tourist valorization of cultural route “The Trail of the Roman Emperors“. *European Researcher*, 55, 1902–1913.
- Božić, S.; Tomić, N., (2015). Developing the Cultural Route Evaluation Model (CREM) and its application on the Trail of Roman Emperors, Serbia. *Tourism Management Perspectives*, 26–35.
- Chairatudomkul, S., (2008). Cultural Routes As Heritage in Thailand Case Studies of King Narai’s Royal Procession Route and Buddha’s Footprint Pilgrimage Route. *Silpakorn University, Program of Architectural Heritage Management and Tourism, Graduate School*.
- Cros, H., (2001). A new model to assist in planning for sustainable cultural heritage tourism. *International Journal of Tourism Research*, 3, 165–170.
- Çatalhöyük Araştırma Projesi (2018). Çatalhöyük Kazı Alanı Rehber Kitabı. *Yapı Kredi Yayınları*. İstanbul.

ÇEKÜL - Tarihi Kentler Birliği, (2012). Sürdürülebilir Kültür Turizmi İçin Kamu Yerel Sivil Özel İşbirliği. İstanbul: ÇEKÜL Vakfı - Tarihi Kentler Birliği.

ÇEKÜL - Tarihi Kentler Birliği, (2015). Kültür Rotaları Planlama Rehberi. ISBN 978-975-92451-5-3.

Davutoğlu, E., (2019). Kültürel Turizmin Bir Yerel Kalkınma Aracı Olarak Sürdürülebilirliğinin Mardin Kenti Örneği Üzerinden İncelenmesi. Ankara: *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.*

Demirtaş, N., (2017). Kültürel Turizm Konusunda Bir Araştırma: Beypazarı Örneği. Ankara: *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi.*

Denktaş, M., (2000). Karaman Çeşmeleri. Kayseri: Yayın No:7. Araştırma Serisi:1.

Dilay, S., (2021). Karaman Kültürel Miras Değerleri ve Taşkale'nin Bölgesel Kalkınmadaki Yeri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Sayı 31 (Ek Sayı 1), s. 735-745.

Doğan, H. Z., (2004). Turizmin Sosyo Kültürel Temelleri. *Ankara: Detay Yayıncılık.*

Dundabin, K., (1990). Footprints Divine and Human on Graeco-Roman Monuments. *Journal of Roman Archeology* (3). 85-109.

Dülgerler, O. N., (2006), Karamanoğulları Dönemi Mimarisi. *Ankara. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları*. XI. Dizi- Sayı:66 ISBN 975-16-1851-7.

Devlet Planlama Teşkilatı, Beş Yıllık Kalkınma Planları. Erişim: https://www.sbb.gov.tr/kalkinma_planlari_onesinde_gelismeler/

Emekli, G., (2006). Coğrafya, Kültür Ve Turizm: Kültürel Turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*(15), 51-59.

Eriçok, K.A., (2019), Van Gölü Havzası'nda Kültür Rotası Önerisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi The Journal of Social Sciences Institute*. ISSN: 1302-6879, 173-199.

Evcin, E., (2014). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Turizm ve Tanıtma Faaliyetleri. *Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi*, 23-82.

Ferrario, F., (1979). The evaluation of tourist resources: an applied methodology. *Journal of Travel Research*, 17(4), 24–30.

French, D., (1996). The Site of Barata and Routes in the Konya Plain. *Epigraphica Anatolica* (27). 93-114.

French, D., (1998). Canhasan I: Stratigraphy and Structures. *British Institute of Archaeology at Ankara*, No:23. ISSN: 0969-9007.

Gül, S.; Yılmaz, A., (2020). Yerel Kalkınmanın Bir Aracı Olarak Kültür Turizmi ve Kültür Rotaları: Vezirköprü Yöresi Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2020, 8 (3), 1855-1879. ISSN: 2147 – 8775.

Güleç, G. (2019)., Kültürel Turizm Bergama'nın Değerlerinin İrdelenmesi ve Koruma Yaklaşımı. İzmir: *Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı, Yüksek Lisans Tezi.*

Gültekin N.T., Uysal M., (2018). Kültür Mirasının Sürdürülebilirliğinde Alan Tanımı: Taşkale Kaya Oyma Tahıl Ambarları Örneği. *Humanities Sciences (NWSAHS)*, 13(3): 36-56, DOI: 10. 12739/NWSA.2018.13.3.4C0224.

Gümüüşü, O., (2001). XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus: Tarihi Coğrafya Açısından Bir Araştırma. Ankara: ISBN: 975-16-1458-9.

Günel V., Alaeddinoğlu F. ve Şahinalp M., (2009). Türkiye'ye Yönelik Kültürel Turizm Turları ve Başlıca Güzergâhlar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1):275-298.

Gürkan, M.İ., (1996). Turizmin Toplumlar Üzerinde Oluşturduğu Değişiklikler Turizmin Sosyal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Anatolia* 112-119.

Hawkins, J. D., (1992). "The Inscription of the Kızıl Dağ and the Kara Dağ in the Light of the Yalburt Inscription", *Hittite And Other Anatolian And Near Eastern Studies in Honour of S. Alp, S. Alp'e Armağan, (Edited by H. Otten, E. Akurgal, H. Ertem, A. Süel)*, 259- 275.

Hawkins, J.D., (2000). *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions. Plate 241,6.* New York.

Höbel, A.; Akkurt Birol, H., (2018). Kültürel Miras Alanlarının Algılanmasında Bir Yöntem Olarak Deneyim Rotaları: Bayındır Örneği. *TÜBA-KED, DOI Number* 10.22520/tubaked.2018.18.007.

Hodder, I., (1996). *On the Surface: Çatalhöyük 1993-95. McDonald Institute for Archaeological Research, University of Cambridge.* ISSN: 1363-1349 USA.

Hodder, I., (2010). *Religion in the Emergence of Civilization: Çatalhöyük as a Case Study. Cambridge University Press*, pp. 32.

İslamoğlu, H., (2018). Dünyanın En Eski Yerleşim Yeri: Çatalhöyük. <http://www.antiktarih.com/catalhoyuk>

Jamieson, W., (2000). *The Challenges of Sustainable Community Cultural Heritage Tourism.*

Kalay, H. ve Metin, D., (2021). Algılanan Destinasyon İmajının Turist Memnuniyeti ve

Tekrar Ziyaret Etme Niyetine Etkisi: Van'ı Ziyaret Eden İranlı Turistler Üzerine Bir Araştırma. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(54) 325-352.

Katalin, N., Heritage Tourism, Thematic Routes and Possibilities for Innovation. *Tourism Department, Marketing Institute, Faculty of Economics, University of Miskolc, PhD student.*

Keleş, Ş., (2021). Destinasyon Pazarlaması ve Karaman İlinin Destinasyon olarak Bilinirliği Üzerine Bir Araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.* Karaman.

Kızılırmak, İ.; Kurtuldu, H., (2005). Kültürel Tercihlerin Önemi ve Tüketici Tercihlerinin Belirlenmesine Yönelik bir çalışma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*(1), 100-120.

Konyalı, İ.H., (1967). Abideleriyle ve Kitabeleriyle Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Abideleri. *İstanbul: Baha Matbaası.*

Kozak, N.; Kozak, M; ve A. Kozak, M., (2001). Genel Turizm İlkeler Kavramlar. *Ankara: Detay Yayıncılık.*

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023; Eylem Planı 2007-2013. Ankara.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2017). 35. Araştırma Sonuçları Toplantısı. ISSN:1017-7673.

Kurt, M., (2009). Karaman'da Eski Çağlara Ait Kültürel Unsurlar ve Turizm Açısından Önemi. *Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi* (21), 165-196.

Kurt, M., (2013). Karadağ-Mahalaç Tepesi (Karaman) Üzerine Bir Araştırma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 15 (24): 39-45. ISSN: 1309-9132.

Laing, J.; Wheeler, F.; Reeves, K.; Frost, W., (2014). Assessing the experiential value of heritage assets: A case study of a Chinese heritage precinct, Bendigo, Australia. *Tourism Management*, 40, 180–192.

Lourens, M., (2007). Route tourism: a roadmap for successful destinations and local economic development. *Development Southern Africa*, 24, 475–490.

Macintosh, R.W; Goeldner, C.R., (1990). *Tourism Principles, practices, philosophies*, John Wiley and Son, New York.

Mariotti, A., (2012). Local System, Networks and International Competitiveness: from Cultural Heritage to Cultural Routes. *Journal of Tourism, Culture and Territorial Development. University of Bologna, Italy.*

McKercher, R.; Ho, P., (2006). Assessing the tourism potential of smaller cultural and heritage attraction.

Mellaart, J., (1954). Preliminary Report on Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey. *Anatolian Studies*, IV, pp. 175-240.

Meydan, S., (1995). Turizmin Gelişmesinde Bir Alternatif: Sürdürülebilir Turizm. *Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı*.

Meyer, D., (2004). Tourism Routes and Gateways: Key issues for the development of Tourism Routes and Gateways and their Potential for Pro-Poor Tourism. London Overseas Development Institute.

Mousavi, S.S; Doratli, N.; Mousavi S.N.; Moradiahari, F., (2016). Defining Cultural Tourism. International Conference on Civil, Architecture and Sustainable Development London.

Oikonomopoulou, E.; Delegou, E.T.; Sayas J.; Moropoulou A., (2016). An innovative approach to the protection of cultural heritage: The case of cultural routes in Chios Island, Greece. *Journal of Archaeological Science: Reports* 14 (2017) 742–757.

Olalı, H., (1982). Turizm Politikası ve Planlaması, *İzmir, Ege Üniversitesi*.

Önder, S.; Polat T.A., (2004). Konya İli Karapınar İlçesinin Ekoturizm Yönünden Görsel Kalite Değerlendirmesi ve SWOT Analizi. *Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*. Konya.

Öner, Ç., (1997). Seyahat Ticareti, Literatür Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul.

Özgüç, N., (1998). Turizm Coğrafyası Özellikler Bölgeler. *İstanbul: Çantay Kitabevi*.

Özen, F., (2017): Türkiye’de Turizm Sektörünün İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisi. *Econder Uluslararası Ekonomik Dergi*, C:I, Sayı:2, s.96-100.

Özmen, M., (2007). Turizmin Sosyo Kültürel Etkileri: Akçakoca Örneği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.

Özocak, N. D., (2021). Evliya Çelebi’nin İzinde: Halep’teki Kültürel Mirasın Tanıtımı Ve Canlandırılması Amaçlı Kültür Rotası Önerileri. *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*.

Puczko, L., (2006). Interpretation in cultural tourism. In M. Smith, & M. Robinson (Eds.), *Cultural tourism in a changing world: politics, participation and (re)presentation (tourism and cultural change)* (pp. 227–244). *Clevedon: Channel view publications*.

Ramsay, W.; M.G.L. Bell, (1909). *The Thousand and One Churches*, London.

Ratz, T., (2011). *The Socio Cultural Impacts of Tourism*.

Richards, G., (1999). *Culture, Culture Tourism in Europe*, Wallingford, CAB International.

Richards, G., (1999). *Culture, Culture Tourism and Identity*. Tilburg University, The Netherlands.

Rojas, F.; Sergueenkova, V., (2014). Traces of Tarhuntas: Greek, Roman, and Byzantine Interaction with Hittite Monuments. *Journal of Mediterranean Archeology* (27), pp. 135-160. ISSN:1743-1700. USA.

Santana, A., (1997). *Antropologia turismo*. Barcelona: Ariel.

Smith, V., (1992). *Anfitriones e invitados*. Antropologia del Turismo. Madrid: Endymion.

Soyak, M., (2016). Türk Turizm Sektörünün Yapısal Analizi ve SWOT Matrisine Dayalı Sektörel Stratejiler. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:10. ISSN: 2146-6017.

Sucu, H.M., (2019). İnsansız Hava Aracı (İHA) Verilerinin Kültürel Mirasların Belgelenmesinde Kullanılabilirliği: Binbir Kilise Örneği. *Aksaray Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Harita Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Aksaray.*

Swarbrooke, J. (1999), *Sustainable tourism management*. New York: Cabi Publishing.

Şahiner, T., (2012). İnanç Turizmi Potansiyeli Ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı Açısından Karaman. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.*

Tapur, T., (2009). Atatürk'ün Ecdat Yurdu Taşkale Yerleşmesinin Coğrafyası. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1.26:265-292.

Tapur, T., (2009). *Karaman Şehir Coğrafyası*. ISBN: 3990 0000 2929.

Tapur, T., (2017). Karaman Çevresindeki Tarihi Yerleşmeler. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*. 12 (24), 2017-24.

Taşkan, D.; Omay Polat, E.E., (2020). A New Approach to Preserve Cultural Heritage: Accessibility Management Through Cultural Routes in the Context of ICOMOS Charters. *International Conference KERPIC'20*, 40-5031.

Tighe, A. J., (1986). The arts/tourism partnership. *Journal of Travel Research*, 24 (3) 2-5.

Tonbil, S., (2019). Türkiye'de Turizm politikası ve Planlaması. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Topal, C., (2000). Karaman Tarih, Kültür, Sanat (Tarih Öncesi ve İlk Çağ). *Karaman Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayını*, s: 7-41.

- Topal, C., (2009). Karaman Kültür Envarteri. *Türkiye Kültür Portalı*. Erişim: <https://www.kulturportali.gov.tr/>
- Tuncel, M., (2001). İslam Ansiklopedisi. İstanbul (24) 444-447.
- Tuncer, B.; Bulut, İ., (2019). Arkeo-Turizm Potansiyeli Açısından Çatalhöyük. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:12, Sayı: 64. ISSN: 1307-9581
- Turgut, M., (2015). Tarhuntaş'a'daki Su Kültü Mekanları. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Sayı:14 s: 337-354.
- Ulucak, E. M., (2000). Turizmin Turistik Yörelerdeki Sosyo-Kültürel Yaşama Etkileri ve Fethiye Yöresinde Bir Uygulama. Ankara: *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.
- Ulvi, H., (2019). Ziyaretçi Yönetimi Kapsamında Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi: Değle Ören Yeri Örneği, Karaman. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 6 (2), 130-146. ISSN: 2148-5321.
- Usal, A., (1989). Turizmin Sosyo Kültürel Etkisi ve Bir Araştırma. *Anatolia*, 13-22.
- Uygur, S. ve Baykan, E., (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30-49.
- Uysal, A.; Alodalı, N.; Demirci, M., (1992). Dünü ve Bugünüyle Karaman. *Konya. Kültür- Tarih- Coğrafya. Arı Matbaacılık*.
- Vezer Araştırma ve Danışmanlık Ltd. (2011), Karaman Bölgesi Turizm Sektörü Alansal Varlık, Uluslararası Rekabetçilik ve Makro Düzey Kümelenme Çalışması. *Karaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, MEVKA Desteği ile hazırlanmıştır*.
- Yıldırım, M., (2017). Kültürel Turizm ve Kültürel Mirası Koruma: Diyarbakır Hasan Paşa Hanı Örneği. *Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Mühendislik Dergisi*, 8 (2), 335-344.
- Yüksel, A.;Yüksel, F.; Hançer, M., (2002). Turizm ve Sosyal Etkileri. Ankara: Turizm Bakanlığı. *II. Turizm Şurası* 169-180.

URL Kaynakları;

URL-1: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/by-country>

URL-2: <https://en.unesco.org/silkroad>

URL-3: <http://www.karaman.gov.tr/ilin-cografi-bilgileri>

URL-4: <https://www.binbirkanal.com/karaman-haritasi>

URL-5: <http://tr.m.wikipedia.org>

URL-6: <https://karaman.ktb.gov.tr/TR-209189/jeolojik-yapi.html>

URL-7: <https://www.nufusu.com/il/karaman-nufusu>

URL-8: <http://www.karamantb.org.tr>

URL-9: <https://arkeologer.blogspot.com/2016/06/pinarbasi-acik-hava-yerlesmesi-ve-kaya.html>

URL-10: <http://www.tayprojesi.org.tr>

URL-11: <https://www.hittitemonuments.com/kizildag/index-t.htm>

URL-12: <http://tayproject.org/haberarsiv20118.html>

URL-13: [https://arkeonews.com/incilde-adi-gecen-derbe-antik-kenti /](https://arkeonews.com/incilde-adi-gecen-derbe-antik-kenti/)

URL-14: <https://arkeologer.blogspot.com/2016/03/canhasan.html>

URL-15: <https://artofwayfaring.com/destinations/the-manazan-caves-and-town-of-taskale/>

URL-16: https://www.sbb.gov.tr/kalkinma_planlari_onesinde_gelismeler/

EKLER**EK-1: Kültürel Rota Bilimsel Değer Alt Gösterge Tablosu**

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	İm	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Kültürel Değer (rota veya güzergâhın kültürle ilişkisi)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek			()
Tarihsel Değer (rotanın geçmişle ilişkisi veya bölgenin tarihi için önemi)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Sanatsal Değer (yerin eşsiz olması, örnek olması veya belirli bir kişinin eseri olması esas alınarak elde edilen değer)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Sosyal Değer (yerin sosyal bağlantıları sağlama yeteneği ve toplanma yeri olması ve yere bağlılık duygusunu geliştirmesi)	1-düşük 2-orta 3-yüksek			()
Eğitim Değeri (geçmiş hakkında bilgi verebilme potansiyeli)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Araştırma Değeri (bilim ve araştırmalara olan katkısı)	1-düşük 2-orta 3-yüksek			()
Estetik Değer (görsel niteliği)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()

EK-2: Kùltür Rotasına Özgü Değerler Alt Gösterge Tablosu

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	İm	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Rotanın Bölgede Benzersizliği ve Nadirliği (yakınlarda benzer rotaların varlığı)	1-ortak 2-bölgesel 3-ulusal 4-uluslararası			()
Rotanın Coğrafi Karakteri (rotanın yayıldığı bölgenin büyüklüğü)	1-yerel/bölgesel 2-ulusal 3-uluslararası			()
Güzergâh Üzerindeki Çekici Noktaların Sayısı	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Güzergâhın Teşvik Ettiği Temanın Çekiciliği (temanın popülaritesi ve çekiciliği)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Kùltürel Yol Yönetim Planının Varlığı (örneğin master planın varlığı vb.)	1-plan yok 2-plan hazırlık aşamasında 3-plan var			()

EK-3: Kültür Rotasının Ekonomik Değerler Alt Gösterge Tablosu

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	İm	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Yerel Topluma Katkı (yeni iş yerlerinin oluşturulması, yeni yerel iş fırsatları sunması)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Bölgenin veya Bütün Olarak Ülkenin Ekonomik Kalkınması Üzerindeki Etkisi (turist ziyaretlerinden elde edilen mali faydalar, altyapı ve altyapının geliştirilmesi)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Yatırım Potansiyeli (şirketleri kültürel rotaya yatırım yapmaya çekme potansiyeli)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Marka Oluşumuna Katkı (kültürel rotanın ulusal veya uluslararası bir marka olma olasılığı)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Olumlu Ülke İmajının Oluşmasına Katkısı (kültürel turizmin gelişmesiyle ülkenin olumlu imajına etkisi)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek			()
Sınır Ötesi İş Birliği Olasılıkları (rotanın diğer ülkelerdeki rotalara dahil olma olasılığı)	1-düşük 2-orta 3-yüksek			()

EK-4: Kùltür Rotasının Koruma Değeri Alt Gösterge Tablosu

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	İm	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Rota Üzerindeki Yapıların Mevcut Durumu	1 -çok hasar görmüş (insan faaliyetleri sonucunda) 2 -orta hasar görmüş (doğal süreçlerin bir sonucu olarak) 3 -hafif hasarlı (temel özellikleri korunarak) 4 - hasar yok			()
Güvenlik Açığı (rota üzerindeki noktaların güvenlik açığı seviyeleri)	1 -yüksek 2 -orta 3 -düşük veya hiç yok			()
Kurumlar Bakımından Korunma Düzeyi (yerel veya bölgesel gruplar, ulusal hükümet, uluslararası kuruluşlar tarafından koruma)	1 -yerel 2 -bölgesel 3 -ulusal 4 -uluslararası			()
Rota Üzerindeki Yapı Başına Ziyaretçi Turist Sayısı (mevcut duruma göre yapı için önerilen ziyaretçi sayısı)	1 -(0-10 kişi) 2 -(11-20 kişi) 3 -(21-50 kişi) 4 -(50 den fazla kişi)			()

EK-5: Kùltür Rotasının Fonksiyonel Değer Alt Gösterge Tablosu

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	İm	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Yapıların Rota Üzerindeki Yerleşimi ve Erişilebilirliği (noktaya yaklaşma olasılıkları)	1 -düşük (özel ekipman ve uzman rehberli turlarla yürüyerek) 2 -orta(bisiklet ve diğer insan gücüyle çalışan ulaşım araçlarıyla) 3 -yüksek(arabayla veya otobüslerle)			()
Rotanın Konumu (yol ağlarının konumu)	1-uygun değil 2-orta uygun 3-uygun			()
Turistik Sinyalizasyon (noktaların yerini ve mesafesini gösteren bilgi panoları)	1 -yok 2 -düşük 3 -orta 4 -yüksek			()
Güzergah Üzerindeki İlgi Çekici Yerlerin Yoğunluğu (rotanın uzunluğuna kıyasla ilgi çekici yerlerin sayısı)	1 -yok 2 -düşük 3 -orta 4 -yüksek			()

EK-6: Kültür Rotasının Turizm Değerleri Alt Gösterge Tablosu

Alt Göstergeler	Değerlerin Açıklaması	İm	Alt Göstergelerin Maksimum Değeri	Yazar Tarafından Verilen Değer
Konaklama Hizmetleri (rotaya yakın konaklama birimleri)	1-25 km den fazla 2-10-25 km 3-5-10 km 4-5 km den az			()
Restoran Hizmetleri (rotaya yakın restoranlar)	1-10 km den fazla 2-5-10 km 3-5-1 km 4-1 km den az			()
Tur Rehberi Hizmetinin Varlığı/İhtiyacı (varsa uzmanlık düzeyi, yabancı dil bilgisi, yorumlama becerileri)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek			()
Turizm Altyapısı (yaya yolları, dinlenme yerleri, çöp kutuları, tuvaletler vb.)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Sunum/Çıktı Olanakları (rota hakkında ilginç/özgün bir hikâye oluşturulabilme potansiyeli)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek			()
Etkinlik/Organizasyon İçin Uygunluk (çeşitli etkinliklerin organizasyon olanakları)	0,50-yok 1-düşük 1,50-orta 2-yüksek			()
Otantik Deneyimin Sağlanması	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek			()
Turistler İçin İlgi Çekici Ziyaretler Sağlama Olanakları	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek			()
Güzergah Üzerindeki Yerlerin Çekiciliği (turist çekiciliği-güzergah üzerindeki noktaların sayısı)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek			()
Turist Ziyaretlerinin Düzeyi (yıllık turist sayısı)	1-düşük (25 000 den az) 2-orta (25 001-50 000 arası) 3-yüksek (50 001-100 000 arası) 4-en yüksek (100 000 den fazla)			()
Ek Tercümanlık Olanaklarının Varlığı (yorumlayıcı paneller, ziyaretçi ve bilgilendirme merkezleri, müzeler, sergiler)	1-yok 2-düşük 3-orta 4-yüksek 5-en yüksek			()
Kültürel Faaliyetlerle İlgili Seyahat Düzenlemelerinin Varlığı (seyahat acentelerinde rota ile ilgili seyahat programlarının varlığı)	1-yok veya düşük 2-orta 3-yüksek			()
Otantik Hediyelik Eşyaların Varlığı (rota temasıyla ilgili hediyelik eşyalar)	1-yok 2-düşük kalite 3-orta kalite 4-yüksek kalite			()